

Fortællinger om livet som arbejdsløs flygtning eller indvandrer

- *et studie af arbejdslivsperspektiver og strategier*

Aalborg Universitet, Sociologi

Tanja Westfall Brøndum

Speciale, 21. februar 2011

Antal ord: 34.810

FORORD

Denne undersøgelse markerer afslutningen på min uddannelse. Det har været en til tider træg og hård proces, men også et lærerigt og inspirerende forløb. Jeg skal først og fremmest rette en tak til de flygtninge og indvandrere, som har indvilliget i at dele ud af deres glæder, skuffelser og kampe, samt flere af de ansatte i pågældende Kommune og Jobcenter¹, som jeg har samarbejdet med. Derudover vil jeg gerne takke min vejleder, Søren Peter Olesen, for opbakning og et kritisk øje samt Trine Lund Thomsen for hendes hjælp på et tiltrængt tidspunkt. Sidst men ikke mindst bør kæreste, venner og familie takkes for støtte, sparring og tålmodighed.

Tanja Westfall Brøndum 21.02-2011

¹ Nghia Dinh Nguyen, Claus Jensen, Jesper Nielsen-Man, Dorthe Bang Pedersen, Betina Johansen

ABSTRACT

This master thesis investigates how 12 migrants living in Denmark react to unemployment. They have migrated to Denmark for various reasons and the migration has caused a turning point in their life. They experience how their life circumstances have often changed and how their self-perception in regards to work has been challenged in a Danish context. Thus they have begun an identity work in order to re-establish coherence and a meaning of life. I have interviewed the migrants about their ways of viewing themselves in relation to work, their possibilities regarding work, and their ways of handling an undesirable situation (unemployment). Their identity work is played out in a dialectical process. Thus their work-life perspective and strategy have been analysed in relation to conditions in the Danish context, particularly institutional interventions initiated by the local Jobcentre and their collaborators. A qualitative bottom-up perspective on the interplay between institutional actors and migrants is often neglected.

The study focuses on following research questions:

- 1. In an everyday-life perspective, how does a group of refugees and immigrants in a municipality in Northern Jutland experience and handle their unemployment?*
- 2. What underlies the refugees and immigrants' ways of experiencing and handling their current situation?*

Based on the migrants various stories I have created and defined six different strategies, which reflect particular work-life perspectives: 1) a profession based strategy 2) a non-profession based strategy 3) a re-education strategy 4) an entrepreneurship strategy 5) an emigration strategy 6) a qualifying education strategy. I stress different circumstances which underlie the strategies and work-life perspectives mentioned above. In regards to the profession based strategy the migrants' original education is emphasized. They insist on resuming their former career and distance themselves from unskilled work. The non-profession based strategy is characterized by informants who generally tone down the importance of education. They are motivated by a desire to improve their economic situation to be able to live up the responsibilities towards their family. Thus they likewise look for unskilled work. The re-education strategy is applied by migrants who have experienced that their original education has been devalued in the Danish society. In the expectation of improving their work chances they have decided to 'danificate' their competences and they have begun a Danish education. The entrepreneurship strategy is based on a desire for taking control of one's own work life. Experiences of a Danish labour market which is difficult to access and a desire for autonomy motivate informants applying this strategy. The emigration

strategy reflects lack of recognition. Experiences of repeated discrimination and let downs, make it hard for the migrants to believe that they have a future in the Danish society. The qualifying education strategy is applied by informants who in their country of origin have not been given the opportunity of an education (vocational training or higher education). In Denmark they have experienced improved conditions.

In addition to the circumstances mentioned above the informants likewise refer to the importance of Danish language skills, balancing family and work, their health, and lack of a social network when explaining their work-life perspective and strategy. These circumstances do not refer to particular work-life perspectives and strategies but apply to the informants more generally or randomly.

The interplay between the system (institutional actors) and the informants is analysed by constructing and defining three categories: 1) constructive interaction and dialogue – this interplay is predominantly seen at migrants practising a non-profession based strategy, a re-education strategy, or a qualifying education strategy 2) resistance, critique and non-dialogue – this interplay often characterize the profession based strategy and emigration strategy 3) independence and self-determination – this interplay is particularly prominent among informants practising an entrepreneurship strategy. In practice the interaction with the system is more complex and the migrants rarely just match one of the categories.

To sum up, I have shown that there are multiple ways for migrants to experience and handle unemployment. Moreover, I have stressed that the system is of great importance when they orient themselves in a new context and that the interplay with the system relates to different work-life perspectives and strategies. Their identity work is a complex set of behaviours rooted in the everyday-life context of the migrant.

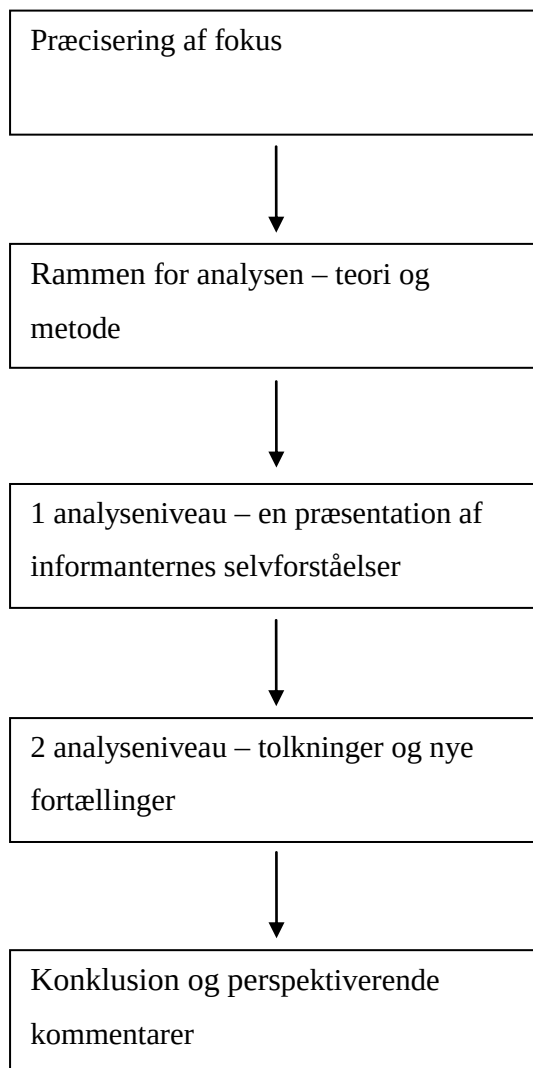
INDHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	2
ABSTRACT	3
INDDRAMNING AF PROBLEMSTILLINGEN	9
Arbejdsløse flygtninge og indvandreres vej ud på det danske arbejdsmarked i et hverdagslivsperspektiv.....	9
Arbejdets betydning.....	10
Systemet	11
<i>Praksis</i>	14
Omstillingsparathed	14
Systemintegration	15
Den rette arbejdsindstilling - viljen til integration	16
Tidligere skrevet.....	17
<i>Et kvalitativt videnshul</i>	19
PROBLEMSTILLING.....	20
TEORETISKE INSPIRATIONSKILDER	21
En relationel identitetsforståelse.....	22
Felt, kapital og magtkampe.....	25
METODISKE OVERVEJELSER	27
Inspireret af narrative interviews	28
Interviewguide	30
Udvælgelse af interviewdeltagere	31
Sammensætningen af interviewdeltagere.....	33
Interviewsituationen – parentes om interviewer bortviskes	33
Min egen normativitet	35
Etiske overvejelser	35
Gyldighed og analytisk generalisering	36

ANALYSE	37
Analysestrategi.....	37
Analyseniveau 1	39
Ona	41
Geetha	43
Jeab	47
Maria.....	50
Irena	54
Selma.....	58
Opsamling og optakt til andet analyseniveau.....	62
Analyseniveau 2	63
Danskhed.....	63
Faglige kompetencer.....	64
At holde fast i en identitet som professionel.....	64
Dansk uddannelse	66
Ufaglært arbejde.....	68
Sproget er dansk	69
Muligheder målt i forhold til dansk kundskaber.....	70
At (ikke) handle på sin utilfredshed	72
Sprogskolen – en vigtig social kontekst	73
At sammenkæde sprogtilegnelse med en mere praktisk kontekst	74
Virksomhedspraktik	75
Et anerkendende undervisningsmiljø	76
Den 'fremmede'	78
Arbejdsmarkedsdiskrimination	78
Diskrimination i forhold til evner og uddannelse	82
Andre hverdagslivsomstændigheder.....	83

Helbred.....	83
Familien.....	84
Socialt netværk	87
<i>Samspillet med systemet</i>	87
Konstruktivt samspil og dialog	88
Modspil, ineffektivitet og manglende dialog	89
Uafhængighed og selvbestemmelse	91
Opsamling	91
KONKLUSION	93
LITTERATURLISTE	98
BILAG	105

Figur 1 Overblik over specialets opbygning

INDRAMNING AF PROBLEMSTILLINGEN

Arbejdsløse flygtninge og indvandreres vej ud på det danske arbejdsmarked i et hverdagslivsperspektiv

Både politisk og i erhvervslivet har man gjort opmærksom på et behov for udenlandsk arbejdskraft. I dette speciale undersøger jeg en gruppe arbejdsløse flygtninge og indvandreres² vej ud på det danske arbejdsmarked i et hverdagslivsperspektiv, dvs. fra et bottom-up perspektiv. Én af mine informanter formulerer sig således om behovet for et hverdagslivsperspektiv: *"De der ikke er indvandrere, de ved ikke, hvad der foregår, og det er kun, når man ligesom går ind i vores verden, så kan I se, hvad der virkelig foregår her"*.³

Disse mennesker har qua migration oplevet et brud i deres arbejdslivskarriere, og på forskellig vis forsøger de at finde fodfæste på det danske arbejdsmarked. De mulighedsbetingelser og forventninger, som møder dem i Danmark, stemmer ikke altid overens med, hvad de kommer fra, og hvordan de oplever deres kompetencer og kvalifikationer i forhold til arbejde. Deres selvforståelse i forhold til arbejde bliver med andre ord udfordret, og såkaldte 'vendepunkter', som kræver et identitetsarbejde, kan opstå.⁴ Vejen ud på arbejdsmarkedet afspejler med andre ord en *identitetsproces*. Gennem undersøgelsen refererer jeg til de 12 flygtninge og indvandrere, der er interviewet, som henholdsvis 'migranterne' og 'informanterne'.

Ifølge Birte Bech-Jørgensen bør studier af hverdagslivet koncentrere sig om betingelserne for hverdagslivet og menneskers håndtering af situationsbestemte betingelser. *"Hverdagslivet er det liv vi lever, opretholder og fornyer, genskaber og omskaber hver dag. Dette liv kan ikke defineres,- i det mindste ikke med sociologiske begreber. Det der kan defineres, er dels hverdagslivets betingelser, dels de måder disse betingelser håndteres på."*⁵ I denne undersøgelse koncentrerer jeg mig om arbejdsløsheden som en central betingelse for migranternes hverdagsliv. Selvom analyseenheden i dette speciale er individet og hverdagen, fokuseres der i hverdagslivssociologiske studier ikke entydigt på det partikulære, individuelle, trivielle eller

² Selvom to af informanterne har deltidsarbejde, er de fortsat arbejdssøgende, og jeg bruger derfor ligeledes ordet 'arbejdsløs' om dem. Derudover skelner jeg ikke umiddelbart mellem flygtninge og indvandrere - medmindre empirien indikerer, at ens migrationsstatus er af signifikant betydning for vejen ud på arbejdsmarkedet.

³ Maria. Interview af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 19. juli 2010. s.15

⁴ Strauss, Anselm L. *Mirrors and Masks: The search for identity*. Transaction Publishers, 2.udg. 1997. s.95

⁵ Bech-Jørgensen, Birte. *Når hver dag bliver til hverdag*. Akademisk Forlag, 1994. s.17

banale i menneskers hverdag. Jeg forholder mig ligeledes til de samfundsmæssige og kulturelle kontekster, som migranterne dagligt skaber mening indenfor.⁶ Her tænkes der særligt på den politiske kontekst.

Danmark er et samfund, hvor den offentlige sektor på flere områder griber ind i menneskets livsverden og bliver en del af hverdagslivet. Arbejdsløse, flygtninge og indvandrere, børn, ældre osv. opfattes og håndteres som offentlige ansvarsområder. Informanterne oplever en *institutionalisering af hverdagslivet* grundet deres status som 'arbejdsløs' og som 'flygtning/indvandrer'.⁷ De er alle tilknyttet et Jobcenter samt andre institutionelle aktører, som skal hjælpe dem med at blive selvforsørgende via arbejde. En autoritet som har en klar opfattelse af, hvad udlændinge bør gøre for at blive en del af samfundet – integreret. Jaber E. Gubrium og James A. Holstein kalder dette for institutionalisering af identiteten.⁸ I specialet bruger jeg fællesbetegnelsen 'system' om disse institutionelle aktører. Informanternes vej ud på arbejdsmarkedet vil således blive undersøgt i relation til institutionelle indsatser. Deres vej ud på arbejdsmarkedet vægtes og vurderes imidlertid ligeledes i forhold til andre omstændigheder i hverdagen, eksempelvis deres familieliv.

I de følgende afsnit forklarer jeg kort, hvorfor jeg har valgt et fokus på arbejde. Herefter beskriver jeg det system informanterne er i kontakt med, og jeg giver et overblik over nogle centrale kvalitative undersøgelser om udlændinge og arbejde. Afslutningsvist påpeger jeg et videnshul i forhold til spillet mellem systemet og arbejdsløse udlændinge.

Arbejdets betydning

Danmark er et arbejdssamfund, hvilket vil sige, at en stærk arbejds- og uddannelsesorientering eksisterer i det danske samfund. Med velfærdsstaten er arbejdets betydning blot blevet understreget, og betaling af skat er blevet et afgørende bevis på et individs sociale medlemskab i det danske samfund.⁹ I en politisk optik er arbejde en vigtig forudsætning for ens medlemskab af

⁶ Jacobsen, Michael Hviid og Søren Kristiansen. 'Hverdagslivssociologiens variationer.' I *Hverdagslivet – sociologier om det upåagtede*, red. af Michael Hviid Jacobsen og Søren Kristiansen. 9-40. Hans Reitzels Forlag, 2005. s.11

⁷ Jöhncke, Steffen. 'Velfærdsstaten som integrationsprojekt.' I *Integration – Antropologiske Perspektiver*, red. af Karen Fog Olwig og Karsten Pærregaard. 37-62. København, Museum Tusculanums Forlag, 2007. s.42

⁸ Gubrium, Jaber E. og James A Holstein. 'Introduction: Trying Times, Troubled Identities.' I *Institutional selves: Troubled Identities in a Postmodern World*, red. af Jaber E. Gubrium og James A Holstein. 1-20. New York, Oxford University Press, 2001. s.6-16.

⁹ Jöhncke. Op.Cit., s.47-52

det danske velfærdsfællesskab og ens samfundsmæssige værdi. Fra et aktørperspektiv ses arbejde som tæt forbundet med identitetsdannelse, værdighed og skabelsen af et meningsfuldt liv.¹⁰ Antonio Gramsci sagde engang, at mennesker ”*har en tendens til å overføre sine disposisjoner fra arbeidslivet til alle områder*”¹¹ i livet. Menneskers selvopfattelse spejler sig i høj grad i deres arbejde og løn. Richard Jenkins skriver, at arbejde desuden er tæt forbundet med social status.¹²

En streng arbejdetik betyder samtidig, at der er en tendens til at stigmatisere dem uden arbejde.¹³ Statistisk set har flygtninge og indvandrere ikke nået samme uddannelses- og beskæftigelsesniveau som danskerne.¹⁴ Jens Tonboe understreger, at det særligt er flygtninge og indvandreres lavere uddannelses- og beskæftigelsesniveau, og ikke deres etnicitet eller kulturelle baggrund, som gør dem sårbare overfor stigmatisering. Tonboe forklarer, at det primært er de flygtninge og indvandrere, som har svært ved at finde fodfæste på arbejdsmarkedet og som er mindst selvforsørgende, der er genstand for den negative opmærksomhed civilt og politisk.¹⁵

Opsummeringsvist er arbejdsmarkedet et centralt felt at undersøge i forbindelse med at forstå menneskers position samt integration i det danske samfund. Arbejde er ligeledes vigtigt i forhold til det enkelte individ. Samtidig har flere studier påvist, at nogle af de væsentligste barrierer for udlændinge findes på arbejdsmarkedet. Af disse grunde er interessen faldet på arbejde.

Systemet

Formålet med dette afsnit er at skabe en forståelse for det system, informanterne er i kontakt med. Indledningsvist beskriver jeg de overordnede målsætninger og rammebetingelser. Herefter gennemgår jeg de institutionelle aktører, som samarbejder med pågældende Jobcenter om at virkeliggøre lovbestemmelserne. Afslutningsvist beskrives praksis fra to sagsbehandlers perspektiv.

¹⁰ Jacobsen, Michael Hviid. 'Fra moderne arbejdetik til senmoderne selvvalgt slaveri? En kritisk analyse af arbejdets betydning hos Bauman, Beck og Sennett.' I *Arbejdssamfundet*, red. af Michael Hviid Jacobsen og Jens Tonboe, 69-108. København, Hans Reitzels Forlag, 2004. s.70,79

¹¹ Bourdieu, Pierre. *Distinksjonen: En sosiologisk kritikk av dømmekraften*, oversat af Annick Prieur. Oslo, Pax Forlag, 1995. s.202

¹² Jenkins, Richard. *Rethinking Ethnicity: Arguments and Explorations*. Sage Publications, 1997. s.59

¹³ Goul Andersen, Jørgen. *Holdninger til uddannelse og arbejde blandt unge indvandrere, danskere og deres forældre*. Odense, Syddansk Universitetsforlag, 2008. s.22

¹⁴ Udlændingetjeneste og Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. *Tal og fakta - indvandrere og efterkommeres tilknytning til arbejdsmarkedet og uddannelsessystemet*. København, 2009. s.32

¹⁵ Tonboe, Jens. 'I dit ansigts sved... Danmark som arbejdssamfund.' I *Arbejdssamfundet*, red. af Michael Hviid Jacobsen og Jens Tonboe, 27-53. København, Hans Reitzels Forlag, 2004. s.47

Størstedelen af informanterne er omfattet af Integrationsloven (10 ud af 12), og deltager således i et *introduktionsprogram*. Enkelte har afsluttet introduktionsperioden, men er fortsat i kontakt med systemet, da de enten modtager kontanthjælp eller deltager i et særligt beskæftigelsesrettet tilbud. Introduktionsprogrammet er beskrevet i Integrationsloven, og det består af *danskuddannelse* og en række *beskæftigelsesrettede tilbud* (vejledning og opkvalificering, virksomhedspraktik, ansættelse med løntilskud og mentorordning). Programmet har en varighed af højest tre år og er målrettet nyankomne udlændinge. Programmet sigter mod, at nyankomne udlændinge bliver *selvforsørgende hurtigst muligt*, og de har en pligt til at deltage aktivt i programmets enkelte dele. Det nærmere indhold og omfang af programmet udspecificeres i en individuel integrationskontrakt. Kontrakten afspejler en samlet vurdering af den enkelte udlændings situation og behov. Løbende afholdes der opfølgningssamtaler, hvor det afklares, hvorvidt der sker fremskridt, og om programmet følges. Der skelnes mellem ledige selvforsørgende og ledige på kontanthjælp. Selvforsørgende skal kun modtage danskundervisning men kan ligeledes modtage enkelte beskæftigelsesrettede tilbud, hvorimod udlændinge på kontanthjælp både skal deltage i danskundervisning og i tilbud. Derudover kan sidstnævnte gruppe blive mødt med økonomiske sanktioner, hvis pågældende ikke deltager aktivt i programmet.¹⁶

Jobcenteret samarbejder med en række forskellige institutionelle aktører. Med udgangspunkt i informanternes erfaringer vil jeg i det følgende beskrive de mest centrale samarbejdspartnere. *AOF's sprogcenter* står hovedsageligt for danskundervisningen i Kommunen, jeg har samarbejdet med. Tilrettelæggelsen af undervisningen følger lovbestemmelserne på området. Danskundervisningen er inddelt i tre danskuddannelser, og formålet er at hjælpe udlændingene til at opnå tilstrækkelige dansksproglige kompetencer samt viden om dansk kultur og samfundsforhold. Danskuddannelse 1 er for personer, som ikke kan læse og skrive på deres modersmål, eller som ikke behersker det latinske alfabet. Kursisterne skal efterfølgende kunne varetage et ufaglært job. Danskuddannelse 2 er normalt for personer der har en kort skole- eller uddannelsesbaggrund fra oprindelseslandet. Endelig er danskuddannelse 3 for personer med en mellemlang eller lang uddannelsesmæssig baggrund fra hjemlandet. I forhold til de to sidstnævnte er formålet at kvalificere kursisterne til at deltage i fortsat uddannelse. Hver danskuddannelse er inddelt i seks moduler, og kun ved at bestå modultesten, avanceres der til næste uddannelsestrin.

¹⁶ Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. 'Integrationsloven,' LBK 1062 af 20/08/2010, <<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0900.aspx?s21=integration+s22=%7c10%7c&s113=0>> [14. feb. 2011]

Studieprøven afslutter danskuddannelse 3, modul 6, og giver adgang til optagelse på en række videregående uddannelser.¹⁷ Udover sprogcenteret samarbejder Jobcenteret med en række andre uddannelsesinstitutioner, blandt andet et *Erhvervsuddannelsescenter* (EUC) og *Voksenuddannelsescenteret* (VUC). Begge tilbyder en række undervisningsforløb, som sigter mod forskellige målgrupper.¹⁸ *Virksomhedsservice* er en del af Jobcenteret og står for kontakten til erhvervslivet. Udlændingene henvises til en jobkonsulent, når de er klar til at prøve kræfter med arbejdsmarkedet. Derudover er der andre kontorer og afdelinger i kommunen, som flere af informanterne ligeledes forholder sig til, eksempelvis Ydelseskontoret samt Børne- og Familieafdelingen. Herudover har man indgået et samarbejde med et *privat konsulentfirma*. Konsulentfirmaet er tilknyttet et særligt projekt, som oprindeligt var målrettet ledige selvforsørgende udlændinge, men som nu er blevet udvidet til ligeledes at omfatte udlændinge på kontanthjælp. Nogle af informanterne er således både tilknyttet en privat og offentlig jobkonsulent.

I næste afsnit supplerer jeg med en beskrivelse af to sagsbehandlers oplevelser og erfaringer fra deres praksis i Jobcenteret. Sagsbehandlerne er de som i fællesskab med migranterne definerer et introduktionsprogram, flygtningene og indvandrerens mål og behov, og de er centrale kontaktpersoner. Mit mål er at konkretisere den problemforståelse og tilgang, der anvendes overfor informanterne.¹⁹ På trods af stram styring ovenfra er de institutionelle indsatser i høj grad kontekstspecifikke, og de tager først rigtigt form i praksis.²⁰ Lovens forvaltere er mennesker med forskellige intentioner, motiver og dispositioner, og de forholder sig både til overordnede krav samt personlige begrundelser og ræsonnementer, når de skal virkeliggøre lovbestemmelser.

¹⁷ Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. 'Loven om danskuddannelse til voksne udlændinge,' LBBK 1010 af 16/08/2010, <<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0900.aspx?s21=danskuddannelse&s22=%7c10%7c&s113=0>> [14. feb. 2011]

¹⁸ Eucnord.dk EUC Nords officielle webside. <[http://www.eucnord.dk/Eftervidereuddannelser/Uddannelse for flygtninge indvandrere udenlandske borgere/Sider/default.aspx](http://www.eucnord.dk/Eftervidereuddannelser/Uddannelse%20for%20flygtninge%20indvandrere%20udenlandske%20borger/Sider/default.aspx)> [09. august 2010]

Vucnordjylland.dk VUC Nordjyllands officielle webside. <<http://www.vucnordjylland.dk/uddannelser/fagpakker.aspx>> [09. august 2010]

¹⁹ Larsen, Flemming. *Kommunal beskæftigelsespolitik: kommunale jobcentre mellem statslig styring og kommunal autonomi*. Frydenlund Academic, 2009. s.123

²⁰ Eskelinen, Leena et. al. *Potentialer i socialt arbejde*. København, Hans Reitzels Forlag, 2008. s.21-23

Praksis²¹

De to sagsbehandlere, der er interviewet, var på daværende tidspunkt de to hovedansvarlige for integrationssager. Der er blevet udarbejdet en interviewguide, som har været vejledende for interviewets indhold.²² Til daglig arbejder de ud fra en aldersinddeling, hvor den ene tager sig af personer over 30 år og den anden, personer under 30 år. Indsatsen for de yngre er i højere grad uddannelsesorienteret. Sagsbehandlerne forklarer, at det første halve år handler om sprogtilegnelse. Derefter ses der på mulighederne for virksomhedspraktik i kombination med danskuddannelse, hvorefter et uddannelsesforløb og arbejde på ordinære vilkår forsøges igangsat. Begge giver udtryk for, at selvom Jobcenteret er stramt styret, så er der et vist handlerum, hvor de er overladt til at bruge sig selv og, som de selv udtrykker det, deres sunde fornuft.

Omstillingsparathed

Med hensyn til at takle de frustrationer, flygtningene og indvanderne eventuelt måtte opleve i forbindelse med at starte en ny tilværelse i et fremmed land, fortæller begge sagsbehandlere, at deres arbejde handler om at støtte, vejlede og informere pågældende, således at den første svære tid afkortes så meget som muligt. Først når personen har erkendt sin nye situation, muligheder og barrierer bliver det muligt at komme videre. Denne beskrivelse afspejler et fokus på selvaflaring, holdningsændring samt omstillingsevne som vigtige forudsætninger.

Den ene sagsbehandler formulerer sig således om udlændinge med en uddannelse fra oprindelseslandet:

”Man kan gå så vidt, at nogle jo er meget fastlåste i det der, og har nogle identifikationer med en status de havde. Der kan man godt blive nødt til at sige ’den identitet, den valgte du jo fra, da du flyttede fra dit hjemland’. Jeg ved godt, at det ikke er borgerens personlige skyld eller noget, at det ikke kunne lade sig gøre at blive i det land, men omstændighederne har gjort, at nu har de valgt at flytte til et andet sted, og det har nogle omkostninger, og de kan sommetider være voldsomme, og der må man så sige, at det danske samfund tilbyder nogle muligheder, og der kan man så tale om, hvad det er for nogle muligheder, og det er ikke sikkert, at det ligner det de kom fra (...) Men jeg har så oplevet nogle, som egentlig har været veluddannet og som egentlig ret kort tid efter, at de er kommet her, det er så nogle år tilbage, at de er kommet, har valgt noget andet, måske valgt et arbejde længere nede på samfundsstigen, og så har fået et liv der er langt bedre end det, de har kunnet opnå i deres hjemland med den uddannelse de trods alt har med

²¹ Medarbejderinterview. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 17. maj 2010

²² Se bilag I

derfra, og så er det jo en succes, for så har de jo opnået den tryghed, som de ønsker her. Det er især paragraf 7, flygtninge, der har det."²³

Det afgørende for om en person kan genoptage sin arbejdslivskarriere i Danmark er ifølge begge typen af uddannelse og oprindelsesland. Begge understreger, at man generelt forsøger at indfri individuelle ønsker og interesser, men at man samtidig må forholde sig til rammebetingelserne, eksempelvis efterspørgslen på arbejdsmarkedet, foreliggende tilbud, Styrelsen for International Uddannelse osv.

Systemintegration

Man forsøger at tilpasse indsatserne til den enkelte. Dette er imidlertid ikke altid en nem proces, fordi de forskellige institutionelle aktører ikke altid er enige om udlændingenes behov og situation. Samarbejdet er til tider præget af uoverensstemmelser og mindre magtkampe. Den ene af de interviewede forklarer, at man må være skarp i målet og om nødvendigt referere til sin socialfaglighed som trumfkort i denne definitions kamp. En anden mulighed er at flytte pågældende over til en anden udbyder: *"Altså, hvis vi sender én på sprogskole, så skriver jeg jo, hvad det er jeg forventer, og så får jeg selvfølgelig tilbagemelding om, hvor personen bliver indplaceret på dansk, og den kan jeg så være enig i eller ikke, men i første omgang står den ved magt. Men hvis én er på sprogskolen, og jeg føler, at her er et større udviklingspotentiale, så sender jeg dem så et andet sted hen."*²⁴ Den anden fremhæver, at han forsøger at tage ud til de andre aktører: *"[Det] som jeg har gjort, det var at prøve at vise mig så meget frem, at jeg får en god kontakt med tilbudssteder, og dermed får en god snak og et godt samarbejde, hvor vi prøver at forsøge at få dem til at tilpasse tilbuddene, så de kommer til at passe med vores brugere."*²⁵ Han tager desuden ud for at få en fornemmelse for tilbudsstederne. Generelt efterspørger han mere involvering i udlændingenes hverdagsvirkelighed.

Migranterne risikerer at havne i en kamp på systemniveau, hvor sagsbehandleren bliver deres advokat. Paradoksalt nok svækkes deres autonomi på trods af en intention om det modsatte, fordi han eller hun kun indirekte får en stemme. Systemet er med andre ord ikke en integreret enhed, men er i stedet præget af disintegration, hvilket formentlig kan spænde ben for sammenhængende og målrettede indsatser.

²³ Medarbejderinterview. Op.cit., s.7f

²⁴ Medarbejderinterview. Ibid., s.13f

²⁵ Medarbejderinterview. Ibid., s.14

Den rette arbejdsindstilling - viljen til integration

Sagsbehandlerne taler ligeledes om udlændinges arbejdsindstilling – hvorvidt de ønsker at arbejde og deltage i tilbud. Den ene sagsbehandler er af den opfattelse, at der kan rejses tvivl om en persons arbejdsindstilling qua dennes kulturelle arv. I nogle kulturelle grupper synes der således at være særligt brug for at skabe en holdningsændring:

”Der er virkelig kulturelle forskelle. Jamen der er da områder af verden, hvis folk kommer derfra, så forventer man, at okay de er indstillet på at arbejde. De har været i en kultur, siden de blev født til nu, hvor arbejde er en naturlig ting, hvor der også kommer folk fra lande, hvor det ikke har været muligt for dem at arbejde pga. politiske eller den slags ting. Og det er klart, at de er sværere at hjælpe i gang på arbejdsmarkedet, fordi de ingen arbejdsidentitet har, de har ingen forståelse for, at man skal yde noget for at kunne nyde, og det kan da være svært.”²⁶

Han understreger, hvordan hans rolle ligeledes er af opdragende karakter:

”Jeg synes, der hvor det er et problem, det er hvor, vi har været lidt inde på det tidligere, hvor vi har én, der har svært ved at klare sig, og så har man i andre kulturer en meget stærk familietradition, at man slutter op om den her, der ikke har det så godt og som ikke kan klare sig (...) Men der kan man blive nødt til at gå ind og sanktionere og simpelthen demonstrere, at der er altså en holdningsændring, der er simpelthen en kulturel forskel, og der må de altså stille sig tilfreds med, at der kommer en støtte/kontaktperson eller én fra bostøtten eller noget, og hjælper.”²⁷

Den anden sagsbehandler betoner i højere grad problematiske hverdagslivsomstændigheder, når udlændinges arbejdsindstilling virker tvivlsom - når de udebliver fra tilbud: *”Hvis man ikke kommer til tilbuddet, så kan der være en anden grund, der gør, at man ikke gør det. Det er det som jeg mener. Det er ikke det samme som at sige ’okay jeg mødte ikke op, fordi jeg ikke gider, jeg vil hellere se fjernsyn eller tjekke nettet, eller hvad det nu er’.”²⁸* Han er i den forbindelse påpasselig med at sanktionere: *”Jeg kan ikke være bekendt at trække i starthjælp hos én, der ikke tør at komme ud af huset, sit eget hjem, sit eget værelse. Starthjælpen er lidt nok i forvejen (...) Jeg går altid ind og ser, okay vedkommende udebliver fra tilbuddet, hvad er årsagen.”²⁹* Han

²⁶ Medarbejderinterview. Ibid., s.20f

²⁷ Medarbejderinterview. Ibid., s.19f

²⁸ Medarbejderinterview. Ibid., s.19

²⁹ Medarbejderinterview. Ibid., s.18

betoner ikke på samme måde kultur eller en rolle som opdrager. Måden de to taler om udlændinges arbejdsindstilling afspejler to forskellige indstillinger, som præger deres arbejdsmetoder. Begge er dog enige om, at decideret dovenskab ikke tolereres, og der sanktioneres uden tøven overfor sådan adfærd. Det handler om at have den rette arbejdsindstilling for ikke at underkende de fælles normer og værdier, som det velfærdsstatslige fællesskab bygger på, nemlig en stærk arbejdsmoral. Når sagsbehandlerne udtrykker intolerance overfor decideret dovenskab, vægter de et kommunitært princip.

I afdækningen af praksis har jeg beskrevet, hvordan man lægger vægt på udlændingenes individualitet og selvansvarlighed. Samtidig har man en klar opfattelse af, hvad der sikrer integration, et styrket fællesskab, og man forventer at udlændingene agerer fællesskabsorienteret. Annette Carstens skriver, at det ikke er muligt at vægte så modstridende principper (autonomi og kommunitarisme) på en balanceret måde. Det ene princip vil i praksis blive prioriteret højere end det andet.³⁰ Derudover er det et system, der til tider er præget af disintegration. Det interessante er imidlertid, hvordan informanterne oplever og håndterer systemet.

Tidligere skrevet

I dette afsnit refererer jeg til en række udvalgte undersøgelser, som har været en inspiration forinden og under analysen. Eksisterende forskning om flygtninge og indvandreres arbejdsmarkedstilknnytning synes hovedsageligt at omfatte kvantitative undersøgelser. Af nyere kvalitativt baserede studier findes der eksempelvis Ph.D. afhandlingerne af henholdsvis Trine Lund Thomsen, Christina Bækkelund Jagd og Anika Liversage. Alle tre har et bottom-up perspektiv.

Thomsen har kategoriseret forskellige iværksætterstrategier ud fra varierende intentionelle motiver. Hun skelner mellem henholdsvis kvindelige og mandlige iværksættere, og påviser nogle kønsbaserede forskelle. Ønsker om anerkendelse og autonomi er medvirkende til at skubbe udlændinge ud i en livsbane som selvstændig erhvervsdrivende, og særligt mændene er motiveret af et ønske om anerkendelse, mens kvinderne primært søger autonomi. Hun viser, hvorledes varierende ressourcer (uddannelsesmæssige kvalifikationer) tilvejebringer forskellige mulighedsstrukturer, som får betydning for hvilken type iværksætter de bliver. Thomsens undersøgelse er interessant, fordi hun giver et overblik over nogle væsentlige motivationsfaktorer hos udlændinge. Særligt de mandlige iværksættere føler sig hæmmet af diskrimination og

³⁰ Carstens, Annette. *Aktivering - klientsamtaler og socialpolitik*. København, Hans Reitzels Forlag, 1998. s.264

begrænsede arbejdsmuligheder. Kvinderne taler i højere grad om de nye muligheder, som findes i en dansk kontekst, og deres karrierevalg udtrykker snarere et ønske om større uafhængighed samt bedre vilkår for at balancere familie- og arbejdsliv.³¹ Selvom hendes resultater tager afsæt i en særlig gruppe udlændinge, synes flere af de tendenser, hun tegner, ligeledes at blive italesat af informanterne i min undersøgelse.

Liversage undersøger, hvordan en gruppe højtuddannede fra Østeuropa har svært ved at aktualisere deres uddannelsesmæssige kvalifikationer fra oprindelseslandet i en dansk kontekst. Hendes analyse er interessant, fordi de identitetskampe, hun afdækker, finder sted i et spændingsfelt mellem, hvordan personerne opfatter sig selv, samt hvordan de oplever, at det danske samfund kategoriserer dem. Hun forklarer, at der som udgangspunkt eksisterer en diskrepans, fordi deres uddannelse ofte devalueres. Hun tegner forskellige livsbaner, som viser deres bevægelse i et differentieret socialt rum. Det sociale rum er inddelt i forskellige statusniveauer, hvor arbejdsløs karakteriserer 'bunden'. Det lykkes nogle at genoptage deres tidligere profession og dermed indtage en position 'højt oppe'. Liversage skriver, at disse menneskers selvopfattelse har sejret over eksterne devaluerende kategoriseringer. De udlændinge, som ikke har kunnet genoptage deres tidligere profession, oplever et statusfald, og hun fortæller, at de med tiden kommer til at identificere sig med eksterne kategoriseringer. Hun pointerer, at kvalifikationer indenfor det naturvidenskabelige og sundhedsvidenskabelige felt betegnes som attraktive på det danske arbejdsmarked. Ingeniører og læger har derfor nemmere ved at få deres uddannelse godkendt sammenlignet med udlændinge med en samfundsvidenskabelig eller humanistisk uddannelse.³² Problematikken omkring uddannelse bliver ligeledes italesat af informanterne i min undersøgelse.

Manglende anerkendelse af udlændinges oprindelige uddannelse er en central barriere, som andre ligeledes har påpeget. Claus Larsen lavede eksempelvis nogle år tilbage en kvantitativ undersøgelse, der viste, at kun cirka en tredjedel af informanterne havde haft mulighed for at anvende deres oprindelige uddannelse på det danske arbejdsmarked. Han skriver, at mange

³¹ Thomsen, Trine Lund. *Immigrant Entrepreneurship as Gendered Social Positions: A study on Motivations and Strategies in a biographical perspective*. SPIRIT & Department of History, International and Social Studies Aalborg University, 2006.

³² Liversage, Anika. *Finding a Path: Labour Market Life Stories of Immigrant Professionals*. Frederiksberg C, Samfundslitteratur, 2005.

flygtninge og indvandrere derfor vælger at udvandre for at finde arbejde i udlandet.³³ Selvom undersøgelsen er nogle år gammel, synes problemstillingen dog stadig at være aktuell.

Jagd forklarer, hvorfor med- og modborgerskabsstrategier opstår blandt dansksomalierne. Hun viser, at gentagne oplevelser med manglende anerkendelse (både i systemet og af arbejdsgivere) tenderer mod at initiere såkaldte modborgerskabsstrategier. De får en følelse af, at de ikke har en fremtid i Danmark, og at majoritetssamfundet selv anvender en modborgerskabsstrategi ved at ekskludere og forskelsbehandle. De bliver reaktive i deres jobsøgning, og flere overvejer at udvandre. Samtidig skriver hun, at social anerkendelse, kan ændre en persons orientering i retning af medborgerskab. Støttende sociale relationer kan eksempelvis virke neutraliserende på selv meget voldsomme oplevelser af diskrimination. Sådanne støttepersoner (primært danskere) hjælper dansksomalierne med at holde modet oppe ved at udfordre tankegangen om, at de har ringere arbejdsmuligheder. Resultatet er en mere proaktiv jobsøgning. Jagds pointe er, at hvad der motiverer dansksomalierne (og andre flygtninge- indvandrergrupper) til at søge arbejde, uddanne sig og opbygge et tilhørsforhold til det danske samfund, er den overbevisning og selvopfattelse som de udvikler i relation til det danske samfund, majoritetsdanskerne. Deres tænke- og handlemåde er således hverken statisk eller kulturbestemt men i stedet dynamisk, hvilket er en antagelse, som jeg ligeledes arbejder med i min analyse. Desuden fokuserer hun på sin vis på samspillet med systemet qua informanternes situation som arbejdsløs, hvilket ligeledes er et centralt emne i min analyse.³⁴

Et kvalitativt videnshul

Jeg har tidligere argumenteret for, hvorfor systemet er vigtigt at holde for øje, når arbejdsløse flygtninge og indvandrere studeres. Der er imidlertid ikke lavet mange kvalitative undersøgelser af systemets betydning fra de arbejdsløse flygtninge og indvandreres perspektiv, hvilket blot giver anledning til at bidrage med ny viden. Undersøgelser af institutionelle indsatser er hovedsageligt kvantitative effektmålinger.³⁵ I denne undersøgelse vil systemets rolle blive analyseret i et identitetsperspektiv.

³³ Larsen, Claus. 'Uddannelse og danskundskaber.' I *Integrationen i Danmark omkring årtusindeskiftet: Indvandrerne møder arbejdsmarkedet og velfærdssamfundet*, red. af Gunnar Viby Mogensen og Poul Chr. Matthiessen, 48-94. Rockwool Fondens Forskningsenhed. Aarhus Universitetsforlag, 2000. s.49,64

³⁴ Jagd, Christina Bækkelund. *Medborger eller modborger: Dansksomalieres kamp for at opbygge en meningsfuld tilværelse i det danske samfund gennem arbejde*. Ph.D. række nr. 13, Institut for Antropologi, 2007.

³⁵ Eskelinen, Leena og Søren Peter Olesen. *Beskæftigelsesindsatsen og dens virkninger set fra kontanthjælpsmodtagernes perspektiv*. København, AKF, Anvendt Kommunal Forskning, 2010. s. 18

Kvantitative effektmålinger overser det identitetsarbejde, som mennesker foretager, når de forsøger at skabe en meningsfuld tilværelse - en vigtig selvrefleksiv proces, som afholder individet fra at falde fra hinanden i en disintegreret verden. Det er en eksistentiel betingelse, at mennesker kontinuerligt tolker forskellige hændelser og omstændigheder i deres liv, når de forsøger at orientere sig.³⁶ Med fokus på identitet åbnes der op for en større forståelse for kompleksiteten i menneskelivet, eksempelvis den følelsesmæssige og sociale side.

Det er min overbevisning, at et sådan perspektiv ligeledes har en relevans og nogle kvaliteter i socialt arbejde, i forhold til sagsbehandlere, jobkonsulenter o.desl. Den bureaukratiske effektivitets- og rationalitetstankegang har en tendens til at fremhæve et enkelt aspekt ved individet, eksempelvis arbejdsmarkedstilknytning, etnicitet, alder, familiesituation o.l., som nemt kommer til at definere hele personen. Man risikerer at overse det 'hele menneske', og hvordan folk er i stand til at revidere deres selvforståelse, når de oplever brud i livet, bl.a. arbejdsløshed, skilsmisse, alvorlig sygdom, flugt, migration o.l.³⁷ *"Der er brug for en sådan viden i det sociale arbejde med de vanskeligst stillede borgere, hvis hensigten er at værne om menneskers personlige integritet."*³⁸

PROBLEMSTILLING

Formålet med dette speciale er at *forstå* samt *forklare* en gruppe arbejdsløse flygtninge og indvandreres kamp om at finde fodfæste på det danske arbejdsmarked. Der er således tale om at afdække en *proces*. Jeg anlægger en sociologisk vinkel på problemstillingen, der i udgangspunktet er bredt defineret og af eksplorativ karakter. Problemstillingen er toleddet, og første problemstillingsled handler om at beskrive informanternes situation ud fra deres selvforståelse. Andet problemstillingsled lægger op til en fortolkningsanalyse, hvor målet er at forstå samt forklare i forhold til en bredere forståelsesramme.

1. Hvordan oplever og håndterer en gruppe flygtninge og indvandrere i en nordjysk kommune deres situation som arbejdsløse i et hverdagslivsperspektiv?

³⁶ Fischer-Rosenthal, Wolfram. 'Biographical work and biographical structuring in present-day societies.' I *The turn to biographical methods in social science: comparative issues and examples*, red. af Prue Chamberlayne et.al., 109-125, Routledge, 2000. s.109-118

³⁷ Skytte, Marianne. 'livshistorier som videnskilde i socialt arbejde.' I *At forstå det sociale*, red. af Michael Hviid Jacobsen og Keith Pringle, 245-264, Akademisk Forlag, 2008. s.245f,262f

³⁸ Skytte. Ibid., s.263

2. Hvad ligger til grund for flygtningene og indvandrernes måder at opleve og håndtere deres situation?

Konkrete undersøgelsesspørgsmål:

- Hvordan opfatter informanterne sig selv i forhold til arbejde, og hvordan vurderer de deres muligheder på det danske arbejdsmarked (arbejdslivsperspektiv), og hvordan handler de på deres situation (strategi)?
- Hvordan oplever de, at deres oprindelige uddannelse og tidligere erhvervserfaringer kan bruges i en dansk kontekst?
- Hvordan erfarer de samspillet med systemet?
- Hvilke forhold, hændelser og omstændigheder, kan siges at være af central betydning for udviklingen af deres arbejdslivsperspektiv og strategi?
- Hvilke forhold i hverdagen oplever informanterne som henholdsvis fremmende eller hæmmende for deres arbejdslivsperspektiv og strategi - herunder samspillet med systemet?

De supplerende undersøgelsesspørgsmål definerer mere konkret, hvad jeg i analysen koncentrerer mig om. De tre første underspørgsmål knytter sig til første problemstillingsled. De resterende underspørgsmål knytter sig til andet problemstillingsled. Begreberne *arbejdslivsperspektiv* og *strategi* vil fremover blive brugt om informanternes måde at opleve og håndtere deres situation. Begrebet *arbejdslivsperspektiv* betoner identitet og positionering, mens *strategi* er handlingsorienteret og møntet på at løse en uønsket situation. Begreberne relaterer til hinanden ved, at migranternes strategi afspejler et særligt arbejdslivsperspektiv. Empirien er analysens udgangspunkt. Jeg har dog støttet mig op af nogle teoretiske begreber i forbindelse med at indramme analysen. Jeg vil i nedenstående kapitel uddybe disse.

TEORETISKE INSPIRATIONSKILDER

Informanternes arbejdslivsperspektiv og strategi afspejler ændrede hverdagslivsomstændigheder, og er udviklet i relation til nye mulighedsbetingelser, deres selvopfattelse samt individuelle ressourcer. De teoretiske begreber i specialet knytter sig til denne dialektiske proces. Der er hentet inspiration i Peter J. Burkes begreber 'identitetsstandard' og 'input' samt flere af Pierre Bourdieus begreber med det formål at vise, at processen rummer underliggende magtstrukturer. De valgte begreber bruges til at forstå en mere overordnet identitetsproces. Den teoretiske ramme har således ikke til formål at forklare de empiriske resultater ned i mindste detalje.

En relationel identitetsforståelse

Informanternes strategi afspejler et arbejdslivsperspektiv, en arbejdsidentitet, som i de flestes tilfælde har ændret sig efter ankomsten til Danmark. I dette afsnit vil jeg uddybe en relationel identitetsforståelse, samt hvordan identitetsændringer opstår. Identitet er et produkt af en vekselvirkning mellem individ og samfund. *“An identity is the set of meanings that define who one is when one is an occupant of a particular role in society, a member of a particular group, or claims particular characteristics that identify him or her as a unique person.”*³⁹ I forbindelse med at uddybe dette forhold, skelner jeg mellem begreberne *selv*, *identiteter* og *roller*. Selvet findes i individets sind, og det karakteriserer en individuel og grundlæggende selvopfattelse, som opstår og udvikles i interaktion med omverden. Selvet er foranderligt og afhænger af tid og rum. Identiteter er tæt knyttet til individets selv, og William James kaldte ligeledes identiteter for ’multiple selves’ for at understrege denne sammenhæng.⁴⁰ Det er identiteterne, som individet søger bekræftelse af, og som aktiveres, når pågældende optræder i forskellige roller. Folk opererer med multiple identiteter. Dette skyldes de mange roller og positioner, som folk indtager i et komplekst differentieret samfund.⁴¹ Roller knytter sig til de samfundsmæssige strukturer. Når et individ indtager en rolle og positionerer sig, bliver pågældende samtidig mødt med nogle samfundsmæssige forventninger.⁴² Rollen som eksempelvis arbejdsløs eller udlænding afføder nogle særlige forestillinger i det danske samfund.

Der findes forskellige bud på identitetsteorier, som anerkender et samspil mellem sociale samfundsstrukturer og aktører. Nogle fremhæver strukturernes indvirkning på individets identitet og adfærd, mens andre identitetsteorier fokuserer på den indre dynamik hos individet, som fremkalder en bestemt adfærd.⁴³ Jeg skriver mig ind under den sidstnævnte tilgang, og i den forbindelse er jeg blevet inspireret af Burkes arbejde, som belyser, hvorledes mennesker forsøger at skabe konsistens mellem, hvordan de forstår sig selv, og hvordan de oplever, at andre ser dem. Forholdet mellem en indre selvopfattelse og identitetsfølelse samt en mere ekstern klassificering kalder Jenkins for indre identifikation og ekstern kategorisering.⁴⁴ Jeg skal ikke uddybe de to begreber yderligere, men blot gøre opmærksom på, at andre end Burke taler for en dialektisk

³⁹ Burke, Peter J og Jan E. Stets. *Identity Theory*. Oxford University Press, 2009. s.3

⁴⁰ Burke og Stets. *Ibid.*, s.10

⁴¹ Stets, Jan E. og Peter J. Burke. ‘A Sociological Approach to Self and Identity.’ I *Handbook of Self and Identity*, red. af Mark R. Leary og June Price Tangney, 128-152, The Guilford Press, 2003. s.132

⁴² Burke og Stets. *Op.Cit.*, s.9f,12-15

⁴³ Burke og Stets. *Ibid.*, s.38

⁴⁴ Jenkins, Richard. *Social Identity*. Routledge, 3. udg. 2008.

identitetsforståelse. Burke understreger, at mennesker har et behov for at opleve, at omverden anerkender og bekræfter deres identiteter for ikke at risikere emotionel stress. *"People who view themselves as 'good' want to get feedback that they are 'good'. And there is evidence that people become upset and suffer symptoms of stress when they are not able to achieve this congruity between situationally based self-perceptions and their identity standards or when it becomes difficult to do so."*⁴⁵

Burke skelner mellem det, han kalder for identitetsstandard, input, sammenligning og output, når han forklarer, hvordan mennesker agerer, når de søger verifikation af deres identiteter. Begrebet *identitetsstandard* dækker over en persons selvforståelse, som udvikles i samspil med ens omgivelser. I alle samfund eksisterer der nogle stereotype forestillinger om forskellige roller. I forhold til rollerne 'mand' og 'kvinde', findes der eksempelvis nogle stereotype forestillinger om maskulinitet og femininitet, og disse kan variere fra samfund til samfund. Burkes pointe er, at menneskers selvforståelse præges af sådanne diskursive forståelser, og folks adfærd vil ligeledes afspejle, hvad man samfundsmæssigt opfatter som henholdsvis kvindeligt og mandligt. Gubrium og Holstein skriver, at det handler om at formulere en selvopfattelse, der er genkendelig for andre. *"We speak of ourselves in ways that are recognizable and meaningful within the various social contexts in which we communicate (...) Identities don't develop from within us as much as they emerge from the circumstances of self-construction."*⁴⁶ Input er et individs opfattelse af, hvordan omverden anerkender ens selvforståelse, som forsøges udtrykt i ens adfærd. *Sammenligningsprocessen* dækker over et individs vurdering af, om andres mening synes at matche den måde, personen forstår sig selv på. På baggrund af denne sammenligning, tolker individet, om der er behov for at tilpasse de sociale signaler, som der sendes til andre, således at pågældendes selvfremsstilling kommer til at stemme bedre overens med personens selvforståelse. Hvis en mand eksempelvis opfatter sig selv som stærk, og hans indtryk er, at andre opfatter ham som svag, vil han forsøge at kontrollere for den oplevede diskrepans ved at fremhæve sin styrke. Indtil der opstår overensstemmelse mellem hans selvforståelse og omverdens reaktion, vil han fortsætte med at korrigere sin adfærd. *Output* betegner individets adfærd, dvs. de sociale signaler folk sender til andre. Individet forsøger aktivt at kontrollere andres opfattelser og vurderinger ved at tilpasse sin adfærd. Output er resultatet af sammenligningsprocessen.⁴⁷ Der er tale om en slags indtryksstyring for at bruge Erving Goffmans udtryk. Burkes pointe er, at det hverken er eksterne

⁴⁵ Burke og Stets. Op.Cit., s.76

⁴⁶ Gubrium og Holstein. Op.Cit., s.7f

⁴⁷ Burke og Stets. Op.Cit., s.61-67

input eller subjektive identitetsstander, som initierer en bestemt adfærd. I stedet er det et *individuelt tolkningsarbejde*, en kontinuerlig proces, hvor input sammenlignes med identitetsstander, der skaber identiteter samt motiverer folk til at handle.

Burke pointerer, at vi i velkendte situationer helt ureflekteret og automatisk tilpasser vores adfærd for at verificere vores identiteter.⁴⁸ I visse tilfælde oplever mennesker dog, at denne selvfølgeligelige rytme brydes. Det er ikke længere muligt at få bekræftet sine identiteter ved at agere som sædvanligt. Selv-transformationer kan blive nødvendigt (ændringer i identitetsstandarden). *“Our actions aimed at a particular self-presentation no longer yield the expected results. Our expectations are not met, our normal identity-verification processes are interrupted, and we must find ways of reestablishing the normal identity processes, or else find new identities.”*⁴⁹ Sådanne forstyrrelser påkalder sig et refleksivt identitetsarbejde. Burke forklarer, at disse forstyrrelser blandt andet opstår ved migration, dødsfald, arbejdsløshed, sygdom osv. Forstyrrelser indtræffer ligeledes ved rollekonflikter, dvs. når en person oplever, at han eller hun i en situation har svært ved at håndhæve flere identiteter samtidigt på grund af identiteternes modstridende mål. *“Particular identity combinations are likely to produce distress, especially combinations that interrupt each other with demands. [Peggy A.] Thoits noted, for example, that for women the combination of employment, marriage, and parenthood is particularly stressful.”*⁵⁰ I tilfælde af rollekonflikter, hierarkiserer folk de identiteter, der er på spil i situationen. De identiteter, som pågældende finder vigtigst, forsvares, mens de resterende identiteter risikerer at undergå en transformation, så de stemmer overens med de primære identiteter. Der kan således være flere forskellige grunde til identitetsarbejde.

I forhold til informanterne er det forstyrrelsen af identitetsprocessen som er central, dvs. når nye betingelser opstår, og når et identitetsarbejde begynder. Systemet er ofte en indflydelsesrig kontakt, som formidler nye muligheder og begrænsninger til informanterne på baggrund af nogle klare forestillinger om og holdninger til flygtninge og indvandrere. I næste afsnit vil jeg se nærmere på underliggende magtstrukturer.

⁴⁸ Burke, Peter J. 'Identity Processes and Social Stress.' *American Sociological Review* vol.56 no.6 (1991) 836-849. s.840

⁴⁹ Burke og Stets. Op.Cit., s.77

⁵⁰ Burke. Op.Cit., s.843

Felt, kapital og magtkampe

I processen ud på det danske arbejdsmarked oplever informanterne, at deres ressourcer, eksempelvis uddannelse og arbejds erfaring, må vurderes. Visse egenskaber er mere prestigegivende og attraktive end andre på det danske arbejdsmarked. Informanterne er bevidste herom, og det ses blandt andet i måden de positionerer sig på, og i måden de differentierer sig fra andre samfundsgrupper. Deres arbejdslivsperspektiv og strategi er præget af, hvordan deres ressourcer samt kategorier som 'etnicitet', 'danskhed' osv. opfattes og vurderes i det danske samfund.

Hvad der er prestigegivende varierer, ifølge Bourdieu, fra felt til felt, og magten til at definere hvad der er statusgivende ligger hos de dominerende, heriblandt staten og dens repræsentanter. Ifølge Bourdieu er staten en helt central enhed, som har magt til at udbrede og påtvinge folk særlige tænkemåder.⁵¹ I de følgende afsnit vil jeg se nærmere på begreberne kapital, felt og definitions magt. Habitusbegrebet er undladt fordi det lægger op til en forudsigelighed hos mennesker,⁵² som ikke harmonerer med min ontologi.

Det felt jeg undersøger, er det danske arbejdsmarked. Bourdieu inddeler samfundet i relativt autonome felter. Inden for hvert felt findes der forskellige sociale positioner, som relaterer til hinanden via dominans, undertrykkelse osv. Institutioner indtager sammen med aktører de sociale positioner på et felt, og begge kæmper om enten at fastholde eller forbedre deres position. Status og magt afhænger af ens sociale position.⁵³ Bourdieu uddyber desværre ikke forskellen mellem institutioner og aktører, og generelt mangler han at give svar på institutionernes virke samt indflydelse på socialt liv.⁵⁴

Folks sociale position bestemmes af kompositionen og volumen af forskellige kapitalformer samt ens tilhørsforhold til andre sociale kategorier, eksempelvis køn, alder, etnicitet osv. Ens status og magt afhænger desuden af, hvad der indenfor et givent felt vurderes som værende værdifuld kapital. Kapital kan ligeledes læses som ressourcer. De primære kapitalformer er henholdsvis, økonomisk, kulturel, social og symbolsk.⁵⁵ *Økonomisk kapital* refererer til penge og materielle

⁵¹ Bourdieu, Pierre. *Symbolsk magt – Artikler i udvalg*, oversat af Annick Prieur. Oslo, Pax Forlag, 1996. s.48-75

⁵² Jenkins, Richard. *Pierre Bourdieu*. Routledge, 2003. s. 97

⁵³ Bourdieu, Pierre og Loic J. D. Waquant. *An invitation to Reflexive Sociology*. Polity Press, 1992. s.94-100

⁵⁴ Jenkins (2003). Op.Cit., s.89f

⁵⁵ Bourdieu, Pierre: 'Hvad skaber en social klasse'. Oversættelse af 'What makes a social class? On the Theoretical and Practical Existence of Groups.' *Berkeley Journal of Sociology* vol.32, oversat af Inga Axelsen og Gerd Halskov, 1987/2001.

ressourcer, der kan omsættes til penge. *Kulturel kapital* handler om menneskers forskellige forudsætninger for at tolke og gennemskue en kultur, dvs. knække de kulturelle koder. Det handler om, hvor velbevandret man er i kulturens historie, sprog, politik osv., så man kan begå sig i samfundets magtfelt. Kulturel kapital handler om finkulturelle færdigheder. Adgang til kulturel kapital knytter sig særligt til uddannelse og titler.⁵⁶ ”<Kultur> er en av de grunnleggende bestandelene i det som i henhold til den rådende definisjonen skaper et vellykket menneske. Derfor oppleves mangel på utdanningstittel som et vesentlig handicap.”⁵⁷ Social kapital kan siges at være de ressourcer, individet får gennem de sociale fællesskaber, pågældende er en del af. Social kapital er relateret til kulturel og økonomisk kapital, og øges med mængden af disse.⁵⁸ *Symbolsk kapital* omhandler anerkendelse indenfor forskellige sociale felter. Afhængig af konteksten vurderes ens ressourcer, kapital, forskelligt. Symbolsk kapital er den form, forskellige typer kapital tager, når den vurderes som legitim. En bestemt færdighed, eksempelvis arabiske sprogkompetencer, kan være prestigegivende på ét felt men ikke på et andet. Symbolsk kapital handler således om status, magt og indflydelse, som fordeles sammen med social anerkendelse.⁵⁹

Forskelle i mængden og fordelingen af kapital gør, at et felt kan inddeles i privilegerede og mindre privilegerede sociale grupper, hvor førstnævnte gruppe dominerer og har magten til at definere og legitimere en mening om verden, som placerer dem i en favorabel position. De dominerende har således magten til at legitimere deres styrker som attraktive egenskaber.⁶⁰ De sociale forskelle ’indfanges’ ved at skabe et univers af talemåder. Bourdieu taler om sproglige modsætningspar såsom ’mand/kvinde’, ’høj/lav’, ’lys/mørk’ osv. ”Hele dette nettverket av motsetninger har som sitt utgangspunkt motsetningen mellom den dominerende <eliten> og den undertrykte <massen>.”⁶¹ Der er tale om nogle sproglige kategorier, hvis betydning organiserer menneskers samfundsforståelse.

Der eksisterer en kontinuerlig kamp mellem de sociale grupper om at vinde retten til at definere de sociale grænser, dvs. folks sociale identitet og samfundsmæssige værdi. ”Those who dominate in a given field are in a position to make it function to their advantage but they must always

<<http://www.hexis.dk/bourdieu.sociale.klasser.html>> [14. feb. 2011]

⁵⁶ Järvinen, Margaretha. ’Pierre Bourdieu.’ I *Klassisk og moderne samfundsteori*, red. af Heine Andersen og Lars Bo Kaspersen, 345-366. Hans Reitzels Forlag, 2007. s.352

⁵⁷ Bourdieu (1995). Op.Cit., s.204

⁵⁸ Wilken, Lisanne. *Pierre Bourdieu*. Roskilde Universitetsforlag, 2006. s.66f

⁵⁹ Järvinen (2007). Op.Cit., s.352

⁶⁰ Bourdieu og Waquant. Op.Cit., s.101

⁶¹ Bourdieu (1995). Op.Cit., s.223

contend with the resistance, the claims, the contention, 'political' or otherwise, of the dominated."⁶² At være undertrykt er, ifølge Bourdieu, ikke det samme som at være passiv og hjælpeløs. Magt og dominans udelukker ikke modspil eller modmagt. Han understreger imidlertid, at kampen fra start er ulige grundet fordelingen af forskellig kapital. Sandsynligheden for succes varierer således.⁶³ Kampen er derudover symbolsk i den forstand, at den handler om herredømmet over perceptionskategorierne. Der er således ikke tale om en reel fysisk kamp.⁶⁴ De sociale grænser er konstruerede og generelt til forhandling. I visse tilfælde udebliver kampene mellem dominerende og dominerede dog, med top-down styring som konsekvens. *"Under certain historical conditions, which must be examined empirically, a field may start to function as an apparatus. When the dominant manage to crush and annul the resistance and the reactions of the dominated, when all movements go exclusively from the top down, the effects of domination are such that the struggle and the dialectic that are constitutive of the field cease."*⁶⁵

Bourdieu's begreber kan bruges i forhold til at forstå det danske arbejdsmarked som et felt, hvor informanterne kæmper om få anerkendt deres ressourcer og egenskaber som prestigegivende og attraktive (opnå symbolsk kapital). Det er en kamp, der kæmpes mellem aktører og institutioner og mellem dominerede og dominerende. Bourdieu's kapitalformer er nyttige i forbindelse med at få en fornemmelse af, hvordan informanterne placerer sig i en sådan kamp. I forhold til økonomisk kapital rangerer ingen særlig højt. Derudover oplever flere, at de har svært ved at veksle deres kulturelle kapital, uddannelse, til økonomisk kapital. De har svært ved at finde et job, som matcher deres uddannelsesmæssige kvalifikationer. Selvom flere af informanterne har en høj uddannelse, rangerer de ikke nødvendigvis særlig højt i forhold til kulturel kapital. Sproglige begrænsninger og manglende viden om det danske samfund og arbejdsmarked er ligeledes med til at skabe et 'kulturelt underskud'. Derudover har flere et begrænset socialt netværk, lav social kapital.

METODISKE OVERVEJELSER

Designet i dette speciale kan betegnes som et interaktivt fleksibelt design.⁶⁶ Designet er løbende blevet revideret og er resultatet af en ikke-lineær undersøgelsesproces. Undersøgelsen baserer sig på en vekselvirkning mellem teori og empiri, men jeg vil betegne min tilgang som overvejende

⁶² Bourdieu og Waquant. Op.Cit., s.102

⁶³ Bourdieu (1987/2001). Op.Cit.

⁶⁴ Bourdieu (1995). Op.Cit.

⁶⁵ Bourdieu og Waquant. Op.Cit., s.102

⁶⁶ Maxwell, Joseph A. *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. Sage Publications, 2. udg. 2005.

eksplorativ og induktiv. I følgende afsnit ekspliciteres indsamling af data, sammensætningen af informanter, normativitet, etik og undersøgelsesresultaternes kvalitet, så forskningsprocessen bliver mere gennemsigtig.

Der er tale om en undersøgelse på mikroniveau. Dette er valgt, fordi jeg finder det spændende at studere, hvorledes folk takler sociale udfordringer. Som Derek Layder fremhæver, bør man dog ikke lukke øjnene for den virkelighed som betinger individets hverdagsliv.⁶⁷ *”That is, the micro processes of everyday life as reflected in the situations and identities of the persons involved can only be understood properly when seen in conjunction with more macro features.”*⁶⁸ Problemstillingen afdækkes via interviews.⁶⁹

Inspireret af narrative interviews

Jeg har i foregående afsnit skrevet, at processerne bag socialt liv må studeres som en relation mellem mikro og makro. I den sammenhæng synes det narrative interview at være en særlig relevant metode, eftersom den muliggør et sådan perspektiv. Under indsamlingen af data har jeg været inspireret af den narrative metode. I narrative interviews søger man i højere grad at initiere en fortælling samt lade de interviewede styre sammenlignet med kvalitative interviews.⁷⁰ Mine interviews refererer dog ikke til en persons hele livsforløb men kun en særlig fase i personens liv. Nedenfor redegør jeg kort for nogle grundlæggende principper indenfor metoden.

Antagelsen er, at mennesker ikke kun kan forklares med reference til strukturelle faktorer såsom klasse, køn osv. Den narrative metode anerkender, at mennesker reagerer forskelligt, og metoden er i stand til at indfange denne mangfoldighed.⁷¹ Et fundamentalt princip er nemlig, at man i udgangspunktet analyserer hver enkelt fortælling på dens egne præmisser. En anden grundlæggende tanke er, at man gennem *samtale* og *tekst* søger at genere viden om og forstå,

⁶⁷ Layder, Derek. *New Strategies in Social Research: An Introduction and Guide*. Polity Press, 1993. s.57f,102

⁶⁸ Layder. *Ibid.*, s.10

⁶⁹ Planen var oprindeligt at ligeledes inddrage sagsakter fra Jobcenteret. Dette blev droppet, da jeg besluttede mig for at fokusere skarpere på migranternes individuelle identitetsarbejde.

⁷⁰ Horsdahl, Marianne. *Livets fortællinger – en bog om livshistorier og identitet*. Borgen, 1999. s.105-109

⁷¹ Antoft, Rasmus og Trine Lund Thomsen. 'Når livsfortællinger bliver en sociologisk metode – en introduktion til det biografisk narrative interview.' I *Liv, Fortælling, Tekst: Strejftog i kvalitativ sociologi*, red. af Michael Hviid Jacobsen, Søren Kristiansen og Annick Prieur, 157-181. Aalborg Universitetsforlag, 2002. s. 157

hvorledes mennesker takler sociale udfordringer/hændelser/kriser osv.⁷², og at forandringer i indre tilstande genspejler ydre tilstandsforandringer.⁷³

Identitetsarbejde, også kaldet biografisk strukturering, er nødvendigt i forhold til fortsat at skabe sammenhæng og mening med tilværelsen i en verden i bevægelse.⁷⁴ Individet kæder forskellige dele sammen til en samlet identitetsfortælling, hvor fortid, nutid og fremtid er repræsenteret. *"We construct our lives in a selfrelational attitude, looking back at what we have been through and lost (such as a certain expected future), looking forward to what we aspire to, putting it together for present purposes."*⁷⁵ Konstruktionen af en identitetsfortælling bygger på til- og fravalg, og afspejler ligeledes, hvordan vi ønsker at fremstå overfor andre. Vores fortællinger er foranderlige, og de fortællinger jeg er blevet fortalt på interviewtidspunktet er ikke et uforanderligt billede af informanterne. Forholdet mellem dele og helhed er et narrativt princip, som alle fire biografiske tilgange i praksis tager udgangspunkt i. Der er indenfor biografisk forskning tale om fire idealtypiske tilgange⁷⁶, som er forskellige i sit fokus. De fire tilgange kombineres ofte i praksis for at sikre en mere rummelig analyse af komplekst datamateriale.⁷⁷ Min tilgang er overvejende institutionel og aktørorienteret, da der både er fokus på systemets indvirkning på informanternes livsforløb og selvforståelse samt hvilke regler og forskrifter de, som handlende aktører, følger i forhold til at takle deres situation.

Figur 2 opsummerer grundstenene indenfor biografiforskning - fire forhold jeg har for øje i analysen. Det *levede liv* dækker over mere faktuelle data, en biografisk profil. *"Profilen er med til at danne forståelsesrammen omkring den biografiske fortælling, hvor det er muligt at forholde den fortalte historie til de faktiske hændelser i livsforløbet."*⁷⁸ Indsigt i det levede liv begrænser sig imidlertid til informanternes selektion af relevante hændelser. Den *fortalte historie* udspringer af det levede liv. Det er en *subjektiv* fortolkning og konstruktion af det levede liv, som knytter sig til identitetsdannelse og positionering. Fortællingen må samtidig relateres til en samfundsmæssig

⁷² Antoft og Thomsen. Ibid., s.157f

⁷³ Berger, Ronald J. og Richard Quinney. 'The Narrative Turn in Social Inquiry.' I *Storytelling Sociology: Narrative as Social Inquiry*, red. af Ronald J. Berger og Richard Quinney, 1-13. Lynne Rienner Publishers, 2005. s.4f

⁷⁴ Fischer-Rosenthal. Op.Cit.

⁷⁵ Fischer-Rosenthal. Ibid., s.115f

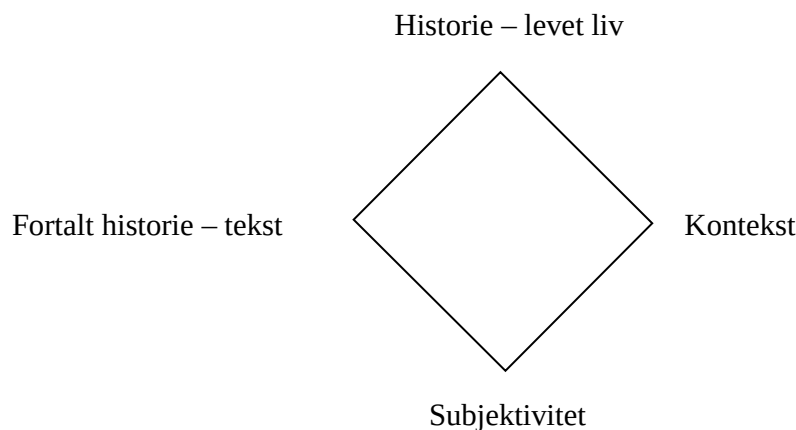
⁷⁶ Den aktørorienterede tilgang, den institutionelle tilgang, den kognitive og den narrative tilgang.

⁷⁷ Antoft og Thomsen. Op.Cit., s.171

⁷⁸ Antoft og Thomsen. Ibid., s.172

kontekst, da denne ligesom det levede liv udgør en forståelsesramme.⁷⁹ Hvorledes den fortalte historie analyseres vil blive uddybet i afsnit 'analysestrategi'.

Figur 2 Diamantmodellen⁸⁰

Peter Alheit skriver, at den narrative metode anklages for at være for subjektiv og partikulær. I tråd med Alheit mener jeg imidlertid, at 'bløde' resultater muliggør nye perspektiver af betydelig rækkevidde og relevans på makroniveau. Ved at ignorere menneskers identitetsarbejde ignorerer man samtidig vigtige dimensioner af social forandring og socialt liv generelt set. Disse sociale dynamikker illustreres og forklares på en særlig transparent måde via narrative interviews.⁸¹ Andre kritikpunkter af den narrative metode synes at referere tilbage til forskellene indenfor de videnskabsteoretiske tilgange.⁸²

Interviewguide

I udformningen af en interviewguide har jeg overvejende forsøgt at formulere nogle spørgsmål, som kunne initiere en fortælling. Brugen af en interviewguide gør det nemmere at sammenligne de forskellige fortællinger i analysen. Som udgangspunkt er det dog fortælleren, der definerer interviewets indhold og forløb på baggrund af et indledende spørgsmål, formuleret af mig. Jeg har løbende suppleret med spørgsmål fra interviewguiden for at sikre mig, at problemstillingen

⁷⁹ Antoft og Thomsen. Ibid., s.161f

⁸⁰ Antoft og Thomsen. Ibid., s.162

⁸¹ Alheit, Peter. 'Historier og strukturer – metodologiske overvejelser over narrativitet.' I *Livshistorisk fortælling og fortolkende socialvidenskab*, red. af Anders Siig Andersen, Bettina Dausien og Kirsten Larsen, 127-155. Roskilde Universitetsforlag, 2005. s. 128-151

⁸² Antoft og Thomsen. Op.Cit., s.157

blev besvaret. Indimellem har jeg dog afvejet fra interviewguiden for at forfølge nye spor. Interviewguiden er inddelt i fem emner, og er bygget op omkring migrationen og arbejdsløsheden som brud i hverdagen: a) relation til arbejdsmarkedet, b) baggrund og forudsætninger for nuværende situation c) institutionelle beskæftigelsesindsatser d) identitet e) andre forhold af betydning.⁸³ Flere af interviewespørgsmålene er identiske med de spørgsmål, som Leena Eskelinen og Søren Peter Olesen stillede i en undersøgelse af Jobcenterets indsatser.⁸⁴

Interviewede blev indledningsvist informeret om undersøgelsens formål, og eventuelle spørgsmål blev afklaret. Herefter gennemgik jeg samtykkeerklæringen,⁸⁵ og jeg forklarede betydningen af anonymitet, og at de var sikret tilbagemelding, når specialet var færdigt. Enkelte var meget interesserede i at høre, om undersøgelsen blev publiceret. Disse personer havde noget på hjertet, som de mente skulle frem i dagens lys. Jeg understregede, at det ikke var formålet med undersøgelsen, ligesom jeg heller ikke var i stand til at bringe nogen i arbejde. Sidstnævnte blev dog aldrig efterspurgt. Nogle udtrykte direkte, at det var rart at få mulighed for at tale om deres situation og de ting, der opleves som svære, når man er flygtning eller indvandrer i Danmark. Mit indtryk er, at interviewdeltagerne har forladt interviewet velvidende om betydningen af deres deltagelse.

Udvælgelse af interviewdeltagere

Alle interviews er gennemført i løbet af sommeren 2010. Informanterne blev udvalgt i samarbejde med Jobcenteret. Det var imidlertid en sværere opgave end først antaget at etablere kontakt til potentielle interviewdeltagere. Først måtte jeg have en dialog i gang med medarbejderne i Jobcenteret. Noget jeg lagde mærke til i løbet af mit kontaktforløb med de ansatte var, at travlhed på arbejdspladsen et par gange medførte, at jeg blev 'glemt'. Det skulle imidlertid vise sig, at flere af mine informanter har haft lignende oplevelser. Mit indtryk af de ansatte har ellers været positivt.

Jeg præsenterede undersøgelsens problemstilling, og fremlagde nogle meget overordnede udvælgelseskriterier, eftersom jeg ønskede variation i min informantgruppe, var åben overfor min samarbejdspartners ønsker og forslag og fordi jeg forventede, at det kunne blive svært at finde interviewdeltagere med for snævre kriterier. Jeg understregede overfor de ansatte, som i første

⁸³ Se bilag II

⁸⁴ Eskelinen og Olesen. Op.Cit.

⁸⁵ Se bilag III

omgang skulle udvælge og kontakte potentielle interviewdeltagere, vigtigheden i, at deltagerne havde oparbejdet nogle erfaringer. Derudover understregede jeg, at jeg skulle interviewe minimum 10. Antallet af deltagere har været svært at fastlægge, da det blandt andet afgøres ud fra, om ens data er mættet. Af praktiske årsager har det dog ikke været muligt med kontinuerlig indsamling af empiri til data var mættet. I stedet har jeg støttet mig op, hvor mange interviewpersoner der almindeligvis bruges i kvalitative undersøgelser (15 ± 10).⁸⁶ Et andet vigtigt kriterium var, at interviewdeltagerne skulle være i stand til at formidle deres holdninger og oplevelser på et rimeligt dansk eller engelsk. Kravet om rimelige dansk- og engelskkundskaber eliminerede automatisk den gruppe af flygtninge og indvandrere, som systemet ikke har de store forventninger til nogensinde vil blive selvforsørgende.⁸⁷ Resultatet blev en informantgruppe, hvor flere deltager i et beskæftigelsesprojekt hos et privat konsulentfirma. Et utilfredsstillende samarbejde med konsulentfirmaet kan muligvis have været én af grundene til at disse migranter blev foreslået, selvom det aldrig blev ekspliciteret som en egentlig grund af medarbejderne selv. Jeg skal senere uddybe sammensætningen af mine informanter.

I første omgang sendte Jobcenteret et brev ud sammen med en projektbeskrivelse udformet af mig.⁸⁸ Et skuffende resultat var to informanter samt et opkald fra en lettere forvirret person. Sidstnævnte havde grundet sprogvaskeligheder ikke forstået indholdet i kommunens brev, hvilket bekymrede mig. Hvem havde jobcenteret egentlig sendt brevet ud til? Havde informationsbrevet været uklart? Skulle jeg have understreget, at jeg ikke var fra kommunen? osv. Jeg fandt ret hurtigt ud af, at vi måtte ændre strategi. Jeg forestillede mig, at mundtlig information om undersøgelsen ville skabe bedre resultater. Migranterne ville eksempelvis få mulighed for at få afklaret eventuelle spørgsmål med det samme. Integrationsmedarbejderne foreslog, at jeg selv ringede borgerne op, idet den ene var på vej på ferie og den anden kun ville have mulighed for at ringe i begrænsede tidsrum. Jeg fik tilsendt en liste med kontaktinformationer, men jeg var lidt betænksom ved metoden. På den anden side havde jeg svært ved at se alternative løsninger. Inden jeg ringede, forsøgte jeg mig en sidste gang med breve. I den forbindelse kontaktede jeg konsulentfirmaet, som sendte breve ud til potentielle interviewdeltagere. Dette skaffede mig blot én ekstra deltager. Herefter tyede jeg til telefonisk kontakt, hvilket skaffede mig de resterende deltagere.

⁸⁶ Kvale, Steinar. *InterView: En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*, oversat af Bjørn Nake. Hans Reitzels Forlag, 1997. s.108f

⁸⁷ Medarbejderinterview. Op.Cit., s.22

⁸⁸ Se bilag IV

Sammensætningen af interviewdeltagere

Jeg har ingen ambitioner om at kunne sige noget generelt gældende for flygtninge og indvandrere i Danmark. I den forbindelse tydeliggøres de træk, der karakteriserer

informanterne i dette speciale, og som undersøgelsesresultaterne bør forstås i forhold til.

Af de 12 informanter, som jeg har valgt at inddrage i analysen, er der desværre kun to mænd. Flere mænd kunne have været interessant i lyset af, at Thomsen gør opmærksom på signifikante kønsforskelle, når der er tale om udlændingenes relation til arbejdsmarkedet, i hvert fald når pågældende vælger at blive selvstændig erhvervsdrivende. Udover en overvægt af kvinder er næsten alle informanterne 20 år og opefter og har erhvervskompetencegivende uddannelse fra oprindelseslandet. På baggrund af informanternes uddannelsesbaggrund synes flere at være ret ressourcestærke. De kommer fra forskellige lande, og de er i første omgang kommet til Danmark af andre grunde end arbejde. Nogle er flygtet af forskellige årsager, og andre er familiesammenført. For sidstnævnte gruppe bunder migrationen først og fremmest i et ønske om at være sammen som familie. Størstedelen er gift, og de fleste har ligeledes børn. Alle parrene, undtagen ét, bor sammen i Danmark, så informanternes nærmeste familie er omkring dem i hverdagen. Jeg forestiller mig, at dette er en vigtig støtte, når man bosætter sig i et nyt land. Flere modtager ikke kontanthjælp qua deres ægtefælles økonomiske situation. De har været i Danmark lige fra under 1 år til godt 4 år, og alle havde på interviewtidspunktet én eller flere planer for fremtiden, og var godt i gang med at forberede sig til at blive selvforsørgende via arbejde. Størstedelen har endnu begrænset erfaring med aktiv jobsøgning, da mange fortsat går i sprogskole eller er i gang med andre uddannelsesforløb. Alle udtrykker imidlertid en stærk arbejds- og uddannelsesorientering.

Interviewsituationen – parentesens om interviewer bortvises

Interviewene er foretaget henholdsvis hjemme ved informanterne selv og i Jobcenteret. Jeg startede ud med at fortage hjemmeinterviews for at gøre det nemmere for informanterne. Desuden havde jeg en forestilling om, at hjemlige rammer kunne virke støttende for den enkeltes fortælling. Det viste sig imidlertid at være uden betydning for informanterne om interviewet udspillede sig i hjemlige omgivelser eller i Jobcenteret. Da Jobcenteret ligger tæt på sprogskolen, oplevede flere det som belejligt at lave interviewet der efter en endt undervisningsdag. Derudover kan man diskutere om hjemmeinterviews faktisk kan virke intimiderende for den interviewede frem for støttende. Jeg oplevede eksempelvis i et af mine første interviews, hvor pinligt rent huset var, og hvor mange anstrengelser personen egentlig gjorde sig for at afgive et godt indtryk (hun havde bagt kage og serverede forskellige søde sager). Jobcenteret blev herefter det foretrukne

interviewsted. Ved alle interviewene medbragte jeg en lille gave, men gaven blev aldrig brugt som motivationsmiddel. Deltagerne deltog på frivillig basis.

To af informanterne ønskede at blive interviewet sammen. I to andre interviews sad ægtefællen med noget af tiden, hvilket i det ene tilfælde betød mange afbrydelser fra mandens side. I det andet interview hjalp det mig faktisk til at forstå pågældendes situation bedre. Under interviewene har jeg efterstræbt at forholde mig åben og empatisk overfor interviewedes selvbillede og fortælling, og jeg har således ikke udfordret deres fortællinger. Der har været stor forskel på de interviewedes fortællestil. Ikke alle informanter har haft lige let ved at berette om deres situation. I enkelte situationer oplevede jeg, at det ligefrem var en emotionel udfordring at skulle fortælle om sin situation som arbejdsløs. Dette kan skyldes, at emnet refererer til status og social differentiering - et sensitivt emne, som kan påkalde sig stærke følelser ifølge Stine Thidemann Faber.⁸⁹ Nogle af fortællingerne er mere detaljerede end andre. Det har været tydeligt, at graden af fortrolighed med henholdsvis det danske eller engelske sprog har været afgørende for de interviewedes lyst til at fortælle lidt friere. I nogle af interviewene har jeg derfor været nødt til at indtage en mere aktiv rolle, og flere af de åbne spørgsmål er i den forbindelse blevet omformuleret til mere specifikke spørgsmål. Den narrative metodes målsætning om en tilbagetrukket interviewer har i praksis ikke kunne lade sig gøre, selvom jeg har bestræbt mig på at give interviewede mest mulig plads til at fortælle. I stedet har kontinuerlige 'forstyrrelser' i form af eksempelvis uddybende spørgsmål og opsummeringer været nødvendigt i flere af interviewene for at holde de interviewedes fortælling i gang og for at sikre en vis dybde og bredde i fortællingerne. Min indflydelse har med andre ord været en betingelse for generering af data. Fortællingerne er blevet konstrueret mellem interviewer og interviewede.

En anden ting som forekom mig ret interessant var, at flere af informanterne enten inden eller efter interviewet var nysgerrige efter at høre nærmere om min personlige baggrund. Flere opfattede mig umiddelbart som indvander, og var nysgerrige efter at høre nærmere om mit uddannelsesforløb. Dette gjaldt især de informanter, som selv ønskede at avancere uddannelsesmæssigt. Jeg forsøgte at gøre det klart, at min situation ikke helt er sammenlignelig med deres qua min status som adopteret, men samtidig afviste jeg ikke altid interviewedes forestilling om et 'minoritetsbånd'. Andre spurgte hellere ind til min familiemæssige situation. Hos én af informanterne fyldte børn meget i hendes liv og fortælling, hvorfor det var vigtigt for hende at vide, om jeg havde børn. Jeg oplevede, at hun på sin vis testede mine forudsætninger for

⁸⁹ Faber, Stine Thidemann. 'Den subjektive oplevelser af klasse.' *Dansk Sociologi*, nr. 1/21 (2010) 75-89. s.79

at forstå hende – om jeg kunne bakke op om hendes holdninger og udsagn, således at hun fremstod som et respektabelt menneske. Informanterne forholder sig aktivt til min person, og jeg vil ikke udelukke, at det er et forhold som har indflydelse på fortællingernes form og indhold.

Min egen normativitet

På baggrund af et hermeneutisk standpunkt (frem for et mere fænomenologisk) har jeg erkendt, at jeg ikke kan ignorere min person og forforståelsers indflydelse på undersøgelsen.⁹⁰ I et forsøg på at arbejde konstruktivt med min subjektivitet, vil jeg kort eksplicitere de normative rammer, specialet er blevet designet indenfor. Jeg indledte undersøgelsen med en holdning om, at systemet både begrænser og muliggør, og at flygtninge og indvandreres vej ud på det danske arbejdsmarked blandt andet er betinget et fravær af diskriminatoriske praksisser (tilsigtede som utilsigtede). Nok bør udlændingene selv yde en aktiv indsats, men de skal samtidig gives en fair chance. Derudover var min holdning, at forskelle i højere grad bør anerkendes som en styrke, og at ensartethed ikke nødvendigvis betyder lighed. Det skal samtidig siges, at jeg har været opmærksom på ikke at generere resultater, som blot bekræfter mine personlige overbevisninger. Jeg har blandt andet forsøgt at diskutere mine tolkninger gennem analysen samt undgå for unuancerede slutninger.

Etiske overvejelser

Mine etiske overvejelser går på anonymitet, min egen rolle i felten samt transskription. Det har været en balancekunst at anonymisere mine informanter. På den ene side må de ikke kunne genkendes og på den anden side, har jeg i anonymiseringen ikke kunne afvige radikalt fra deres rigtige familiesituation, uddannelsesbaggrund osv., fordi disse forhold faktisk er af stor betydning for, hvordan deres situation ser ud. Jeg har i den forbindelse arbejdet med bredt definerede karakteristikker. En uddannelse som ingeniør er eksempelvis blevet oversat til naturvidenskabelig uddannelse osv.

Et andet dilemma har været den rolle, som nogle af informanterne har tildelt mig. Jeg er af og til blevet spurgt til råds om lige fra reglerne omkring opholdstilladelse og asylsøgning til vejledning omkring uddannelsesmuligheder. Jeg har ikke altid vidst, hvordan jeg skulle håndtere deres spørgsmål, og jeg har derfor ofte henvist dem til deres sagsbehandler. Man kunne indvende, at

⁹⁰ Jørgensen, Anja. 'Hermeneutik, fænomenologi og interaktionisme – tre sider af samme sag?' I *At forstå det sociale*, red. af Michael Hviid Jacobsen og Keith Pringle, 221-244. København, Akademisk Forlag, 2008.

min ageren cementerer en rolle som 'udnytter' – at jeg tager uden at give tilbage. Min reaktion bunder snarere i en frygt for at bevæge mig ind på et område, hvor informanterne kommer til at støtte sig op af en hjælp og tillidsrelation, som forsvinder, når jeg forlader felten. Jeg har med andre ord været bekymret for konsekvenserne af min midlertidige tilstedeværelse, hvorfor jeg har foretrukket at fastholde en vis distance til mine informanter.

Jeg har forsøgt at skabe en troværdig præsentation af mine informanter ved blandt andet at transskribere nærmest ordret samt ikke redigere for meget i de citater, som jeg inddrager i specialet. Jeg har kun redigeret grammatiske fejl, der direkte forstyrrer læsningen⁹¹ Beslutningen om at redigere skyldes desuden, at jeg ved, at flere er flove over, at de ikke er mere flydende i dansk. Jeg ønsker ikke at nogle skal føle sig udstillet. Derudover har jeg til tider oversat fra engelsk til dansk, men dette vil altid være angivet.

Gyldighed og analytisk generalisering

Da der er tale om en kvalitativ undersøgelse, vurderer jeg på nogle lidt andre parametre end ved kvantitative undersøgelser. Resultaternes gyldighed må vurderes ud fra typen af analyse. Som nævnt tidligere kan analysen inddeles i to niveauer (første og andet problemstillingsled). På første niveau sammenfattes informanternes selvforståelse, og på andet niveau relateres empirien til en bredere forståelsesramme. Steinar Kvale skriver, at i forhold til første analyseniveau bør gyldighed vurderes i forhold til, om informanterne kan nikke genkendende til portrættingerne. Jeg har endnu ikke præsenteret analysen for mine informanter, hvorfor jeg til mit forsvar kun kan sige, at jeg virkelig har bestræbt mig på at tolke indenfor den interviewedes forståelseskontekst. I forbindelse med andet analyseniveau er gyldighed et spørgsmål om, at den almindelige læser finder en fortolkning rimeligt dokumenteret samt logisk sammenhængende. I de tilfælde hvor teoretiske begreber inddrages, vil resultaternes gyldighed afhænge af, om teorien er relevant, og om der er tale om en rimelig anvendelse. Dette må diskuteres af teoretisk kompetente.⁹² Eftersom der er tale om få cases er metoden til generalisering analytisk generalisering. Her sammenholdes dimensioner af ens empiri med tidligere udviklet teori eller undersøgelsesresultater. Træk fra min empiri søges med andre ord genfundet i andre lignende cases. Jeg forsøger dog samtidig at udlede nye tolkninger. Derudover fokuseres der på om ens argumenter om empiriske sammenhænge og

⁹¹ Se bilag V

⁹² Kvale. Op.Cit., s.210-214

udviklingen af analytiske konstruktioner er systematisk og overbevisende. Analytisk generalisering er mere konkret og praktisk end statistisk generalisering.⁹³

ANALYSE

Analysestrategi

I dette afsnit gives et overblik over fremgangsmåden i analysen, som er inddelt i to niveauer. Desuden bevæger analysen sig i spændingsfeltet mellem den måde informanterne opfatter sig selv på, samt den måde de oplever at blive kategoriseret og mødt i Danmark.

På første analyseniveau besvares første problemstillingsled: *Hvordan oplever og håndterer en gruppe flygtninge og indvandrere i en nordjysk kommune deres situation som arbejdsløse i et hverdagslivsperspektiv?* Analysen indledes med biografiske profiler i tabelform. Herefter gennemgår jeg seks fortællinger ud af de i alt 12, som jeg har vurderet er repræsentative for min empiri. Af praktiske hensyn har det ikke været muligt at gennemgå samtlige 12 fortællinger. De udvalgte informanter varierer målt på flere forskellige parametre, blandt andet uddannelse, etnicitet, alder osv. Samtidig har målet med udvælgelsen været at formidle et nuanceret billede af migranternes arbejdslivsperspektiv og strategi. Således repræsenterer de udvalgte fortællinger diversiteten i min empiri.

Qua et fokus på informanternes selvforståelse har jeg forsøgt at lade beskrivelserne afspejle den enkelte fortællings logik, dvs. hver informants individuelle måde at strukturere sin fortælling på. Når de beretter om deres erfaringer, springer de imidlertid frem og tilbage i tid og rum. For at sikre nogle mere læsevenlige præsentationer, har det til tider været nødvendigt at afvige en smule fra den originale fortællestruktur. Jeg efterstræber dog at lade fortællingernes særegne logik træde frem, hvorfor præsentationerne ligeledes starter, forløber og slutter forskelligt. Enkelte steder i analysen refererer jeg til mig selv. Dette gøres for at understrege, at jeg er aktiv medskaber af fortællingerne. I tråd med den narrative metode gennemgås hver fortælling på sine egne præmisser. Læseren får efter min overbevisning et mere autentisk indtryk af informanterne, og samtidig gøres analysen mere transparent, fordi udgangspunktet for mine tolkninger på andet analyseniveau tydeliggøres. Analysen afrundes med nogle analytiske konstruktioner, som

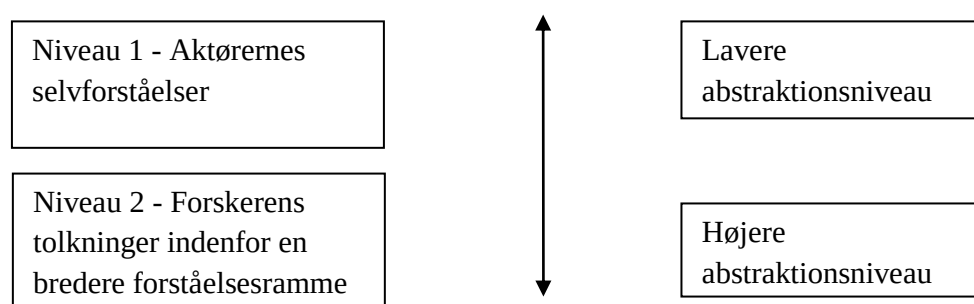
⁹³ Antoft, Rasmus og Heidi Houlberg Salomonsen. 'Det kvalitative casestudium: introduktion til en forskningsstrategi.' I *Håndværk og Horisonter*, red. af Rasmus Antoft et.al., 29-57. Syddansk Universitetsforlag 2007. s.49ff

opsamler informanternes strategi, som afspejler et særligt arbejdslivsperspektiv, og som fungerer som en optakt til andet analyseniveau.

På det andet analyseniveau besvarer jeg andet problemstillingsled: *Hvad ligger til grund for flygtningene og indvandrernes måder at opleve og håndtere deres situation?* Jeg breder analysen ud til at omfatte samtlige 12 fortællinger. Analysen er struktureret omkring nogle temaer, som ikke været defineret forinden undersøgelsen. De tematiske fokuspunkter er blevet defineret via kodning og sammenligning af fortællingerne. Efter at have transskriberet og meningskondenseret interviewene har jeg indledt et manuelt kodningsarbejde. Min kodning er dog ikke ligeså detaljerig, som grounded theory tilgangen foreskriver. Kodningen førte til forskellige temaer, som sidenhen blev præciseret ved at sammenligne fortællingerne. Temaerne dækker over en række hændelser og omstændigheder, som informanterne fremhæver, når de forklarer deres arbejdslivsperspektiv og strategi. Læseren vil opleve, at analysen er empiristyret ligesom på første analyseniveau. I det fortolkningsmæssige arbejde, under de respektive temaer, refererer jeg dog undertiden til anden forskning eller teori for at sætte min empiri ind i en større sammenhæng. Analysen afrundes med en opsamling, hvor jeg fremhæver, hvilke forhold der særligt kan siges at knytte sig til informanternes forskellige arbejdslivsperspektiv og strategi.

Opbygningen af analysen er opsummeret i nedenstående figur, som illustrerer en bevægelse fra et abstraktionsniveau til et andet – dvs. en overgang fra en gennemgang af informanternes selvforståelse til et mere selektivt og abstrakt fortolkningsarbejde:

Figur 3 Oversigt over analyseniveauerne

Analyseniveau 1

Denne analyse bygger på seks flygtninge og indvandreres fortællinger om, hvordan de ser sig selv i forhold til arbejde, samt hvordan de opfatter deres muligheder på det danske arbejdsmarked, og hvorledes de planlægger at komme i arbejde. Med andre ord beskriver jeg informanternes arbejdslivsperspektiv og strategier, som er kommet frem i deres fortællinger om tidligere arbejds- og uddannelseserfaringer, arbejdsløshed, hverdagen og samspillet med systemet. Jeg har fremhævet det, som jeg oplever, har været en rød tråd i informanternes fortællinger. Afsnittet kan læses på to måder, og har to formål. Først og fremmest skal det give læseren et indblik i informanternes situation og person. Derudover er der tale om nogle fortællinger, der afspejler en performance. Informanterne fremstiller sig på en bestemt måde afhængig af, hvem deres modtager er, og hvilket budskab de har på hjertet. Nogle af informanterne har ekspliciteret budskabet med deres fortælling, mens budskabet hos andre har været mere latent. De vil altid forsøge at fremstille sig selv i et godt lys, dvs. som *”fornuftige, ’normale’ og respektable mennesker; hertil kommer diverse rolleafhængige egenskaber som ’en ansvarlig forælder’, ’en værdig klient’, ’en professionel socialarbejder’, alt afhængig af undersøgelsens fokus og målgruppe”*.⁹⁴ Med andre ord betyder dette, at jeg i afsnittet ligeledes gør mig nogle overvejelser omkring positionering. Indledningsvist gennemgår jeg nogle mere faktuelle oplysninger om alle informanterne.

I tabellen nedenfor ses en oversigt over faktuelle oplysninger om alle informanterne, som er kommet frem i interviewene. Der er tale om en slags biografiske profiler i tabelform. Jeg har forsøgt at danne mig et overblik over, hvor informanterne placerer sig på en række forskellige parametre, deres forudsætninger samt hvor de ønsker at ende engang i fremtiden. Jeg har oplistet de forskellige institutionelle indsatser udover samtalerne i Jobcenteret. Udover de alment kendte forkortelser som VUC og EUC bruger jeg forkortelsen SPSK om sprogskolen og K om konsulentfirmaet.

⁹⁴ Järvinen, Margaretha. 'Interview i en interaktionistisk begrebsramme.' I *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv: Interview, observationer, dokumenter*, red. af Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer, 27-48. Hans Reitzels Forlag, 2005. s. 30

Figur 4 Oversigt over informanterne

Informant	Oprindelse	Alder	Opholdstid	Families-tatus	Migrationsst-atus	Uddannelse før migration	Nuværende indsatser	Tidligere indsatser	Beskæftigelses-situation	Fremtids-plan(er)
Amir	Mellem-østen	30'erne	Ca. 3 år	Gift, børn	Flygtning	Teknisk uddannelse (svarer til college)	K	3 praktikforløb, SPSK	Omsorgs-relateret erhvervsud-dannelse og VUC, søger om midlertidig kontanthjælp	Læge
Jeab	Asien	30'erne	Ca. 2 år	Gift, barn	Flygtning	Universitetsudda-nnet (sundheds-videnskab)	K, SPSK	Ingen	Søger praktik indenfor sit fagområde	Arbejde indenfor sit fagområde
Maria	Afrika	20'erne	Ca. 3 år	Gift, gravid m. første barn	Familiesamm-enført	Erhvervsud-dannelse (turisme)	Ingen	SPSK, VUC	Uddannelse ved EUC	Selvstændig, emigrere fra DK
Mam	Asien	20'erne	Ca. 1 år	Gift	Familiesamm-enført	Universitetsudda-nnet (humanistisk)	K, SPSK	Ingen	Leder efter arbejde indenfor sit fagområde	Arbejde indenfor fagområde, videreud-dannelse på universitetet, emigrere fra DK, uflaglært arbejde
Selma	Afrika	30'erne	Ca. 4 år	Separe-ret, børn	Flygtning	Ingen, analfabet	Kontant-hjælp, Børne- og Familie-forvaltningen	SPSK, K	Ufaglært deltidsarbejde	Omsorgs-relateret erhvervsud-dannelse
Irena	Østeuropa	30'erne	Ca. 5 år	Gift, barn	Familiesamm-enført	Sundheds-relateret uddannelse	K	SPSK, VUC	Har søgt ind på mellemlang videregående uddannelse (omsorg)	Færdiggøre uddannelse
Janina	Østeuropa	20'erne	Ca. 1 år	Gift, barn	Familiesamm-enført	Universitetsudda-nnelse (samfunds-videnskab)	Ingen	Ingen	Barsel	SPSK, Arbejde
Ona	Østeuropa	40'erne	Ca. 2 år	Gift, børn	Familiesamm-enført	Universitetsudda-nnelse (biovidenskab)	K	SPSK, Praktik	Praktik	Ufaglært arbejde
Hassan Yasmin	Mellem-østen	U. 20 år	Ca. 1 år	Sambo-ende	Flygtninge	Grundskolen	EUC	SPSK	Afklaring af uddannelses-muligheder	Videreud-dannelse på universitetet
Geetha	Asien	20'erne	Ca. 3 år	Gift	Familiesamm-enført	Uafsluttet erhvervsud-dannelse (sundhed)	SPSK	Ingen	Åbner spisested m. ægtefællen	Selvtændig
Tatjana	Østeuropa	40'erne	Ca. 2 år	Gift	Familiesamm-enført	Universitetsudda-nnet (samfunds-videnskab)	SPSK, K	K	Faglært deltidsarbejde, søger arbejde indenfor fagområde	Arbejde indenfor fagområde

Ona⁹⁵

Ona er kommet til Danmark for omkring 2 år siden, idet hun giftede sig med en dansk mand. Hun er færdig med sprogskolen, og har deltaget i et enkelt praktikforløb, som desværre ikke medførte fastansættelse. Da jeg møder Ona, skal hun dagen efter starte i et nyt praktikløb, og hun håber, at praktikken denne gang vil medføre fastansættelse: *"Det første mål jeg ville var at arbejde i Danmark, jeg ville finde job og arbejdsplads (...) Jeg kan ikke sidde mere hjemme uden at arbejde, 2 år det er for meget for mig. Det er min natur, at jeg skal arbejde."*⁹⁶ Da jeg taler med Ona, udtrykker hun et klart ønske om at finde arbejde snarest muligt. Ona er universitetsuddannet og har specialiseret sig indenfor et specifikt fagområde. Ona er imidlertid gået over til en strategi, hvor hun ikke længere forsøger at finde arbejde, der matcher hendes uddannelsesmæssige kvalifikationer. I stedet satser hun i øjeblikket på at finde ufaglært arbejde, da hun formoder, at et sådan skift vil forbedre hendes jobchancer. Det vigtigste for hende er, at hun finder arbejde, og Ona fremstår som en person med en pragmatisk indstilling og en fleksibel plan. Hun virker afklaret omkring sit karriereskift:

"I: Jeg vil selvfølgelig gerne arbejde, jeg vil gerne, og [jeg vil gerne] tjene penge. Jeg skal hjælpe min familie i mit hjemland, derfor er det vigtigt for mig. Det er også vigtigt for mig, [fordi] jeg ikke kan sidde hjemme, det er ikke min natur, jeg skal lave noget.

Int: Er du villig til at tage hvad som helst?

I: Ja.

Int: Eller er der nogle ting, som du ikke gider?

*I: Nej, jeg kan arbejde alle steder."*⁹⁷

Ona fortæller, at hun som person ikke dur til at være arbejdsløs. Hun keder sig i hverdagen, som bygger på rutiner, og hun føler sig på en måde isoleret fra omverden: *"Det er hårdt for mig, det er svært for mig, jeg vil arbejde. Det er ikke nemt, jeg føler mig ligesom, ikke et fremmed menneske (...) Måske lidt fremmed."*⁹⁸ Derudover forklarer hun, at hun har et forsørgelsesansvar over for sin søn i sit oprindelsesland. Ona har to sønner. Den yngste bor i Danmark sammen med hende og hendes nye mand, mens den anden studerer i hendes oprindelsesland. Ona fortæller, at hun har lovet sin ældste søn at betale for hans uddannelse, fordi hun i sin tid fik ham overtalt til overhovedet at tage en uddannelse. Det er derfor vigtigt for hende, at hun snart finder sig et

⁹⁵ Ona. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 30. juni 2010.

⁹⁶ Ona. Ibid., s.1

⁹⁷ Ona. Ibid., s.5

⁹⁸ Ona. Ibid., s.2

arbejde. Ona mener, at unge mennesker bør få sig en uddannelse, og hun håber ligeledes, at hendes yngste søn vil avancere via uddannelse. Onas ønske om arbejde er både motiveret af hendes mere personlige overbevisninger og hendes rolle som mor.

Ona fortæller, at det første praktikforløb blev arrangeret af hendes private jobkonsulent, og arbejdet matchede hendes uddannelsesbaggrund. Desværre var der ikke mulighed for fastansættelse på grund af finanskrisen, og hun har droppet at finde arbejde indenfor sit fagområde på nuværende tidspunkt. Ona er lidt usikker på, hvorfor hun har svært ved at finde arbejde. Hun forklarer, at hun måske bare har været uheldig indtil videre. Hun mener ikke, at hendes arbejdsløshed udelukkende skyldes sprogvanskeligheder eller finanskrisen, og hun mener slet ikke, at det skyldes diskrimination, selvom hun har lagt mærke til, at det særligt er folk fra Østeuropa og Asien sammenlignet med folk fra EU, som har svært ved at finde fodfæste på det danske arbejdsmarked. Da jeg spørger Ona direkte, hvorfor hun tror, at hun har svært ved at finde arbejde, svarer hun, at hendes indtryk er, at danskerne foretrækker danske uddannelser: *"Jeg har en lang uddannelse, alligevel er det svært at finde arbejde, måske det er fordi, [at] det ikke er en dansk uddannelse."*⁹⁹ Ona antyder, at hendes udenlandske eksamenspapirer ikke hjælper hende i dansk kontekst, og hendes ellers høje uddannelse er ikke en fordel i jagten på et job. Ona refererer her til nogle omstændigheder, som ligger udenfor hendes indflydelse.

Ona har ikke tænkt sig at læse videre på et dansk universitet for at supplere sin nuværende uddannelse, da hendes mål er at finde arbejde snarest muligt. Onas private jobkonsulent har i den forbindelse skaffet hende en ny praktikplads. Ona har fra sit oprindelsesland erfaring på dette område, hvorfor hun har udvist interesse for denne praktikplads. Med hendes nye plan forsøger hun at finde arbejde, der stemmer overens med tidligere arbejds erfaringer. Hun forklarer mig, at hvis hun får fast arbejde på stedet, som hun skal i praktik hos, vil hun tage en dansk uddannelse indenfor området. Hun pointerer, at dette er hendes plan på nuværende tidspunkt. Onas strategi baserer sig på en 'nu-og-her' plan, som hun kan blive nødt til at modificere, hvis det viser sig at være svært at aktualisere denne plan.

"Først ville jeg gerne prøve med den rigtige uddannelse jeg har [hendes uddannelse], men den duede ikke nu, lige nu i Danmark. Og jeg har erfaring, jeg har arbejdet i butik i 7 år i mit

⁹⁹ Ona. Ibid., s.9

hjemland, derfor ville jeg prøve det i Danmark. Måske det er lidt nemmere, det ved jeg ikke, med job måske. Selvfølgelig er lønnen måske lidt lavere, men det er lige meget for mig.”¹⁰⁰

Ona fortæller, at hun har et rigtig godt forhold til sin nuværende private jobkonsulent, som hun jævnligt er i kontakt med, og som hun mener lytter til hende og forstår hendes ønsker. Hun forklarer mig, at hun i starten var ude for at hendes jobkonsulent og socialrådgiver jævnligt skiftede til hendes store irritation. I den forbindelse lod hun hendes mand ringe og klage til kommunen. Onas mand hjælper hende meget i forhold til systemkontakten:

”Jeg havde kun boet 2 uger i Danmark, og folk skiftede hele tiden (...) Når jeg syntes en lille smule [godt om en person] ”åh, jeg har en god kvinde på kommunen”, så flyttede hun lige pludselig eller finder andet job, det ved jeg ikke. Jeg prøvede også 3 eller 4 gange at skifte socialrådgivere. Det var dårligt synes jeg. Og selvfølgelig har de glemt mine papirer, fordi, du forstår, hvis folk skifter, [så] glemmer de tit.”¹⁰¹

Ona synes det er svært at finde arbejde i Danmark, og i den forbindelse er hun glad for sin private jobkonsulent, som hjælper hende med at etablere kontakt til arbejdsmarkedet: *”Jeg kan ikke se, at jeg kan alt muligt i Danmark. Det er svært at finde job, det er svært at finde praktik.*”¹⁰²

Geetha¹⁰³

Geetha er kommet til Danmark som familiesammenført. Hendes ægtefælle deler hendes kulturelle rødder og ankom i sin tid til Danmark som flygtning. Geetha fortæller, at parret valgte at bosætte sig i Danmark frem for deres oprindelsesland, fordi manden har et barn fra et tidligere ægteskab i Danmark. Da jeg taler med Geetha, sidder hendes mand med i interviewsituationen. Selvom det er Geetha, jeg skal tale med, henvender jeg mig enkelte gange ligeledes til manden, da Geethas fortælling om arbejde i høj grad involverer ham. Geethas mand er ligeledes arbejdsløs, og parret er godt i gang med at åbne et mindre spisested i byen. Geethas fortælling er en ’iværksætterfortælling’, som handler om, hvorfor hun har valgt at blive selvstændig frem for at finde sig et job som lønarbejder.

¹⁰⁰ Ona. Ibid., s.6f

¹⁰¹ Ona. Ibid., s.5

¹⁰² Ona. Ibid., s.3

¹⁰³ Geetha. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 14. juli 2010

Geetha starter med at fortælle, at det er svært at finde arbejde, men at hun i øjeblikket har sæsonarbejde på en nærliggende gård. Hun er ikke videre begejstret for arbejdet, da det er fysisk hårdt, men på den anden side vil hun også gerne tjene penge. Sideløbende med jobbet, som kun strækker sig over nogle uger, modtager Geetha undervisning i sprogskolen. Hun er snart færdig, og hun er spændt på, hvordan det skal gå hende til eksamen. Geetha fortæller, at hun uden hjælp fra Jobcenteret har skaffet sig arbejdet på gården:

*”Vi har aldrig fået hjælp fra jobkonsulenten, fordi vi kan godt gøre det selv [søge arbejde], vi kan godt klare det (...) Jeg gider ikke få hjælp fra kommunen, aldrig. Se nu, der var jo muligheder, hvis jeg ville, men jeg gider aldrig, aldrig (...) Min mand kan godt passe mig.”*¹⁰⁴

Geetha synes at sætte en ære i, at den lille familie kan klare sig selv, når det gælder arbejde, og hun positionerer sig som en uafhængig og selvstændig kvinde i forhold til hendes kontakt med Jobcenteret. Geetha forklarer, at hun selv har truffet valget om at have minimal kontakt til jobkonsulenten. Hendes opfattelse af jobkonsulenten er positiv, og hendes indtryk er, at jobkonsulenten altid er parat til at hjælpe, hvis hun skulle få brug for støtte og vejledning. Dette er imidlertid noget som Geetha har takket nej til, fordi hun og hendes mand gerne vil kunne klare sig selv.

Erhvervet som selvstændig stemmer overens med Geethas ønske om uafhængighed på arbejdet: *”Jeg [vil] meget gerne være min egen chef, jeg kan godt [lide at] bestemme alt muligt [selv], der er ingen der kan bestemme [over] mig. Jeg kan godt lide at være min egen chef, jeg vil bestemme alt selv.”*¹⁰⁵ Geetha fortæller, at hun gerne vil være selvstændig, fordi hun ikke bryder sig om, at andre hundser rundt med hende. Geetha og hendes mand er enige om, at selvbestemmelse er vigtigt for dem. Jeg spørger Geetha, hvad hun ville sige til at have en arbejdsgiver. Hun svarer, at hun ikke har noget imod at have overordnede, så længe de taler pænt til hende og behandler hende med respekt. Det synes generelt vigtigt for Geetha, at omverden ikke ringeagter hende ved at være uhøflig overfor hende. Hun fortæller blandt andet, at hendes største bekymring inden ankomsten til Danmark var, om danskerne ville være venlige og behandle hende pænt.

Geethas fortælling handler desuden om et svært tilgængeligt arbejdsmarked, som parret håndterer ved at blive selvstændig. Geetha og hendes mand fortæller, at det har været svært at finde arbejde,

¹⁰⁴ Geetha. Ibid., s.12f

¹⁰⁵ Geetha. Ibid., s.12

og de er trætte af det. Geetha refererer til finanskrisen og parrets sproglige begrænsninger som de primære grunde til deres arbejdsløshedssituation. Manden er som sagt ligeledes arbejdsløs, og det virker som om, at Geethas karrierevalg i høj grad er påvirket af mandens erfaringer og ønsker. Manden fortæller om et ustabil ansættelsesforhold ved en landmand, som ender med at gå konkurs. Herefter forsøger han på egen hånd at komme ud af arbejdsløsheden ved at henvende sig til forskellige arbejdspladser. Det er ikke lykkedes manden at finde fast arbejde, og nu har parret besluttet sig for at blive selvstændige:

"I's mand: Vi går frem og tilbage, frem og tilbage, og det er meget svært at finde arbejde (...) Jeg har været på Tulip i Aalborg, og mange steder udfylder vi skemaer, fiskefabrik og alt muligt, men der er ikke nogen, der svarer. Og bagefter finder jeg arbejde i et pizzeria. Jeg laver pizzaer, udbringer, hjælper ham. Når han mangler [hjælp], ringer han til mig, og jeg kommer nogle timer og arbejder. Og langsomt langsomt snakker vi sammen [om at åbne] et lille sted, hvor en 14-15 mennesker spiser, lidt udbringning. Og ja, vi snakker om det med banken (...) Vi håber det går, men lige nu kommer vi frem og tilbage fra Kommunen og Jobcenteret og arbejde, og vi kan ikke finde arbejde.

I: Og vi er trætte af det."¹⁰⁶

Geetha har ikke altid vidst, at hun ville være selvstændig, eller at hun skulle starte karriere indenfor restaurationsbranchen. Hun har i sit oprindelsesland været i gang med en sundhedsrelateret uddannelse, og hun overvejede ligeledes i starten at færdiggøre sin uddannelse i Danmark. Hun droppede dog denne plan, da hun mente, hendes danskkundskaber var for dårlige til, at det kunne lade sig gøre på daværende tidspunkt. Sidenhen har hun overvejet SOSU-uddannelsen, fordi hun godt kan lide at yde omsorg og ældre mennesker. Geetha har imidlertid valgt at lægge planerne om uddannelse på hylden, og hun virker afklaret omkring sit karriereskift. *"Nu prøver vi på at lave den lille restaurant, den lille forretning, så skidt med alt [andet]."*¹⁰⁷

Da jeg spørger parret, om de har erfaring med erhvervet som selvstændig, svarer begge nej, men de har lagt en lille plan, og håber på det bedste. Desuden påpeger manden, at han trods alt har erfaring fra pizzeriaet. Parret har ansat en dansk kok, som har lovet at yde et godt stykke arbejde. Geetha skal hjælpe til i køkkenet, mens manden bringer ud. Parret virker fortrøstningsfulde

¹⁰⁶ Geetha. Ibid., s.3f

¹⁰⁷ Geetha. Ibid., s.6

omkring deres foretagende, som skal hjælpe dem med at opnå et respektabelt liv. Geetha forklarer, at man opnår et respektabelt liv ved at tjene sine egne penge via hårdt arbejde.

Geetha fortæller, at hun i starten tog med sin mand rundt for at søge arbejde. Men med tiden blev hun opmærksom på, hvor svært det danske sprog er, og hendes ønske om at forbedre sine danskundskaber har betydet, at hun ikke har haft lyst eller tid til at søge arbejde eller deltage i praktikforløb, mens hun har været tilknyttet sprogskolen. Geetha virker fløv over sine danskundskaber. Hun undskylder flere gange under interviewet, at hun ikke er mere flydende i dansk, og hun fortæller, at hun til daglig ikke bryder sig om at tale for meget dansk, fordi hun synes, at hun er dårlig.

Danskundervisningen fylder meget i Geethas hverdag, og hun er særligt glad for én lærer i sprogskolen. Denne lærer har imidlertid sagt op, og Geetha er nervøs for, hvad der skal ske fremover:

”Jeg er altid [særligt] tilfreds med én lærer, hun hedder [navn]. Vi er altid tilfredse med hende, vi kan forstå hende, hun kan godt klare os, men måske ikke med andre [lærere]. Vi kan ikke koncentrere os, de snakker lidt svært, eller du kan sige, at de er ligeglade med, om vi kan forstå eller [ikke kan forstå]. De bla bla.. (...) Vi har ikke den der relation, vi kan ikke spørge dem, vi er måske lidt bange eller [reservede], vi kan ikke spørge dem, måske vi er generte. Det er alle kursister, hvor det [er sådan]. Men med [navn] er alle sammen jo frie, og de kan godt spørge og forstå, og hun kan klare det, hun vil ikke forlade [klasseværelset] indtil vi kan forstå (...) Derfor var hun jo vores yndlingslærer, men jeg ved ikke hvad [der sker] i den næste måned uden hende (...) Jeg synes det gik godt med skolen, og jeg håber også det går godt i den kommende tid.”¹⁰⁸

Geetha fortæller, modsat nogle af de andre informanter, ikke om, hvordan hendes ønsker til arbejde er blevet udfordret, eller at hun har haft svært ved at realisere sin strategi. I stedet oplever Geetha, at det er hårdt at være væk fra sine venner og familie. Selvom hun er glad for sine venner fra sprogskolen, fortæller hun, at de mangler forståelse for hendes kultur, og der er mange ting, som hun ikke kan tale med dem om, hvorfor hun føler sig lidt alene i Danmark.

¹⁰⁸ Geetha. Ibid., s.6f

Jeab¹⁰⁹

Jeab er kommet til Danmark som flygtning sammen med sin familie. Hun er universitetsuddannet, og hun finder det vigtigt at slå fast, hvorfor hun i første omgang er blevet flygtning. Hun fortæller mig, at hun af etiske grunde har fravalgt en ellers lovende arbejdskarriere i sit oprindelsesland. Jeab fortæller, at hun ikke længere kunne leve med den ulighed, som hun var vidne til i sit arbejde i oprindelseslandet. Jeab ekspliciterer sit budskab med denne fortælling. Hun fortæller mig, at der er nogle ting, som hun er utilfreds med i det danske system, og som hun oplever gør det svært for hende at genoptage sin gamle arbejdskarriere. *”Fordi jeg forlod det job, blev jeg flygtning, og nu vil jeg ikke miste det job igen, fordi jeg blev flygtning.”*¹¹⁰ Jeab strukturerer sin fortælling ud fra dette budskab, og positionerer sig formentlig på en særlig måde overfor mig for at tydeliggøre sine pointer.

Jeab går i sprogskole, og hun har endnu ingen erhvervserfaring i form af praktik. Da jeg møder hende, har hun netop fået sin uddannelse fra oprindelseslandet godkendt, og hun understreger, at det skyldes hendes indsats alene. Planen er, at hun skal finde en praktikplads, som stemmer overens med hendes uddannelsesmæssige baggrund og tidligere erhvervserfaringer. Jeab håber, at hun kan finde arbejde indenfor sit fagområde. Hun ved, at det i øjeblikket er svært at finde beskæftigelse, men hun er fortrøstningsfuld omkring sine jobchancer, da hun ved, at der mangler arbejdskraft indenfor sundhedsområdet i Danmark. Jeab fortæller, at hvis det ikke er muligt for hende at finde arbejde med det samme, så vil hun gerne læse videre på universitetet: *”Jeg har bare ikke lyst til at befinde mig i denne position som arbejdsløs længere. Hvis jeg læser, er det i det mindste bedre, det er bedre end ingenting.”*¹¹¹

Da jeg spørger Jeab, hvad det ville betyde for hende at få arbejde, svarer hun, at det ville betyde, at hun ikke længere behøver at leve i skam. Familien modtager kontanthjælp, og hos Jeab bevirker dette en følelse af konstant dårlig samvittighed. Hun fortæller, at hun undgår at klæde sig for fint, da hun ikke føler, at en sådan fremtoning er acceptabel, når man er på kontanthjælp. I stedet klæder hun sig i henhold til den rang, som hun føler folk på kontanthjælp tildeles:

”Jeg har det dårligt, når jeg køber en ting, har jeg det dårligt. Fordi jeg ved nogen [danskerne] siger ”du bruger vores skatteyderes penge” (...) Nogle gange har vi måske råd til at købe noget lækkert tøj, men jeg er for genert til at bruge det foran andre mennesker eller i skolen. De vil

¹⁰⁹ Jeab. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 24. juni 2010

¹¹⁰ Jeab. Ibid., s.15 (oversat)

¹¹¹ Jeab. Ibid., s.15 (oversat)

*kigge på det [og tænke/sige] "I er flygtninge, I bruger vores penge, hvorfor forbruger i sådan?" (...). Vi vil arbejde. Det er ikke fordi, de penge, de giver os, ikke er nok. Vi vil arbejde, fordi vi ikke længere vil være skamfulde."*¹¹²

Jeab bryder sig ikke om at være arbejdsløs, og hun mener, at det er vigtigt, at kvinder generelt arbejder, selvom deres ægtemænd måske tjener tilstrækkeligt. Derudover bryder hun sig ikke om at blive set på som flygtning grundet de fordomme, som hun føler, at omverden har overfor flygtninge. Hun oplever, at forventningerne til flygtninge er lave, og at folk har et indtryk af, at flygtninge kun kan arbejde i ufaglærte jobs eller mindre ambitiøse erhverv. Jeab fortæller, at mange stiller spørgsmålstejn ved hendes strategi om at genoptage sin tidligere arbejdskarriere. Hun forklarer, at både lærere, klassekammerater og mange andre mener, at hendes mål er urealistiske:

*"Da jeg i skolen først sagde, at jeg var [hendes profession], sagde alle "det tror jeg ikke". Jeg sagde "okay". Og jeg sagde "jeg vil prøve at få en universitetsuddannelse, eller jeg vil prøve at blive [hendes profession] igen i Danmark". De sagde "det er din drøm, det er ikke muligt" (...) Ingen opmuntrer mig (...) "Hvorfor bliver du ikke SOSO hjælper?" Alle har en vrangforestilling om, at alle flygtninge skal blive ufaglærte. Men vi har også kvaliteter."*¹¹³

Jeab har ikke uden videre tænkt sig at skrue ned for ambitionsniveauet, og selvom hun oplever, at omverden er skeptisk overfor hendes strategi, er hun indstillet på at kæmpe en ensom kamp for at nå sine mål. *"Alle siger "det er din drøm", og endelig kan jeg bevise overfor dem, at det [uddannelsen] er godkendt, og det er takket være min indsats. Jeg har været nødt til at prøve en masse for at få dette. Jeg gør alt selv."*¹¹⁴ Jeab positionerer sig som en stærk og selvstændig person, der er fast besluttet på at aktualisere sin uddannelse i en dansk kontekst. *Hvis jeg ønsker at arbejde på en fiskefabrik, kan jeg klart få et job. Jeg er alligevel stædig. Jeg vil ikke smide det væk [hendes uddannelse]. Jeg har været indenfor dette fag i 15 år, og jeg blev flygtning, fordi jeg ville være [hendes profession]."*¹¹⁵ Jeab forklarer mig, at hun ikke er villig til at tage et hvilket som helst job. Jeg spørger hende blandt andet på et tidspunkt, om hun ville være villig til at tage et rengøringsjob. Hun afbryder mit spørgsmål og slår fast, at der er stor forskel på hendes

¹¹² Jeab. Ibid., s.3f (oversat)

¹¹³ Jeab. Ibid., s.5 (oversat)

¹¹⁴ Jeab. Ibid., s.16 (oversat)

¹¹⁵ Jeab. Ibid., s.14f (oversat)

profession og rengøring, og imellem de to typer erhverv ser hun mange andre muligheder, som hun hellere vil afprøve, hvis hun bliver nødt til at modificere sin nuværende plan.

Jeab fortæller, at det er hårdt at være uden arbejde, og at det kan være svært at stå imod klassekammeraternes kritiske kommentarer: *"Folk gør nogle gange grin af mig, fordi jeg sigter meget højt (...) Min ven sagde 'det er bedre at få et job end ikke have noget. Ethvert job er godt'". Hun fortalte mig dette. Okay, nu kan jeg svare dem igen, fordi min uddannelse bliver okay, så det er bedre nu.*"¹¹⁶ Hun fortæller, at hun nogle gange overvejer at gå på kompromis med egne ambitioner og kvalifikationer. Hun forklarer, at skammen ved at være uden arbejde og det økonomiske pres måske bliver for meget for hende på et tidspunkt:

*"Hvis andre ting overhovedet ikke er mulige efter lang tid, så bliver jeg nødt til at arbejde, måske på grund af mit barn. Jeg ønsker ikke, at hun skal føle sig flov på grund af hendes arbejdsløse forældre. Nogle gange tænker jeg sådan, at jeg vil arbejde med hvad som helst. Nogle gange er jeg virkelig træt af at kæmpe for at få [lov til at bruge] min rigtige uddannelse (...) Når jeg tænker på penge, kun penge, og ikke min uddannelse og alle mine ambitioner og andre ting, så kan jeg opgive det hele. Når jeg er trist, når folk i skolen fortæller mig, at de har jobs, og jeg ikke har, [at] de kan rejse i sommerferien, [og] jeg ikke kan, så får jeg virkelig lyst til bare at tage et hvilket som helst job med det samme."*¹¹⁷

Sprogskolen fylder meget i Jeabs fortælling, og hun understreger, at sprogskolen spiller en central rolle i forhold til flygtninge og indvandreres videre uddannelses- og arbejdsmuligheder. Samtidig oplever hun, at hun tvinges til at blive i sprogskolen længere tid, end hun selv finder nødvendigt. Jeab forklarer, at så længe hun går i sprogskolen, forbedres hendes jobchancer egentlig ikke, og hun efterspørger en form for uddannelse parallelt med sprogundervisningen. Jeab beretter om flere forskellige oplevelser fra sprogskolen, hvor hun er utilfreds, og hvor hun føler, at både hun og manden bliver uretfærdigt behandlet. Disse skuffende oplevelser handler ofte om, at Jeab mener, at hendes og mandens tidligere erfaringer og kompetencer ikke anerkendes.

Desuden påpeger hun, at hendes private jobkonsulent mangler forståelse for hendes situation, og den hjælp der udbydes er ifølge Jeab utilfredsstillende. Hun forventede, at den private jobkonsulent ville være bedre end den offentlige.

¹¹⁶ Jeab. Ibid., s.13 (oversat)

¹¹⁷ Jeab. Ibid., s.13f (oversat)

*"Jeg har været her i ca. 6 måneder, men ingenting til mig, nej (...) I det mindste må jeg have praktik. Okay, min uddannelse er først lige blevet godkendt, men før det kunne jeg arbejde på et apotek eller noget der relaterer til min uddannelse (...) De skal blive bedre (...) Men de forstår ikke vores situation særlig godt. Okay, kommunen giver dem min case. Når de ved min case er [hendes profession], så må de finde oplysninger for [hendes profession], hvordan man finder arbejde. De skal gøre det, ik' (...) De yder ikke en indsats for at vide noget. Jeg skal gøre alting selv, jeg tjekker Cirius hjemmesiden, jeg har ministeriets hjemmeside, jeg giver dem selv information. Men det er deres ansvar ik' (...) De må vide, hvordan systemet fungerer."*¹¹⁸

Jeab oplever, at hun er eneansvarlig for at skabe fremskridt i sin situation, dvs. at finde sig en praktikplads og efterfølgende et arbejde. Hendes forventninger til de institutionelle indsatser er ikke høje, og hun mener heller ikke, at Jobcenteret er til megen hjælp, selvom de prøver.

*"De vil altid sige at det er okay, alt vil blive okay (...) Når jeg forlader Jobcenteret, føler jeg mig lettet, men det vil ikke gå i opfyldelse (...) Vi kan få information og kontakter, nogle gange. Andre gange føler jeg bare, jeg kommer her for at få det bedre. Det er som om nogen tager sig af os (...) Vi ved det ikke hjælper os meget, men vi ønsker stadig at komme og snakke, fordi vi har det godt efter at have snakket."*¹¹⁹

Jeab forklarer, at fordi hun er flygtning, er hun afhængig af kommunen på en anden måde end indvandrere, hvorfor hun fortsat kommer i jobcenteret, selvom hun ved, at hun må kæmpe en ensom kamp for at nå sine mål.

Maria¹²⁰

Maria er gift med en dansk mand og er kommet til Danmark som familiesammenført. Hun er født i Afrika, men flyttede som teenager til Mellemøsten, hvor hun har taget sin uddannelse og arbejdet i et internationalt firma. Hun fortæller, at parret valgte at flytte til Danmark, fordi hendes svigerfar blev alvorligt syg. *"Jeg siger bare hver dag til min mand 'jeg gider ikke, jeg skal hjem, jeg skal hjem, jeg skal hjem' (...) Altså grunden til at vi kommer til Danmark, det er fordi hans far bliver syg. Ja, han døde sidste år."*¹²¹ Maria gentager flere gange i sin fortælling, at hendes

¹¹⁸ Jeab. *ibid.*, s.11f (oversat)

¹¹⁹ Jeab. *ibid.*, s.10,13 (oversat)

¹²⁰ Maria. *Op.Cit.*

¹²¹ Maria. *ibid.*, s.2

strategi er at flytte fra Danmark. Hendes svigerfar er død, og Maria har svært ved at se en grund til at blive boende i Danmark. Livet i Danmark har indtil videre været domineret af gentagne skuffelser, og hun føler en stærk udlængsel. Det har blandt andet ikke været muligt for hende at etablere en social omgangskreds eller at finde et tilfredsstillende arbejde:

”Da jeg kom, så var det ikke ligesom jeg havde forventet. Det var ligesom uh, culture chok (...) Han [hendes mand] havde også lovet mig, at jeg ville få venner, for jeg var bare én som havde så mange venner og så mange gode veninder, og jeg havde også et godt arbejde. Han havde bare lovet mig så mange ting, at jeg får det samme her. Men det var der ikke.”¹²²

Maria er i øjeblikket ved at tage en erhvervsuddannelse ved EUC. Hun har kun gået et par måneder i sprogskolen, hvorefter hun efter en snak med jobkonsulenten skiftede til VUC: *”Jeg var ikke tilfreds med, hvordan det [foregik], de lærere der er der, de kom bare ligesom med bøger bla bla bla. Man lærte ikke noget, og så stoppede jeg bare, og så startede [jeg] på VUC.”¹²³* Maria fortæller, at hun har klaret sig godt sprogligt. Efter kun to år i Danmark har hun afsluttet 10. klasseeksamen. Hun har været rigtig glad for VUC. Hun forklarer at lærerne har været hjælpsomme, og at skolen har givet hende mulighed for at forbedre sit dansk uden at frygte hån: *”De fleste er udlændinge, og når de taler, kan du høre, at de ikke er danske, ja, og de laver fejl, og du laver fejl, så der er ikke plads til at folk kan grine af dig. Så når vi taler sammen, selvom det ikke kommer ud rigtigt, ja, så føler vi os trygge.”¹²⁴*

Da jeg møder Maria fremstår hun som såret og frustreret, og hun strukturerer sin fortælling ud fra skuffende oplevelser med henholdsvis systemet, fra arbejdsmarkedet og med danskere generelt.

”Når de ser dig, så er du i Danmark for at få et bedre liv og bla bla bla. Men de ved ikke, hvor jeg kommer fra, de ved ikke hvilken slags arbejde, jeg har haft før, de ved ikke, hvor meget jeg har tjent før, og [at] jeg kom fra sådan her til sådan [her] [viser med hænderne et fald i status], det er virkelig hårdt.”¹²⁵

Maria påpeger, at der eksisterer en forståelseskluft mellem udlændinge og danskere, hvilket genererer fordomme. Hun fortæller, at hendes tidligere erfaringer og status ignoreres, hvilket er

¹²² Maria. Ibid., s.3

¹²³ Maria. Ibid., s.12

¹²⁴ Maria. Ibid., s.18 (oversat)

¹²⁵ Maria. Ibid., s.16

svært for hende at håndtere. Marias budskab med denne fortælling er, at hun ikke har det nemt i Danmark. Hun føler, at hun bliver set ned på, og hun har svært ved at tro på en fremtid i Danmark. Samtidig fremstår hun som en stærk og målrettet kvinde. Hun fortæller, at modgang motiverer hende til at kæmpe videre for at nå sine mål. *"Det er hvad, der driver mig. Jeg ønsker bare at vende tilbage til hvor jeg var, inden jeg kom her."*¹²⁶

Maria fortæller, at det var rigtig svært for hende, da hun ankom til Danmark. Først og fremmest har hun skulle lære dansk, og i den forbindelse har hun flere gange oplevet at blive gjort til grin på grund af sin udtale. Derudover fortæller hun, at hendes svigerfamilie, undtagen mandens far, har svært ved at acceptere hende. Maria forklarer, at svigerfamilien har 'stukket hende i ryggen' ved i al hemmelighed at opfordre manden til at lade sig skille fra hende. Maria anede ikke uråd, og hun fortæller, at det var et chok, da hun opdagede, at den ellers venlige svigerfamilie blot forstillede sig: *"Det var virkelig svært for mig. Virkelig virkelig, fordi de var den eneste familie, jeg havde her, og hvis der er nogen, der skal være racistisk mod mig, så skal det ikke være dem."*¹²⁷

Marias arbejdsorientering er stærk. Hun forklarer mig, at hun hverken bryder sig om at være afhængig af sin mand eller tanken om, at hun snart går på barsel.

*"Jeg føler kvinder bør være mere selvstændige, og jeg føler, at når du er mere selvstændig, så får du mere respekt fra mændene (...) Mænd føler bare, at de [kvinderne] føder børn og er hjemme og gør rent. Jeg mener alt skal være lige, jeg mener, når vi er hjemme, så skal alt være lige, du ved. For mig er det et meget vigtigt standpunkt, du ved, at være den type kvinde, det er meget vigtigt for mig, så det er grunden til, at det påvirker mig så meget, når jeg ikke har et arbejde."*¹²⁸

Maria har haft et job i Danmark. Hun sagde imidlertid jobbet op, fordi hun fandt arbejdsopgaverne nedværdigende:

"Man søger arbejde, søger arbejde, søger arbejde, men det er altid nej nej nej. Og nogle gange når du får et arbejde, så er det bare et skridt tilbage (...) Det har jeg oplevet (...) Altså det var servicemedarbejder, og der er bare så mange af os, der er ansat som servicemedarbejder, men

¹²⁶ Maria. Ibid., s.19 (oversat)

¹²⁷ Maria. Ibid., s.3f

¹²⁸ Maria. Ibid., s.25f

det er kun mig, der skal gøre rent og skrubbe gulv, og det er alt muligt. Der er så mange gange, [hvor] jeg bare græd, fordi når jeg kigger på mig selv, så er det ligesom, ej, jeg kan næsten ikke tro, at det er, hvad jeg laver her i Danmark, det er at skrubbe gulv. Den uddannelse jeg har, og det jeg har lavet i [Mellemøsten], det er bare ligesom 'swallow your pride and do it', ik'."¹²⁹

Maria forsøgte i starten at genoptage sin tidligere arbejdskarriere, men på daværende tidspunkt var hendes dansk kundskaber beskedne, og arbejdsgiverne fortalte hende, at hun først måtte blive bedre til dansk. Sidenhen har Maria besluttet sig for, at prøve kræfter med andre erhverv. Hendes tidligere arbejdskarriere indebar en del rejseaktivitet, og Maria er nået et punkt i sit liv, hvor hun gerne vil stifte familie og rejse mindre. I den forbindelse har hun besluttet sig for, at tage en ny uddannelse. Maria er godt i gang med sin uddannelse, men hun har svært ved at komme videre, fordi hun ikke kan finde en læreplads, hvilket bekymrer hende. Hun forklarer, at man som indvandrers må kæmpe dobbelt så hårdt som danskere i forhold til at nå sine mål.

Maria ønsker at blive selvstændig erhvervsdrivende: *"At være i Danmark har virkelig fået mig til at ville starte mit eget og være min egen chef (...) Fordi, du ved, når du har oplevet alle de afslag, så giver det dig virkelig lyst til at være din egen chef og ikke finde dig i andres lort. Det er der, det stammer fra."*¹³⁰ Hun mener, at de mange afslag skyldes racistiske eksklusionsmekanismer i det danske samfund: *"De gider ikke ansætte indvandrere, det gør de ikke, især [ikke] afrikanere og sunni-muslimer (...) Jeg synes, at de er racistiske."*¹³¹ Maria fortæller, at det ikke er hendes skyld, at hun hverken kan finde en læreplads eller arbejde. Hun refererer til nogle omstændigheder, som ligger udenfor hendes indflydelse.

Da jeg spørger ind til Marias erfaringer med Jobcenteret kommer svaret prompte: *"De er bare så dårlige her i Jobcenteret (...) Kun når de skal snakke med mig [opfølgningsamtalerne], så ringer de til mig eller sender mig breve."*¹³² Maria fortæller, at Jobcenteret aldrig ringer tilbage som lovet, og hun synes hele tiden hendes sagsbehandler skifter. Hun oplever, at hun bliver straffet for at klare sig godt uddannelsesmæssigt, og hun føler, at Jobcenteret skubber hende til siden, når hun beder om hjælp. Maria forklarer, at hendes mand ikke har kunnet hjælpe hende de enkelte gange, hun har haft brug for vejledning i forhold til det danske arbejdsmarked og i forhold til Udlændingeservice. Parret forsøgte et år at invitere Marias brødre til Danmark, men

¹²⁹ Maria. Ibid., s.6f

¹³⁰ Maria. Ibid., s.9 (oversat)

¹³¹ Maria. Ibid., s.6

¹³² Maria. Ibid., s.12

visumansøgningen blev afvist. Maria fortæller, at det var hårdt for hende, at hendes familie ikke måtte komme på besøg, og hun er skuffet over, at hendes sagsbehandler ikke udviste forståelse for hendes situation, da hun fortalte herom:

”Da jeg fortalte [sagsbehandlerens navn] om det, du ved, så var han sådan ”det må du selv om” (...) De er skide ligeglade med én (...) Det er meget meget skuffende, du føler bare, at du gør alt her, jeg har prøvet [at gøre en indsats] i min fortid, du ved. Det er faktisk billigere for dem at tage sig af mig, fordi jeg ikke bare kommer til dem og er sådan ”giv mig, giv mig”, du ved. Jeg tager vare på mig selv, og når nogen behandler mig så uretfærdigt, er det meget meget trist.”¹³³

Når Maria beretter om systemets svigt, fremstiller hun samtidig sig selv som stærk og selvstændig. *”Alt jeg har fået her, det er mig, der fandt det af mig selv.”¹³⁴* Samtidig er der grænser for, hvor meget hun vil kæmpe i en dansk kontekst, og familiens visumafslag har blot motiveret hende yderligere til at fraflytte Danmark. *”Jeg tror ikke, at jeg har en fremtid her.”¹³⁵*

Irena¹³⁶

Irena er familiesammenført. Hendes mand er fra samme land som hende, men da der udbrød krig flygtede han til Danmark. Irena og hendes familie valgte at blive boende i oprindelseslandet, hvor hun har taget en sundhedsrelateret uddannelse. Irena var højgravid, da hun ankom til Danmark, og parret har en dreng sammen. Hun fortæller, at livet i Danmark var rigtig svært i starten, blandt andet fordi det var lidt af en udfordring for hende at blive mor. Hun oplevede i den forbindelse, at Kommunen var en stor hjælp. *”Jeg havde ikke erfaring med børn, det var [mit] første barn (...) De hjalp mig meget [Kommunen], og de [fortalte] mig, hvordan det er at passe på ens baby, og de var meget venlige, og jeg glemmer aldrig de mennesker.”¹³⁷* Irena oplever, at rollen som forælder er særligt krævende på grund af mandens helbredsproblemer. Manden modtager førtidspension, og hun fortæller, at han har svært ved at hjælpe hende med det huslige og drengen.

Manden havde desuden en del gæld i starten, som parret måtte afdrage på, og Irena oplevede, at familiens økonomi gjorde hverdagen besværlig: *”Min mand havde mange regninger, rigtig*

¹³³ Maria. Ibid., s.29f

¹³⁴ Maria. Ibid., s.17

¹³⁵ Maria. Ibid., s.29 (oversat)

¹³⁶ Irena. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 18. juni 2010

¹³⁷ Irena. Ibid., s.5

mange. Vi boede med måske kun 2000,- om måneden, kun 2000,- havde vi om måneden (...) Det var rigtig svært dengang.”¹³⁸ Derudover var Irena på barsel, og hendes hverdag udspillede sig hovedsageligt indenfor hjemmets fire vægge, hvorfor hun følte sig ensom i Danmark. Irenas problemer skyldtes personlige og familiemæssige omstændigheder, og hun understreger, at hun aldrig har oplevet racisme i modsætning til andre udlændinge. Hun mener dette skyldes, at hendes kultur ikke er meget forskellig fra danskernes normer og værdier.

Irenas fortælling handler om, at hun har kæmpet sig ud af en svær periode i sit liv og ind i en progressiv udvikling, og hun fremstår som en kvinde, der er godt i gang med at skabe sig en arbejdskarriere i Danmark. Derudover er parrets økonomi blevet bedre, efter Irena er begyndt at modtage SU. *”Jeg var lidt i tvivl om mit liv, kan jeg bare... Men jeg er nu vendt, og jeg er glad i Danmark.*”¹³⁹

Efter sprogskolen startede Irena på VUC, som hun netop har afsluttet. I sprogskolen deltog hun sideløbende i to praktikforløb, og selvom ingen endte med fastansættelse, har hun været tilfreds grundet de erfaringer og den viden, som hun har tilegnet sig. Irenas praktikforløb matchede ikke hendes oprindelige uddannelse. Hun fortæller mig, at hendes jobkonsulent har informeret hende om, at det er umuligt at finde praktik, som stemmer overens med hendes uddannelsesmæssige kvalifikationer.

”De ting som jeg vil [i praktik som], havde jeg ikke muligheden for [at komme i praktik som]. Jeg var nysgerrig, ”hvordan er det i Danmark?”, [men] jeg forstår, at jeg måske ikke kan få det arbejde, [som jeg ønsker] uden uddannelse i Danmark (...) Måske har jeg ikke [en] svær [nok] uddannelse, men jeg voksede [op] ... Jeg er generelt ikke en særlig glad generation [hun refererer til sin fortid i et krigsramt land] (...) Mange mennesker var arbejdsløse, og jeg havde ikke en chance.”¹⁴⁰

Irena har selv forsøgt at finde arbejde i Danmark, men heller ikke denne strategi har hjulpet hende i beskæftigelse.

¹³⁸ Irena. Ibid., s.6

¹³⁹ Irena. Ibid., s.2

¹⁴⁰ Irena. Ibid., s.10

”Jeg gik en dag med min mand [hen] i den industrizone i [byen hun bor i], og jeg skrev [min] underskrift [på] ansøgninger [til en] mælkefabrik og nogle [andre] fabrikker, [som] jeg slet ikke ved, hvad laver af ting (...) Men [der var] aldrig nogle, [der] ringede til mig (...) Jeg ringede også, det var sidste år, til butikker, der ligger i [byens] centrum, men [de] siger, jeg skal sende [en ansøgning]. [De siger], de fik mange ansøgninger, men [at] jeg godt kan sende [en] elektronisk ansøgning. Men jeg tænkte, [at] hvis de fik mange, og de fleste måske er [fra] unge piger, det ved jeg ikke, [så] har jeg ikke en chance for at få det job.”¹⁴¹

Da jeg møder Irena, har hun søgt om optagelse på en mellemlang videregående uddannelse. Hun fortæller, at hendes oprindelige uddannelse er blevet vurderet, og den svarer til en ungdomsuddannelse i Danmark. Derfor mener hun, at det er bedst, at hun tager en ny uddannelse, som er erhvervskompetencegivende i en dansk kontekst. Irena havde først tænkt, at hun ville tage en uddannelse, hvor hun kunne trække på sine tidligere uddannelsesmæssige kvalifikationer. Hun erfarer imidlertid, at der stilles nogle særlige krav, som hun har svært ved at leve op til, og hun har derfor besluttet sig for at gå helt nye veje.

”Min uddannelse fra mit land er tæt på sygeplejerske, og jeg mente også, at det er bedst, at jeg tager sygeplejerske[uddannelsen], fordi jeg har noget viden om anatomi, fysiologi [og] genetik, men jeg skal have mindst B-niveau i engelsk, og jeg har aldrig haft engelsk, kun [det] sidste år [på sin oprindelige uddannelse], men det er lavt niveau, det er D-niveau på VUC. Jeg havde russisk i mit land. Jeg kan ikke nå [at bestå] B-niveau i engelsk. Hvis jeg vil have B-niveau i engelsk, tager det lang tid, jeg skal gå lang tid på VUC.”¹⁴²

Irena har besluttet sig for at tage en omsorgsrelateret uddannelse. Hun fortæller, at oplevelserne fra ét af praktikforløbene og erfaringerne som mor inspirerede hende til at vælge pågældende uddannelse. Desuden ligger uddannelsesinstitutionen tæt på familiens hjem, og hun fortæller, at hun i den forbindelse vil kunne spare penge på transport. *”Jeg er nødt til at passe på pengene. Vi har ikke særlig god økonomi, men jeg kan ikke sige, at vi er fattige, nej.”¹⁴³*

Irena understreger, at hun ønsker sig et spændende arbejde, hvilket ligeledes er en grund til, at hun tager sig en dansk uddannelse. Irena har i den forbindelse nogle klare holdninger til, hvilke

¹⁴¹ Irena. Ibid., s.3f

¹⁴² Irena. Ibid., s.5

¹⁴³ Irena. Ibid., s.2

typer arbejde hun ikke ønsker. Hun fortæller mig, at hun blandt andet afslog sin første jobkonsulents forslag om rengøringsarbejde: *"Jeg ønsker mig aldrig rengøring, for jeg laver tit [rengøring] hjemme, og jeg synes, [at] her er mange mennesker, som kan lave det, og mange indvandrere også, og jeg kan lave noget andet."*¹⁴⁴

Da jeg spørger Irena direkte, hvorfor hun tror, hun har haft svært ved at finde arbejde, påpeger hun nogle meget personlige grunde, og refererer i modsætning til flere af de andre informanter ikke til strukturelle omstændigheder som eksempelvis finanskrisen.

*"Fordi jeg ikke er særlig pæn, jeg har dårlige tænder, og tænder er også et udtryk. Når et menneske smiler og har dårlige tænder, det første indtryk, 'ah, hun er [ikke pæn]' (...) Jeg mener også, [at] det arbejde, jeg gerne vil have, [det] vil mange mennesker have, og arbejdsgiverne har [et] stort [ud]valg. Hvorfor skal man tage mig, som er [hendes alder], når man kan [få] en frisk ung pige?"*¹⁴⁵

I løbet af hendes fortælling nævner hun ligeledes et manglende gyldigt kørekort, sproglige begrænsninger og et beskedent socialt netværk som barrierer. Irena forklarer, at hendes omgangskreds består af indvandrere, hvor de fleste selv er arbejdsløse og i praktik. I den forbindelse oplever hun, at hun er afhængig af jobcenteret. *"Jeg kender ingen mennesker, der kan hjælpe, kun jobcenteret."*¹⁴⁶ Selvom Irena ikke har andre at ty til, fortæller hun, at hun er påpasselig med at kontakte sin jobkonsulent for tit. Hun forklarer, at hun ikke ønsker at være til ulejlighed.

Irena er tilfreds med Jobcenteret, selvom det har krævet lidt tilvænning. I starten opfattede hun deres mange spørgsmål som snagende, fordi hun ikke helt forstod Jobcenterets metoder. Irena mener imidlertid ikke, at kontakten med systemet har påvirket hendes situation meget. Hun forklarer, at de kun kan hjælpe med praktik, som hun finder tidskrævende, og som ikke nødvendigvis ender med fastansættelse. *"Jeg kan ikke sige, at de ikke hjælper mig, fordi hvis jeg ønsker praktik, [så] er jeg velkommen, jeg er velkommen [til at deltage i] praktik, men jeg ønsker ikke praktik. Jeg ønsker arbejde og[at] tjene penge. Særligt dengang vi havde det svært."*¹⁴⁷

¹⁴⁴ Irena. Ibid., s.16

¹⁴⁵ Irena. Ibid., s.14

¹⁴⁶ Irena. Ibid., s.14

¹⁴⁷ Irena. Ibid., s.8

Selvom Irena allerede har søgt om optagelse på én uddannelse og i den forbindelse virker afklaret omkring sin strategi ud i arbejde, fortæller hun senere i interviewet, at hun egentlig har en drøm om at læse til tandlægeassistent. Hun fortæller, at hun altid har haft en drøm om at blive tandlægeassistent, men i oprindelseslandet havde hun ikke mulighed for at realisere denne drøm. Da jeg spørger Irena, om hun har talt med sin jobkonsulent om dette, svarer hun, at hun er for genert til at bringe det på banen, nu hvor hun allerede har ytret et ønske om at læse det andet. *”Jeg tror jeg kan [blive opfattet som] kedelig [irriterende], og det kan være de på en måde [bliver] trætte af mig.”*¹⁴⁸

Selma¹⁴⁹

Selma er ankommet til Danmark som flygtning sammen med sine tre børn og svigermor. Hun fortæller, at hun i starten havde det rigtig svært, og hun taler om en kulturel tilpasningsproces. Selmas mand er ankommet til Danmark på et senere tidspunkt, men genforeningen har ikke været problemfri, og hun forklarer, at det ikke har kunnet lade sig gøre at holde sammen på familien i en dansk kontekst. Selma har fortsat problemer med børnenes far, som ikke længere bor sammen med dem. Hun fortæller, at han ofte skriver breve til forskellige offentlige kontorer, hvor han spreder løgne om hende. Når Selma fortæller om sit forhold til manden, er der tale om et kaotisk og stressfyldt forløb, der har tæret på hende psykisk.

Da jeg møder Selma, virker hun afklaret omkring sin situation som alenemor, og hun har endelig besluttet sig for at lade sig skille i stedet for at prøve og holde sammen på familien:

*”Før sagde jeg, [at] jeg ikke gider skilles, for jeg vil gerne, at vi skal finde ud af det, at vi skal blive [sammen] med [børnene] (...) Men nu begynder jeg at skrive under på [skilsmissepapirerne]. Jeg er klar til at skrive under på [skilsmissepapirerne], fordi det kommer herop [viser med hænderne, at det er blevet for meget].”*¹⁵⁰

Forud for beslutningen om endelig at lade sig skille ligger et omfattende biografisk arbejde:

”Jeg er [nu] ligeglad [med], hvad han laver, fordi jeg koncentrerer mig om [mine børn] og mit liv, fordi jeg begynder at tænke. Før da vi var i [hendes hjemland], var han ikke sådan hjemme med mig og [børnene]. Han arbejdede [ude], og måske kom han hjem efter 2 måneder, og efter 1

¹⁴⁸ Irena. Ibid., s.14

¹⁴⁹ Selma. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 23. juni 2010

¹⁵⁰ Selma. Ibid., s.2f

måned [ude] blev han kun hjemme én dag eller to dage, [derefter] kørte han tilbage [på arbejde] (...) Så dette er ikke et nyt liv for mig, så derfor bliver jeg stærk igen og tager beslutning[en] [om at blive skilt], og [jeg] tænker, okay, hvis det er sådan Gud har bestemt [det] for mig, at jeg skal blive alene med [børnene], så skal jeg acceptere det.”¹⁵¹

Selma forklarer, at hendes situation egentlig er uændret, og i stedet handler det om, at hun må acceptere sin skæbne. Hun fortæller, at hendes situation som alenemor er drevet af skæbneagtige betingelser, som ligger udenfor hendes indflydelse. *”Jeg tror det er okay for mig. Det er mit liv i Danmark.”*¹⁵² Familien fylder meget i Selmas fortælling, og særligt hendes rolle som mor er af stor betydning for hendes arbejdspektiv.

Selma blev færdig med sprogskolen sidste år, og hun omtaler sprogundervisningen som en succesoplevelse. Hun fortæller, at hun var analfabet i sit oprindelsesland, men i Danmark har hun fået mulighed for at udnytte sit potentiale, og hun har lært at læse og skrive. Sprogundervisningen har været et positivt vendepunkt i Selmas liv. *”Jeg var i sprogskole, og jeg var meget meget dygtig, fordi min lærer fortæller mig ”du er meget dygtig”, så det er jeg glad for. Jeg var meget dygtig og jeg fik 10 i det danske sprog. Sidste år [blev] jeg færdig med sprogskolen, så det var rigtig dejligt.”*¹⁵³

Selma har ufaglært arbejde på deltid, og hun fortæller, at det var en klassekammerat fra sprogskolen, som gjorde hende opmærksom på stillingen. Da jeg spørger Selma, hvorfor hun tror, at det er lykkedes hende at finde arbejde selv, svarer hun, at hun har været vedholdende, og at hendes bønner til Gud til sidst er blevet hørt:

*”Når du vil nogle ting, [så] kan du få det, hvis du vil have det. Det tror jeg på, jeg tror rigtig rigtig [meget] på det. [Hvis] du vil gerne have nogle ting, [så] skal du insistere, og [så] får du det (...) Jeg beder til Gud [om], at jeg gerne vil have [et] arbejde (...) Gud, han hører efter mig, [og] han har givet mig arbejde, og jeg har nu [haft det arbejde i] 2½ år, og det går godt.”*¹⁵⁴

Selma har tidligere været selvforsørgende, men idet der opstår problemer med manden og hendes svigermor, står hun pludselig alene med ansvaret for sine tre børn, og hun vælger i den

¹⁵¹ Selma. Ibid., s.1f

¹⁵² Selma. Ibid., s.4

¹⁵³ Selma. Ibid., s.1

¹⁵⁴ Selma. Ibid., s.14

forbindelse at gå på deltid. Hendes økonomi hænger ikke længere sammen, og hun får derfor suppleret op med kontanthjælp.

”Min mands mor er stoppet med at passe mine børn, når jeg er på arbejde (...) Før det var det min mand, der hjalp mig med at klare børnene, [men] så begynder han ”jeg kan ikke klare børnene. I vores kultur er det kvinderne, der [får] børnene [i] skole, og [kvinderne] der laver madpakker og laver alt det [der].” Og jeg siger ”jamen jeg arbejder, så du kan godt klare det”. Så gider han ikke [mere], så stopper han [med at hjælpe], [og] så begynder hans mor at hjælpe mig, [da] han er flyttet ud. Men efter han ser, [at jeg] stadigvæk [har] mit arbejde, og [at] jeg stadigvæk tjener mine penge, så bliver han jaloux, [og] så ringer han til hans mor og siger, [at] hun skal stoppe.”¹⁵⁵

Selma forklarer, at hun i sit oprindelsesland var husmor, mens manden forsørgede familien. I Danmark har Selmas arbejdskarriere ændret sig, og hun er blevet lønmodtager, hvilket hun er rigtig glad for, og hun ønsker ikke at opgive sit job, selvom hendes mand har svært ved at acceptere hendes nye arbejdskarriere. *”Arbejde, det betyder mange ting i mit liv, fordi når du arbejder, [så] betaler du skat. Du skal også [aktiveres], du må ikke bare blive hjemme og vente på kontanthjælp.”¹⁵⁶*

Selma forklarer, at hun er travlt beskæftiget som henholdsvis mor og lønmodtager, og når hun beskriver sin hverdag, viser hun, at det centrale i hendes liv er at skabe balance mellem familie- og arbejdsliv. *”Jeg bruger alle mine penge og al min tid, al min energi på børnene (...) Jeg har to [slags] arbejde. Mit første arbejde er mine børn og min lejlighed, og mit andet arbejde er, at jeg skal køre til [hendes arbejdsplads] og [arbejde].”¹⁵⁷* Selma positionerer sig som en kvinde, der prioriterer sine børn højt, og i fortællingen er det ligeledes hendes moderlige side, som fremhæves.

Selma fortæller, at hun har problemer med sin økonomi. Efter hun er begyndt at modtage kontanthjælp, har hun fået svært ved at betale sine regninger til tiden. Mange af hendes regninger skal betales den første i måneden, men kontanthjælpen udbetales først senere, og således bliver hendes regninger betalt for sent. *”Lige nu vil jeg kun have [flere] timer [på] mit arbejde. Så jeg*

¹⁵⁵ Selma. Ibid., s.13

¹⁵⁶ Selma. Ibid., s.10

¹⁵⁷ Selma. Ibid., s.3f

har snakket med min sagsbehandler om det, så hun skal finde [ud af noget]. For jeg vil gerne bare leve af min løn.”¹⁵⁸ Selmas ønske om flere timer skyldes økonomiske problemer, og hun bruger i den forbindelse sin sagsbehandler til at blive orienteret om mulige løsninger. Selma ønsker som sagt flere arbejdstimer, men kun hvis det ikke begrænser hendes mulighed for at være mor på fuldtid:

”Jeg kan ikke [arbejde] 38 timer om ugen. Maksimum, det er 30 timer. Jeg gider ikke [arbejde over 30 timer], for hvis jeg har 38 timer, 36 timer, [så har] jeg ikke [særlig meget] tid til mine børn. Jeg vil gerne bare have 6 timer [om dagen]. Når børnene er på fritidshjemmet, [i] skole og [i] fritidshjemmet, så [er] jeg også på arbejde, og når børnene har fri, [så] har jeg også fri, så har vi god tid [til at være] sammen hver [dag].”¹⁵⁹

Selma fortæller, at hun har et rigtig godt forhold til både Børne- og Familieforvaltningen samt Jobcenteret. Hun er tilfreds med systemet, som hun oplever støtter og hjælper hende både familiemæssigt, økonomisk og arbejdsmæssigt. Hun oplever, at hendes problemer tages alvorligt, og at der lyttes til hende. Hun forklarer, at kontakten med systemet har gjort hendes tilværelse nemmere, og Selma har et godt forhold til sin sagsbehandler. Hun opfatter relationen til sagsbehandleren som ligeværdig, og hun mener, at sagsbehandleren altid står til hendes rådighed:

”Hvis der er nogle ting, så ringer jeg til min sagsbehandler, og så er hun klar. Hun fortæller mig [ting over] telefonen, og hun kører hjem til mig, og jeg kører [hen] til hende [på] kontor[et] (...) De lytter til mig (...) Nogle gange bestemmer de for mig, [og] nogle gange bestemmer jeg også for dem (...) Så vi forstår hinanden, ja (...) Jeg har aldrig fået problemer med Jobcenteret, aldrig.”¹⁶⁰

Selma har derudover været tilknyttet konsulentfirmaet, men er det ikke længere. Da hun fik problemer med manden, droppede hun projektet. Hun fortæller, at den private jobkonsulent foreslog hende at tage en sundhedsrelateret erhvervsuddannelse, og det er en uddannelse, som Selma fortsat er interesseret i at tage, så snart hun føler sig parat. *”Jeg kan godt lide gamle mennesker, de ligner [børn]. Det er rigtigt, de ligner [børn]. De har brug for alt, [som et] barn*

¹⁵⁸ Selma. Ibid., s.9

¹⁵⁹ Selma. Ibid., s.12

¹⁶⁰ Selma. Ibid., s.8

godt kan lide (...) Jeg mangler kun lidt mere [tid]. For nu er mit hjerte [lidt roligere] (...) Så jeg er næsten klar [til at starte på uddannelsen]. ”¹⁶¹

Da jeg spørger ind til Selmas fremtidsplaner, fremhæver hun sine ambitioner for børnene. Hun ønsker, at de skal avancere gennem høj uddannelse: ”*Jeg kan godt lide, at mine børn bliver læger (...) Hvis jeg [havde] haft education, [så] kunne jeg måske blive læge, fordi jeg kan lide, at give mennesker liv, jeg kan lide at hjælpe. Men jeg kan ikke [blive læge], fordi jeg mangler education (...) Jeg tror rigtig [meget] på, at de kan godt blive læger, alle tre.*”¹⁶²

Opsamling og optakt til andet analyseniveau

Med ovenfor nævnte fortællinger har jeg beskrevet seks menneskers arbejdslivsperspektiv, samt hvorledes de på forskellig vis planlægger at komme i arbejde på baggrund af de erfaringer, de har gjort sig indtil videre. Deres arbejdslivsperspektiv og strategi kan opsummeres i følgende kategorier. Jeab er højtuddannet, og hun ønsker at genoptage sin tidligere arbejdskarriere i en dansk kontekst. Jeg vil betegne strategien som en *professionsbaseret strategi*. Ona er ligeledes højtuddannet og specialiseret indenfor et særligt fagområde. Hendes ønske om arbejde snarest muligt har imidlertid betydet, at hun ikke længere søger arbejde, som stemmer overens med hendes uddannelsesmæssige kvalifikationer. Der er tale om en *ikke-professionsbaseret strategi*. Geetha ønsker selvbestemmelse og uafhængighed. Hun har desuden via sin mand erfaret, at det kan være svært at opnå ansættelse. Parret har nu besluttet sig for at åbne en lille restaurant. Geethas beslutning om at blive selvstændig er en *iværksætter strategi*. Irenas uddannelse fra oprindelseslandet er ikke erhvervskompetencegivende i en dansk kontekst. Hun har derfor besluttet sig for at tage en dansk uddannelse, så hun får flere muligheder på arbejdsmarkedet. Hendes strategi er en *omskolingsstrategi*. Selma har i Danmark lært at læse og skrive, og i dag planlægger hun at uddanne sig. Jeg har valgt at kalde det for en *erhvervskompetencegivende uddannelsesstrategi*. Maria har haft rigtig svært ved at finde et arbejde, venner og anerkendelse i Danmark. Hun har ingen planer om at blive boende i Danmark. Hendes plan udtrykker en *udvandningsstrategi*. De resterende informanter placerer sig ligeledes indenfor én af disse kategoriseringer.¹⁶³ Jeg skal i analysen på andet niveau uddybe, hvad der ligger til grund for disse seks strategier, som afspejler et særligt arbejdslivsperspektiv.

¹⁶¹ Selma. Ibid., s.4f

¹⁶² Selma. Ibid., s.14

¹⁶³ Tatjana og Mam: professionsbaseret strategi. Hassan og Yasmin: erhvervskompetencegivende uddannelsesstrategi. Janina: ikke-professionsbaseret strategi. Amir: omskolingsstrategi.

De forskellige måder informanterne forsøger at håndtere deres situation som arbejdsløse på overlapper hinanden forstået på den måde, at informanterne ofte skriver sig ind under flere strategier. Onas mål er eksempelvis at finde et arbejde hurtigst muligt, og hun kræver ikke, at jobbet skal stemme overens med hendes uddannelsesmæssige kvalifikationer (ikke-professionsbaseret strategi). Tidligere har hun imidlertid forsøgt at aktualisere sin uddannelse på det danske arbejdsmarked (professionsbaseret strategi). Informanterne italesætter således flere forskellige strategier i deres fortællinger, hvor nogle referer til fortiden, nutiden og andre fremtiden. De strategier, som jeg har fremhævet ovenfor, er de, som informanterne hovedsageligt synes at læne sig op i deres fortællinger.

Analyseniveau 2

I denne analyse fremhæver og diskuterer jeg en række forhold, som ligger til grund for de varierende arbejdslivsperspektiver og strategier, som jeg er blevet opmærksom på i den foregående analyse. Visse forhold synes ikke at kunne knyttes til bestemte arbejdslivsperspektiver eller strategier, da de gør sig mere generelt gældende eller optræder tilfældigt. Forskellen på denne analyse og den foregående er, at jeg på første analyseniveau har holdt mig til informanternes selvforståelse, og præsentationen af deres arbejdslivsperspektiv og strategi har ligeledes fulgt hver enkelt fortællings logik. Analysen på andet niveau rækker udover informanternes selvforståelse. Jeg piller deres fortællinger fra hinanden og sammensætter dem i nye konstellationer (tematisk). Med andre ord genererer jeg nye fortællinger om mine informanter. Temaerne i analysen er: *Danskhed*, *Andre hverdagslivsomstændigheder* og *Samspeilet med systemet*, hvor førstnævnte fylder væsentligt mere end de to andre. Hvert tema består af flere undertemaer, og systemets indvirkning på informanternes livsforløb går igen i hvert tema.

Danskhed

Informanterne taler om en række forhold, som ikke gør sig gældende for danskere uden indvandrer- eller flygtningebaggrund. Med andre ord italesætter de nogle sociale skillelinjer, som jeg i dette afsnit vil diskutere nærmere. Flere har erfaret, at deres uddannelse fra oprindelseslandet har en lavere værdi i en dansk kontekst. De har svært ved at aktualisere deres uddannelsesmæssige kvalifikationer, fordi deres udenlandske eksamensdiplomer ikke 'passer' til det danske arbejdsmarked. Mam formulerer det således: *"Jeg har ikke [en] dansk uddannelse. Jeg dimitterede ikke fra universitetet eller gymnasiet her. Jeg tror det er mit problem her [i Danmark]. De er sikkert i tvivl om mit diplom (...). Så det er som om min uddannelse ikke er*

komplet her.”¹⁶⁴ Dertil mangler de dansk arbejds erfaring, og en enkelt informant har ladet sig fortælle, at hun ikke kan få arbejde i Danmark, medmindre hun først har været i virksomhedspraktik. Derudover fortæller de, at deres manglende danskkundskaber hæmmer dem, og enkle beretter om erfaringer med diskrimination og fordomme.

Disse særlige omstændigheder bliver beskrevet som begrænsninger, og deres erfaringer med at være i underskud af hvad man kunne kalde ’dansk kapital’ synes samtidig at fortælle os noget om rådende perspektiver på statusgivende kompetencer (symbolsk kapital). Spørgsmålet er imidlertid, hvordan informanterne reagerer på disse erfaringer, og hvordan vi kan forstå den rolle, de spiller i forhold til deres arbejdslivsperspektiver og strategier.

Faglige kompetencer

Størstedelen af de med en uddannelse fra oprindelseslandet har i starten forsøgt at aktualisere den i Danmark (7 af 8). Richard Sennett skriver, at det er naturligt for mennesker at holde fast i tidligere erfaringer, da det er med til at opretholde en sammenhængende selvfølelse.¹⁶⁵ Sidenhen har flere informanter imidlertid valgt at gå nye veje, da de erfarer, at det kan være nødvendigt for at komme videre. Særligt erfaringen med ikke at kunne bruge sin oprindelige uddannelse motiverer informanterne til at prøve kræfter med alternative strategier. Med andre ord har de svært ved at aktualisere deres kulturelle kapital.

At holde fast i en identitet som professionel

Jeab, Mam og Tatjana, som alle er universitetsuddannede, forsøger fortsat at aktualisere deres profession i en dansk kontekst. Deres strategi synes at kunne forklares ud fra faktorer som tid, anerkendelse og status. Hver i sær taler de om tiden, som en vigtig faktor i forhold til deres strategi. Det handler om at se tiden an. Tatjana forklarer, at man må være tålmodig, da det helt naturligt tager tid at blive ordentlig klar til det danske arbejdsmarked. Hun har derfor ikke søgt mange stillinger endnu, men hun virker fortrøstningsfuld omkring sine muligheder. ”*Det er mere svært end i hjemlandet, men hvis man var god i hjemlandet, så tror jeg nok, man kan finde godt arbejde her. Det tager tid, selvfølgelig tager det tid, og man skal blive klar med sproget.*”¹⁶⁶ Mam har kun været i Danmark i lidt under et år, og på grund af den korte tid i landet har hun endnu ikke opgivet håbet om at finde samme type arbejde, som hun havde i oprindelseslandet. Jeab mener, ligesom de to andre, at der stadig er tid til at afprøve en professionsbaseret strategi. ”*Når*

¹⁶⁴ Mam. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 02. juli 2010. s.14 (oversat)

¹⁶⁵ Sennett, Richard. *The Culture of the New Capitalism*. Yale University Press, 2006. s.4f

¹⁶⁶ Tatjana. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 01. juni 2010. s.5

*jeg er trist, når folk i skolen fortæller mig, at de har jobs, og jeg ikke har, [at] de kan rejse i sommerferien, [og] jeg ikke kan, så får jeg virkelig lyst til bare at tage et hvilket som helst job med det samme. Men nogle gange tænker jeg, at jeg stadig har tid, jeg kan finde [et arbejde].”*¹⁶⁷ Det synes at være op til den enkelte at vurdere, om ens tid er udløbet, og om det måske er på tide at ændre strategi.

Jeab og Tatjana synes desuden at holde fast i en professionsbaseret strategi, da begge har oplevet anerkendelse af deres faglige kompetencer. Jeab har efter en længere kamp endelig fået godkendt sin uddannelse. *”Jeg er glad for, at de endelig godkender min uddannelse. Det første skridt er taget, det næste skridt bliver at få et arbejde.”*¹⁶⁸ I henhold til Liversages pointe om at uddannelser indenfor det sundheds- og naturvidenskabelige felt har en tendens til at opnå fuld godkendelse, er det måske ikke tilfældigt, at netop Jeabs uddannelse er blevet godkendt. I forhold til Tatjana har en større dansk virksomhed udvist interesse i at ansætte hende, og de har opmuntret hende til at stole på egne kompetencer og erfaring. *”Jeg har sendt en ansøgning til [en virksomhed], og jeg har faktisk alle de ting, de gerne vil have bortset fra ingeniørbaggrund, men de har sagt, at jeg skal sende, fordi de har folk, der ikke har ingeniørbaggrund.”*¹⁶⁹ Disse succesoplevelser synes at motivere samt medvirke til at overbevise begge om, at der endnu er tid.

Status forekommer at være en anden vigtig faktor, som motiverer informanterne til at holde fast i deres tidligere profession. Nok ønsker de et arbejde, men typen af arbejde er ligeså vigtigt for dem. Deres fornemmelse for et klassetilhørsforhold synes særligt at komme til udtryk i den måde, de tager afstand fra ufaglært arbejde. Jeab afviser eksempelvis at ville tage rengøringsarbejde i tilfælde af, at hun ikke kan genoptage sin tidligere karriere i Danmark (jf. analyseniveau 1). Tatjana stiller sig uforstående overfor personer i sprogskolen, som vælger at tage ufaglært arbejde, når de fra oprindelseslandet har en universitetsuddannelse:

”Der er mange der for eksempel har høj uddannelse i hjemlandet, men de går ikke [videre] på universitetet [i Danmark, når de ikke kan finde arbejde], fordi de synes, det er for svært, og de starter for eksempel med at arbejde i butik, men de forstår ikke hvorfor, de tænker ikke over fremtiden. Okay, du arbejder i butik, men hvis du tænker, at jeg skal arbejde i butik 20 år, og jeg

¹⁶⁷ Jeab. Op.Cit., s.13f (oversat)

¹⁶⁸ Jeab. Ibid., s.5 (oversat)

¹⁶⁹ Tatjana. Op.Cit., s.3

*har høj uddannelse, det bliver så kedeligt til sidst. Men selvfølgelig er det ikke alle, der vil kæmpe.*¹⁷⁰

I tråd med Tatjana og Jeab taler Mam sig ligeledes ind i en diskurs om status. Hun synes dog at pakke klasespørgsmålet ind i en snak om forældreforpligtelse, hvilket måske kan skyldes, at mange italesætter klasse modstræbende, jf. Faber.

*”Jeg vil ikke ufaglært arbejde, jeg vil ikke arbejde på fabrik, nej. Så får jeg ondt af mine forældre, som betalte til min uddannelse i så mange år, hvis jeg arbejder på fabrik (...) Så lever du ikke op til deres forventninger. Jeg tror ikke mine forældre ville blive glade for det (...) Hvis jeg virkelig ikke kan finde et job i fremtiden, [så] vil jeg måske arbejde på fabrik eller noget.”*¹⁷¹

Både Mam, Jeab og Tatjana overvejer desuden videreuddannelse på et dansk universitet i tilfælde af, at de ikke kan finde arbejde. Jeg ser ønsket om en dansk universitetsuddannelse som en måde at holde fast i en identitet som professionel og den status, der er forbundet hermed. Desuden mener Tatjana, at det er en fordel at lade sine kompetencer danisere. *”Hvis jeg ikke får arbejde nu pga. finanskrisen, så vil jeg gerne på universitetet, og så får jeg dansk diplom. Jeg tror det hjælper med at finde arbejde.”*¹⁷². Dette er en antagelse, som flere af mine informanter læner sig op af, og som vil blive diskuteret nærmere i nedenstående afsnit.

Dansk uddannelse

En dansk uddannelse er for nogle en mulighed for eksempelvis at udnytte et uudnyttet potentiale – at foretage en såkaldt opadgående klasserejse. Her tænkes der særligt på de, som qua forskellige barrierer i oprindelseslandet har været forhindret i at tage en erhvervskompetencegivende uddannelse. I lyset af at der med tiden formentlig vil blive færre ufaglærte jobs i Danmark synes det fornuftigt at opmuntre denne gruppe flygtninge og indvandrere til at tage en dansk uddannelse. Desuden virker informanterne begejstrede og taknemmelige for at være givet muligheden for at avancere.

Hassan fortæller, at hans familie har opholdt sig illegalt i et mellemøstligt land på grund af krig i deres oprindelsesland. Grundet sin status som illegal har han ikke haft mulighed for at avancere uddannelsesmæssigt i pågældende opholdsland. Både Hassan og Yasmin erfarer, at de i Danmark

¹⁷⁰ Tatjana. Ibid., s.5f

¹⁷¹ Mam. Op.Cit., s.11 (oversat)

¹⁷² Tatjana. Op.Cit., s.3

gives helt nye muligheder, og det store spørgsmål er i dag, hvilken uddannelse de skal tage på universitetet. *"Da jeg kom til DK, ville jeg bare arbejde, nu går jeg på skole, og jeg har set, at jeg kan gå videre [tage en uddannelse], jeg kan blive alt muligt, så første gang sagde jeg til de andre, at jeg ville læse økonomi, så går jeg videre, nej nej jeg vil... Jeg ved det ikke, hvad skal jeg være (...) Mange muligheder."*¹⁷³ Selma er et andet eksempel. Hun var analfabet, da hun kom til Danmark. I dag kan hun både læse og skrive, og tanken om uddannelse er ikke længere utænkelig (jf. analyseniveau 1).

Andre, som allerede har en uddannelse fra oprindelseslandet og måske flere års erhvervserfaring, er i gang med eller overvejer en dansk uddannelse, fordi de er overbeviste om, at en dansk uddannelse er det der skal til for at opnå bedre arbejdsmuligheder. Jeab formulerer sig således herom: *"Alle med udenlandske uddannelser, selvom det er godkendt fra Cirius, kan ikke få arbejde. Jeg har hørt om [det]."*¹⁷⁴ Med andre ord søger de i form af omskoling at fremme deres 'danske kapital' via danisering af deres kompetencer. Opfordringen 'du skal få en dansk uddannelse' risikerer dog at få en lidt anden klang end i tilfældet ovenfor, hvis opfordringen baserer sig på et mangelperspektiv – en forestilling om at flygtninge og indvandrere i udgangspunktet er i et kompetenceunderskud, og at de behøver 'opgradering' af deres kompetencer for at kunne finde arbejde i Danmark.

Amir, som har valgt at tage en dansk uddannelse, forklarer, at han i Jobcenteret har ladet sig fortælle, at danskere foretrækker danske uddannelser. *"I Danmark vil de gerne, at uddannelsen er dansk, og de vil gerne danske papirer (...) Hvis jeg henter [eksamenspapirerne] fra mit hjemland, kan jeg ikke finde arbejde, det er svært (...) Men jeg lytter altid i Jobcenteret, de siger til mig 'du skal få dansk uddannelse'."*¹⁷⁵ Af denne grund har han ikke besværet sig med at få sine oprindelige eksamenspapirer godkendt i Danmark. Irena har i modsætning til Amir fået sin uddannelse fra oprindelseslandet vurderet, men den svarer kun til en dansk ungdomsuddannelse. Devalueringen af hendes oprindelige uddannelse og hendes ønske om ikke at ende i et rengøringsjob motiverer hende til at tage en ny uddannelse i Danmark. Her ses det, at beslutningen om omskoling knytter sig til spørgsmålet om status – et ønske om at undgå lavstatus jobs som eksempelvis rengøring.

¹⁷³ Hassan og Yasmin. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 13. juli 2010. s.5

¹⁷⁴ Jeab. Op.Cit., s.6

¹⁷⁵ Amir. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 24. juni 2010. s.9

*"De ting som jeg vil [i praktik som], havde jeg ikke muligheden for, [at komme i praktik som]. Jeg var nysgerrig, "hvordan er det i Danmark?", [men] jeg forstår, at jeg måske ikke kan få det arbejde, [som jeg ønsker] uden uddannelse i Danmark (...) Måske har jeg ikke [en] svær [nok] uddannelse (...) Der er mennesker som ikke kan bogstaverne. De begyndte i sprogskolen på danskuddannelse 1, og kender ikke bogstaverne. De mennesker kan godt tage rengøringsarbejde (...) Men jeg ønsker mig ikke rengøring."*¹⁷⁶

Amir og Irena har erklæret sig omstillingsparate og har indvilliget i at få 'opgraderet' deres faglige kvalifikationer. De har valgt ikke at bygge videre på deres oprindelige uddannelse. I stedet er de startet forfra på en helt ny uddannelse. Selvom migranter skulle ønske at uddanne sig indenfor samme fagområde og i den forbindelse søge om at få merit, er det måske kun enkle fag, der kan gives merit for, og personen må mere eller mindre starte forfra alligevel. Liversage skriver eksempelvis, at en uddannet jurist fra et østeuropæisk land kun fik merit for omkring 6 måneder, og personen måtte mere eller mindre starte forfra på jurastudiet i Danmark.¹⁷⁷

Informanternes opfattelse af, at en dansk uddannelse sikrer bedre arbejdsmuligheder kunne udtrykke en forestilling i det danske samfund om, at det ensartede, det konforme og det kendte giver lige muligheder – at eksempelvis en dansk uddannelse er nødvendigt for *"at nyankomne udlændinge får mulighed for at udnytte deres evner og ressourcer med henblik på at blive deltagende og ydende medborgere på lige fod med samfundets øvrige borgere."*¹⁷⁸. Det kommer således til at handle om at gøre det, der er forskelligt til noget, der ligner. Jeg anerkender, at visse udenlandske landespecifikke uddannelser naturligvis ikke har samme værdi i en dansk kontekst. Samtidig bør vi måske også være opmærksomme på ikke at komme til at dyrke den danske kompetenceprofil – sætte den op på en piedestal. I et mangfoldighedsperspektiv finder jeg det problematisk, hvis fordelene ved alternative kompetenceprofiler ignoreres.

Ufaglært arbejde

Ikke alle ønsker imidlertid at kompensere med en dansk uddannelse efter at have erfaret, at det kan blive svært at genoptage ens gamle karriere i Danmark. Ona og Janina er begge universitetsuddannede, men de vælger at praktisere en ikke-professionsbaseret strategi, hvor ufaglært arbejde efterspørges. De er motiveret af et ønske om at forbedre familiens økonomiske situation indenfor den nærmeste fremtid, hvorfor ingen ønsker at påbegynde en ny uddannelse i

¹⁷⁶ Irena. Op.Cit., s.10,13,16

¹⁷⁷ Liversage. Op.Cit., s.230f

¹⁷⁸ Integrationsloven §1

Danmark. Ona og Janina fremhæver således deres forpligtigelse overfor familien, når de skal forklare deres strategi. Jeg skal senere uddybe familiens rolle i forhold til de veje informanterne beslutter sig for at gå. Selvom Ona og Janina formentlig ville kunne opnå en højere indkomst ved at finde et job som matcher deres kvalifikationer og kompetencer, er det samtidig uvist, hvor længe de kan risikere at vente på en sådan jobåbning. Informanternes situation er forskellig, og som skrevet tidligere, er det op til den enkelte at vurdere, hvornår det er tid til at skifte strategi. Ona og Janinas historie synes ikke at være enkeltstående tilfælde. I en nylig undersøgelse af greencard ordningen foretaget af Rambøll Management for Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration viser der sig en tendens til, at en del højtuddannede udlændinge (43 %) faktisk arbejder som ufaglærte i Danmark. Et interessant resultat som undersøgelsen desværre ikke forklarer nærmere. De antager dog, at dårlige danskkundskaber kan være grunden til denne tendens.¹⁷⁹ Mine resultater peger imidlertid i retning af en mere kompleks forklaring. Danskkundskaber vil i følgende afsnit blive diskuteret nærmere.

Sproget er dansk

Et andet område, som informanterne italesætter som vigtigt i forhold til deres arbejds- og uddannelsesmuligheder i Danmark, er det danske sprog. Størstedelen nævner eksempelvis sproglige begrænsninger som en forklaring på, hvorfor det er svært ved at finde arbejde. Opfattelsen af, at de ikke kan finde arbejde, fordi de ikke taler perfekt dansk, synes nærmest at blive italesat som en uddebatteret sandhed.

Indledningsvist vil jeg kort knytte et par kommentarer til en undren jeg gjorde mig under mine interviews. Jeg har i mine samtaler med informanterne lagt mærke til, at flere undskylder deres danskkundskaber. Det har undret mig, da jeg ikke har haft problemer med at forstå dem. Denne ydmyghed skal måske forstås i lyset af, at danskere generelt vurderes som intolerante overfor folk, som ikke taler perfekt rigsdansk. Forskning har vist, at der i Danmark hersker usædvanligt mange sproglige fordomme. Vi er ikke specielt åbne overfor dialekter og accenter – at det danske sprog kan tales på flere måder. En person der taler med accent vil eksempelvis blive afkodet som værende mindre pålidelig og kompetent sammenlignet med en person, der taler perfekt rigsdansk. Sproget kommer således til at markere ens sociale status, og Hans Jørgen Ladegaard indskyder, at

¹⁷⁹ Rambøll for Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. *Integrationsministeriet: undersøgelse af greencard ordningen*. 2010. <http://www.nyidanmark.dk/NR/rdonlyres/7D130980-B0D0-433F-B6D0-29D7EC623101/0/ramboll_greencardrapport_oktober_2010.pdf> [14. feb. 2011]

de der taler rigsdansk og foretrækker rigsdansk kommer til at dominere og holde folk med eksempelvis accent nede (bevidst eller ubevidst).¹⁸⁰

Kravene til flygtninge og indvandreres danskkundskaber er høje, og når informanterne reagerer som de gør, skyldes det måske, at de opmærksomme på den negative evaluering, som deres accent eller lettere 'gebrokken' dansk tenderer at udløse, hvilket gør dem utrygge, og i yderste konsekvens udstyrer dem med en slags mindreværdsfølelse.

Mette Moes og Margit Helle Thomsen tilføjer, at danskkundskaber ikke blot handler om kommunikation, det handler ligeledes om tilhørsforhold – hvorvidt man giver udtryk for at ville tilpasse sig majoritetens kultur, og derfor kan siges at tilhøre 'os'.¹⁸¹ Man kunne spørge sig selv om danskkundskaber er blevet en slags kultur- og raceindikator? Informanternes danskkundskaber synes i hvert fald at signalere mange forskellige ting om deres person.

Nok er sproget vigtigt at kunne, men efter min overbevisning risikerer der at opstå et problem, hvis sproget gøres til et afgørende eller selvstændigt bevis for blandt andet en persons faglige kompetencer, medborgerskabsfølelse osv.

Lad mig imidlertid bevæge mig videre til informanternes erfaringer med sprogtilegnelse. Danskundervisning er som sagt et offentligt ansvarsområde. Informanterne henvises i udgangspunktet som det første skridt i integrationsprocessen til den lokale sprogskole. Fra institutionel side får informanterne således tidligt pointeret vigtigheden af gode danskkundskaber. Derudover har enkle personlige erfaringer med, at det danske arbejdsmarked er svært tilgængeligt, hvis man ikke taler godt dansk. *"Jeg er uddannet som [hendes uddannelse], og da jeg kom her, så søgte jeg bare i [navn på firmaet] og bla bla bla, men de sagde dengang til mig: 'du kan bare ingen dansk', så sagde de til mig: 'når du bliver bedre til dansk, så kan du komme tilbage og bla bla bla.'"*¹⁸²

Muligheder målt i forhold til danskkundskaber

Informanterne oplever, at deres uddannelses- og arbejdsmuligheder i høj grad er betinget af, hvordan de klarer sig i forhold til det danske sprog, hvorfor sprogskolen er en central kontekst. Her bliver muligheder og begrænsninger ridset op. Afhængig af hvilket danskprogram

¹⁸⁰ Mikkelsen, Morten og Lars Henriksen. 'Danskerne er fulde af sproglige fordomme' i Kristeligt Dagblad, 22. nov. 2007. <http://www.kristeligt-dagblad.dk/artikel/270046:Danmark--Danskerne-er-fulde-af-sproglige-fordomme?article_page=1> [14. feb. 2011]

¹⁸¹ Moes, Mette og Margit Helle Thomsen. 'Kompetencer mellem kulturalisering og mangfoldighed: om brugen og bedømmelsen af etniske minoriteters kompetencer og ressourcer på det danske arbejdsmarked.' Amid working paper 9/2002. s.30

¹⁸² Maria. Op.Cit., s.9

migranterne tilknyttes, vurderes deres potentiale og karrieremuligheder forskelligt, jf. afsnit 'systemet'. Systemets måde at kategorisere folk vækker imidlertid ikke begejstring hos alle.

Jeab taler om at være heldig, fordi hun deltager i danskprogram 3 modsat sin mand, som deltager i danskprogram 1. Hun er frustreret over, at hendes mand deltager i danskprogram 1. Han har læst jura i oprindelseslandet, men fordi han ikke taler engelsk, og fordi han har svært ved at lære dansk, er han blevet placeret i danskprogram 1. Jeab opfatter danskprogrammerne som determinerende, hvilket måske ligeledes er skyld i hendes stærke reaktion.

*"Hvis han deltager i disse (peger på danskprogram 2 og 3 i en medbragt bog), så kan han begynde på andre uddannelseskurser som for eksempel erhvervsuddannelser. Nu begynder han med denne (danskprogram 1), så han har ingen chancer, han bliver nødt til at blive ufaglært arbejder (...) De må tænke sig godt om, for denne (danskprogram 1) determinerer deres fremtid, du ved. Min mand var først i denne (danskprogram 2), og de sagde at min mand ikke var dygtig, [hvorfor] han blev dette (danskprogram 1). Nu er han faktisk rigtig deprimeret."*¹⁸³

Jeab mener, at hendes mands potentiale er større, end hvad hans deltagelse i danskprogram 1 signalerer. Hun italesætter en diskrepans mellem det Burke kalder identitetsstandarden, ens selvopfattelse, og input, omverdens vurderinger. Jeab har protesteret til de ansatte ved sprogskolen, uden at det har ændret ved situationen. *"Han læste 2 år til jura i mit hjemland, men nu kommer han hertil, og han bliver ufaglært. Hvorfor det? Jeg har allerede skændtes med min sproglige [sproglærer] om det."*¹⁸⁴. Jeg ser hendes handling som et forsøg på modmagt overfor systemet, et forsøg på at udfordre de rådende klassificeringsprincipper. Samtidig viser hendes modspils manglende effekt, at magten er meget ulige fordelt i sådanne klassifikationskampe, ligesom Bourdieu påpeger.

Flere af de andre informanter nævner ligeledes dette differentieringssystem, dvs. inddelingen af danskuddannelsen i danskprogram 1, 2 og 3, men de problematiserer det ikke ligesom Jeab. Fraværet af indvendinger hos de andre informanter skyldes formentlig, at de fleste enten er i gang med danskprogram 2 eller 3, er gået videre på VUC for at tage 9. eller 10. klasseeksamen eller er begyndt på andre uddannelsesforløb. Givet deres position ser de ikke ufaglært arbejde som deres eneste mulighed. I modsætning til Jeabs mand oplever de et større rum for social mobilitet.

¹⁸³ Jeab. Op.Cit., s.7f (oversat)

¹⁸⁴ Jeab. Ibid., s.4

Derudover handler det om, hvorledes informanterne opfatter sig selv i forhold til arbejde. Ikke alle ser ufaglært arbejde som uønsket. Med andre ord synes informanternes reaktioner at afspejle hvorvidt der er (u)overensstemmelse mellem eksternt definerede mulighedsbetingelser og deres personlige mål og ønsker.

Flere udtrykker taknemmelighed over at få lov at lære dansk gratis. *”Jeg synes det er meget godt, at vi kan være på sprogskolen, fordi hvis man for eksempel kommer til [hendes oprindelsesland], så skal man selv betale, og man skal selv lære og finde [en skole]. Vi har ikke sådan nogle skoler til udlændinge, nej.”*¹⁸⁵ Selvom informanterne er taknemmelige, forholder flere sig samtidig kritisk til en række områder forbundet med danskundervisningen. Informanternes taknemmelighed bør således ikke blive sidestillet eller forvekslet med tilfredshed.

At (ikke) handle på sin utilfredshed

Når informanterne er utilfredse, er det ikke altid de giver udtryk for det og forsøger at ændre deres situation ved at modsætte sig de gængse procedurer. Ser man på Mams måde at ræsonnere, skyldes det måske en overbærenhed, som knytter sig til en følelse af taknemmelighed, samt en opfattelse af, at tingene er svære at ændre. Mam synes ikke at stille krav til de institutionelle indsatser, fordi hun er taknemmelig for overhovedet at modtage hjælp fra det offentlige: *”For mig er alt dette ekstra, jeg forventer ikke, at de gør dette [gratis sprogundervisning samt vejledning], slet ikke, så måske gør de ikke et godt [stykke arbejde], jeg synes blot, at de er flinke overfor mig.”*¹⁸⁶ Derudover fortæller hun, at hun har overvejet andre udbydere af sprogundervisning, men hendes opfattelse er, at der ikke findes andre sprogskoler i området, og privatundervisning er ikke en mulighed grundet parrets meget stramme økonomi. Mam synes at have svært ved at se alternativer - en egentlig mulighed for at ændre på tingene - hvilket måske holder hende tilbage.

”Det er ikke rigtig organiseret, de [har] ikke rigtig en tekstbog, som vi følger. Altså, de giver os en masse tekstbøger, men vi følger dem aldrig. Så jeg føler, at det er meget uorganiseret. I dag medbringer jeg for eksempel en tung taske [med bøger], men læreren bruger formentlig ingen af bøgerne i tasken. De giver dig formentlig bare en stak papirer, og du ved... Jeg ved ikke, hvad der vil ske i dag, det er ikke rigtig struktureret for mig, måske fordi mit fagområde også er [hendes profession], så er jeg mere kritisk? Men det er gratis... (...) Fordi [bynavn] er

¹⁸⁵ Tatjana. Op.Cit., s.8

¹⁸⁶ Mam. Op.Cit., s.8 (oversat)

hovedstaden i Nordjylland, så kan du ikke tage andre steder hen, så hvilken skole kan jeg vælge, hvis jeg ikke kan lide den her skole? (...) Nogle gange føler jeg mig fanget her."¹⁸⁷

Geethas fortælling peger på en anden mulig grund til, at migranterne ikke altid handler på utilfredsstillende erfaringer. Geetha påpeger vigtigheden af tillid til ens sproglærere. Den manglende tillid gør Geetha og hendes klassekammerater usikre og tilbageholdende fra at indlede en dialog med sproglærerne om, hvad de ikke forstår eller hvad de måske er utilfredse med (jf. analyseniveau 1).

Andre vælger at øve modspil. Maria valgte eksempelvis at droppe ud af sprogskolen, fordi hun mente, hun spildte sin tid. Sprogskolen noterede efterfølgende Jobcenteret om Marias udeblivelse fra undervisningen, og hun blev indkaldt til samtale. Hun fik lov at begynde på VUC (9.-10. klasse), selvom man var usikker på, om det ville blive for svært. Da det viste sig, at hun sagtens kunne følge med, fik hun lov at blive. *"Jeg var ikke på sprogskolen, kun 2 måneder tror jeg. Jeg var ikke tilfreds med hvordan det [foregik], de lærere der er der, de kom ligesom bare med bøger bla bla bla. Man lærte ikke noget, og så stoppede jeg bare, og så startede[jeg] på VUC.*"¹⁸⁸ Maria udviser handlekraft ved at modsætte sig den gængse procedure for sprogindlæring, og hun formår at forhandle sig frem til en mere tilfredsstillende løsning. Marias eksempel viser, at effektivt modspil ligeledes finder sted, og at informanterne ikke udelukkende er domineret men faktisk har mulighed for at øve indflydelse. Systemet skaber ligeledes muligheder og begrænser ikke kun.

Sprogskolen – en vigtig social kontekst

Sprogskolen synes desuden at udgøre en vigtig kontekst, når informanterne knytter venskaber, og når de orienterer sig om deres muligheder på det danske arbejdsmarked. Da jeg eksempelvis taler med Selma om, hvordan hun har fået sit arbejde, svarer hun, at hun fik et tip fra en klassekammerat i sprogskolen. *"Det var min klassekammerat, hun arbejdede som [arbejdstitel], og vi sad i skolen og snakkede om arbejde, så fortæller hun mig: "bare gå til [arbejdspladsens navn]". Og [jeg] skriver, [og jeg] udfylder den [ansøgningsskema], og efter en uge, så jeg får det [jobbet]."*¹⁸⁹ Tatjana har ligeledes skaffet sig et deltidsjob, og ligesom Selma forklarer hun, at det hele begyndte med en henvisning fra en klassekammerat. Når migranterne sparrer med hinanden, finder de ressourcer i deres sociale netværk. Samtidig genereres der forestillinger om danskere,

¹⁸⁷ Mam. Ibid., s.6f (oversat)

¹⁸⁸ Maria. Op.Cit., s.12

¹⁸⁹ Selma. Op.Cit., s.6

det danske arbejdsmarked osv. Jeg skal senere i analysen vende tilbage til informanternes sociale netværk, eller i Bourdieusk forstand deres sociale kapital.

At sammenkæde sprogtilegnelse med en mere praktisk kontekst

Mam fortæller, at sprogtilegnelsen opleves som et påbud, der kan virke demotiverende. Selvom hun finder det vigtigt at kunne begå sig på dansk, opleves gode danskkundskaber samtidigt som et ultimativt succeskriterium, der er altafgørende for, om man kan få sig et arbejde.

“Jeg oplever, at alle her [i Danmark] fortæller mig ’du skal lære dansk for at få et job her, du skal lære dansk, du skal lære dansk’. Jeg mødte en masse udlændinge i [hendes oprindelsesland], vi fortalte ikke dem ’du skal lære [hendes modersmål] for at få et job.’ Fordi ’skal’ får dig til at miste lysten nogle gange. Når de siger ’du skal lære det’... nogle gange får det dig til ikke ville det.”¹⁹⁰

Moes og Thomsen skriver, at den manglende motivation for målrettet sprogtilegnelse ligeledes kan komme af, at danskundervisning adskilles fra mere arbejdsmarkedsrettede tilbud, hvor flygtningene og indvandrerne får mulighed for at teste deres sprogkompetencers brugsværdi.¹⁹¹

Mam og Jeab oplever begge sprogtilegnelse som et adskilt område (ingen har endnu erfaring med praktik). Mam vurderer eksempelvis, at hun har nået sit mætningspunkt i sprogskolen, og hendes videreudvikling er betinget af, at hun får afprøvet sine danskkundskaber i en mere praktisk sammenhæng. *“Lige nu har jeg det ordforråd klart, som jeg faktisk behøver, jeg kender en masse ord,[men] jeg ved bare ikke, hvordan de udtales, hvordan man siger dem. Så måske hvis jeg får arbejde, er der danskere omkring mig, jeg tror det vil hjælpe meget. Lige nu er alle omkring mig udlændinge, og vi taler engelsk.”¹⁹²* Jeab taler om, at flygtninge og indvandrere skal opkvalificeres. I den forbindelse oplever hun at blive ’parkeret’ i en langvarig opkvalificeringsproces, der starter med 3 år i sprogskolen og herefter andre forløb eller uddannelser. Hun undrer sig over, at man ikke i højere grad kombinerer sprogtilegnelse med mere uddannelsessrettede tilbud, så folk hurtigere kan blive klar til at komme ud på det danske arbejdsmarked. *“Der skulle være flere chancer for at... Sprog alene hjælper ingenting. Efter 3 år i*

¹⁹⁰ Mam. Op.Cit., s.5

¹⁹¹ Moes og Thomsen. Op.Cit., s.33f

¹⁹² Mam. Op.Cit., s.10 (oversat)

sprogskolen bliver vi ufaglærte igen. Sammen med sprog må vi gives andre muligheder for at lære andre ting, ligesom grundforløb eller VUC eller andre ting vi virkelig kan bruge i et job."¹⁹³

Den egentlige værdi af informanternes danskkundskaber kan vel først måles i mere praktiske sammenhænge, dvs. i forbindelse med arbejde eller uddannelse? Selvfølgelig er testene i sprogcentre retningsgivende for hvor migranterne ligger sprogligt, og hvilke arbejds- og uddannelsesmuligheder de har, men for den enkelte person kunne man ligeledes forestille sig, at hele formålet med den koncentrerede danskundervisning ville blive tydeligere, hvis han eller hun i højere grad havde mulighed for at teste sine danskkundskaber udenfor sprogskolens fire vægge. I Jobcenteret forsøger man allerede at kombinere virksomhedspraktik med danskundervisning. I det følgende afsnit vil jeg se nærmere på informanternes erfaringer med virksomhedspraktik.

Virksomhedspraktik

Praktik, som har det formål at *"optræne udlændingens faglige, sociale eller sproglige kompetencer samt for at afklare udlændingens beskæftigelsesmål"*,¹⁹⁴ vurderes med blandede følelser af mine informanter. Amir har eksempelvis deltaget i tre praktikforløb. Erfaringerne har været lærerige, da han er blevet opmærksom på signifikante forskelle på den danske arbejdskultur, og den han kommer fra. Samtidig forklarer han mig, at praktikordningen er problematisk, fordi hans indtryk er, at danske arbejdsgivere udelukkende er interesseret i at udnytte flygtninge og indvandrere. Virksomhederne driver forretning, og er ikke interesserede i at påtage sig social ansvarlighed.

"Det system er et forkert system. Hvis du åbner praktik til mennesker i Danmark... Han har for eksempel [en] restaurant, han får mange mennesker, de har praktik [hos] ham, han laver ingenting til dem, han giver ikke arbejde til dem [ordinært arbejde efter endt praktik] (...) Efter 3 [uger] siger han til Jobcenteret: 'han er ikke god, han snakker ikke godt [dansk].' Fordi hvis han siger, [at] han er fin, og [at] han godt kan arbejde, så siger Kommunen og Jobcenteret til ham: 'du skal finde arbejde til ham ved dig, fordi du siger han er god.' Men han siger, [at] han ikke er en god person, men selvfølgelig [kan] han godt arbejde. Det er et problem. Jeg håber en dag de finder ud af, hvad problemet i Kommunen er, i Jobcenteret. Fordi mange mennesker

¹⁹³ Jeab. Op.Cit., s.5 (oversat)

¹⁹⁴ Integrationsloven § 23b stk. 2

arbejder gratis (...) De [arbejdsgiverne] lyver, de snyder til ikke at give de mennesker arbejde."¹⁹⁵

Andre ligesom Amir beretter om et skuffende udbytte af praktik. Særligt visheden om at ens praktiksted ikke har tænkt sig at ansætte én efterfølgende uanset ens indsats gør informanterne tilbageholdende fra at forlænge eller efterspørge praktik. Fordommene overfor praktikordningen og de danske arbejdsgivere eksisterer ligeledes blandt de, som endnu ikke har dansk arbejds erfaring. Jeab har endnu ingen praktikerfaring, alligevel har hun en klar forestilling om, at danske arbejdsgivere kan være lunefulde, da hun har lyttet til andre udlændinges erfaringer: *"Nogle gange tænker jeg, at private arbejdsgivere ønsker at udnytte os. De siger, at hvis man arbejder hårdt og tilfredsstillende, så vil de give én job, men efter [endt praktikforløb] siger de nej.*"¹⁹⁶ Informanterne synes i omtalen af virksomhedspraktik i højere grad at fokusere på muligheden for fastansættelse end muligheden for at øve sine sproglige færdigheder i praksis.

Et anerkendende undervisningsmiljø

Et tilbagevendende tema i analysen er anerkendelse, og i forbindelse med danskundervisningen bringes anerkendelse igen på banen. Da Maria eksempelvis starter på VUC oplever hun et læringsmiljø, hvor hun tør fejle, fordi hun ikke behøver at frygte nedgørelse.

"Hvis jeg ikke var kommet ind på VUC, så tror jeg ikke at jeg [ville] være her, hvad jeg mener [er], hvordan jeg snakker dansk (...) Jeg tror VUC er det bedste, der er hændt mig her. Fordi, du ved, jeg har haft problemer med at tale sproget, og jeg har oplevet danskere grine af mig, du ved, og det er meget hårdt. Det er som om, de på en måde er så bange for at tale engelsk, fordi de ikke føler sig gode nok. Og når nogle griner af dig, så bliver du som en snegl, du kravler ind i dit hus, og, du ved, du har slet ikke lyst til at komme ud. Det er sket for mig så mange gange (...) Jeg bliver så forvirret og bange - er det for eksempel godt nok? Er det okay? Er det sådan man udtaler det bla bla bla? Det er mit problem, når jeg taler (...) Når du er der [VUC], er det som en anden verden, det er som en verden, hvor du føler dig tryk, fordi vi alle er udlændinge, okay vi er ikke alle udlændinge, men de fleste er udlændinge, og når de taler, kan du høre, at de ikke er danske, ja, og de laver fejl, og du laver fejl, så der er ikke plads til at folk kan grine af dig. Så når vi taler sammen, selvom det ikke kommer ud rigtigt, ja, så føler vi os trygge. Og jeg tænker over det, når jeg taler med dem, jeg føler mig meget tryk, når jeg taler med dem, men når jeg taler

¹⁹⁵ Amir. Op.Cit., s.5

¹⁹⁶ Jeab. Op.Cit., s.10 (oversat)

*med en dansk person, [så] føler jeg... Jeg hæver altid paraderne, og nogle gange bliver jeg vred af at tale dansk. Jeg bliver vred, formentlig kommer det fra erfaringerne med folk, der griner af mig.*¹⁹⁷

Maria taler om et læringsmiljø fri fra krænkelser, og den støtte og opbakning, som hun har erfaret på VUC (særligt fra én af sproglærerne), har været af stor betydning for hendes sprogtilegnelsesforløb. Andre taler ligeledes om, hvorledes erfaringer med anerkendelse og støtte fra sproglærere er centrale, når sprogbarrieren skal overkommes.

Selma er et interessant eksempel på, hvad anerkendelse synes at kunne gøre for folks selvtillid og sproglige udvikling. Selma kunne inden optagelsen i sprogskolen hverken læse eller skrive. I dag er situationen vendt (jf. analyseniveau 1). På trods af at Selma ikke er den mest flydende i dansk af mine informanter, nævner hun på intet tidspunkt sine sproglige begrænsninger som en potentiel barriere i forhold til sit uddannelsesønske. At Selma undlader at problematisere dette forhold, som flere andre informanter, med væsentlig stærkere danskkundskaber, problematiserer, kan ses som udtryk for en vis selvsikkerhed, udviklet via ros og anerkendelse. En anden forklaring kunne også være, at Selmas uddannelsesønske, sammenlignet med de informanter, som ønsker at fortsætte på universitetet, er mindre ambitiøst. Selma behøver ikke på samme måde at bekymre sig om sine danskkundskaber. Det underminerer imidlertid ikke min pointe om, hvor vigtig anerkendelse er for informanterne.

Jeab taler om hvad et ikke-anerkendende undervisningsmiljø gør ved hende. Hun oplever, at særligt flygtninge udsættes for små krænkelser i sprogskolen. Fornærmelserne motiverer Jeab til at præstere bedre end klassekammeraterne, og fordi hun klarer sig godt i sprogskolen, har hun tilkæmpet sig folks respekt. Ikke alle har imidlertid ressourcerne til at gøre som Jeab, dvs. bruge modgangen konstruktivt og udfordre de negative forventninger. Man kunne i den forbindelse spørge, om mindre ressourcestærke personer risikerer at blive 'fanget' i en verden defineret af andre med konsekvenser for pågældendes selvværdsættelse og identitet?

"Nogle gange angriber de mig med de ting, de siger, jeg synes, at de angriber flygtningene i skolen (...) De vil altid sige, at vi lever sådan og sådan (...) På grund af deres opførsel overfor mig har jeg nu fået en dårlig vane. Der er andre folk, som kommer hertil som gift med danskere. [Der] er også indvandrere i klassen. Når jeg kan bevise, at jeg er bedre end dem, så er jeg

¹⁹⁷ Maria. Op.Cit., s.18 (oversat)

virkelig glad. Jeg prøver altid på det, bare at vise dem, at jeg er bedre (...) Det er min måde at svare dem tilbage. Ved at studere hårdt kan jeg bevise overfor dem, at jeg er virkelig dygtig. Jeg bliver nødt til at bevise overfor dem, at jeg er virkelig dygtig, for så vil de komme hen til mig, og forsøge at gøre mig til deres ven, fordi de har fået lidt respekt for mig. Ellers vil de ikke. Jeg bliver nødt til at vise dem, at jeg er virkelig dygtig. Men nogle af de andre... Jeg siger altid, at jeg er en smule heldig, fordi jeg har en god uddannelsesbaggrund, jeg kan kæmpe dem imod, men andre ikke. De fleste, nej."¹⁹⁸

I følgende afsnit vil jeg se nærmere på informanternes erfaringer med diskrimination, fordomme og racisme - krænkelser på arbejdsmarkedet og i systemet, og hvorledes det påvirker dem.

Den 'fremmede'

Informanternes erfaringer med diskrimination, fordomme og racisme knytter sig til stigma-diskussionen. Goffman definerer stigma som relationen mellem en egenskab og en stereotyp klassificering af mennesker. Stigmatisering sker, når en egenskab vurderes som afvigende fra 'det normale', og det begrænser et individs udfoldelsesmuligheder¹⁹⁹, herunder dets frihed til at konstruere sin identitet. Det 'normale' er i dette tilfælde majoriteten, danskerne, og det stigma, som informanterne nævner, er deres flygtninge- eller indvandrerbaggrund. Diskrimination kan både ske direkte, indirekte, tilsigtet, utilsigtet, institutionelt (i systemet eller på arbejdsmarkedet) og i hverdagen. Om institutionel diskrimination beskrives det i AMIDs opgørelse over integrationsforskningen fra 1980-2002, at der mangler viden om de institutionelle eksklusionsmekanismer.²⁰⁰ Jagd tilføjer, at institutionel diskrimination rammer udlændinge mere systematisk end hverdagsdiskrimination, men at den er svær at få øje på og svær at dokumentere.²⁰¹ Lad mig indlede med et eksempel på arbejdsmarkedsdiskrimination.

Arbejdsmarkedsdiskrimination

Maria er den af informanterne med størst erfaring indenfor jobsøgning i en dansk kontekst. Når hun beretter om sine oplevelser, taler hun sig ind i en diskurs om diskrimination og racisme:

¹⁹⁸ Jeab. Op.Cit., s.17 (oversat)

¹⁹⁹ Goffman, Erving. Stigma: om afvigerens sociale identitet. Samfundslitteratur, 2. udg. 2009. s.45ff

²⁰⁰ Akademiet for Migrationsstudier i Danmark (AMID) for Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. *Integrationsforskningen i Danmark 1980-2002*. 2002

<http://www.nyidanmark.dk/bibliotek/publikationer/rapporter/2002/integrationsforskning2002/INM_250side_r.pdf> [14. feb. 2011]. s.42

²⁰¹ Jagd. Op.Cit., s.189

"I siger altid, at man ikke snakker dansk, eller at man ikke er god til dansk, eller at jeg ingen erfaring har i Danmark. Okay, men hvis jeg ikke starter ved jer eller en [anden], hvis jeg ikke starter, hvordan [kan] jeg så få erfaring i Danmark, hvis alle siger 'nej nej nej' (...) Puha, jeg søgte mange steder, jeg søgte mange steder, og så bliver jeg bare træt af det (...) Fordi det er ligesom om, [at] jeg ikke er god nok til bare... jeg tror, det er 1000 danskere, der har søgt de samme jobs, og de vil have en dansker i forhold til mig. Jeg synes bare de skal..., for jeg har også hørt, at der er så mange danskere der, hvad hedder det, der er sure på så mange indvandrere her, fordi hvad de siger, det er altid, at høj tax... eller hvordan kan jeg sige det (...) At det er pga. af os indvandrere [at danskere betaler høj skat], fordi så giver staten eller kommunen os penge ik', så det er én af grundene til, at de hader indvandrere i Danmark. (...) Hvis staten eller kommunen [nu lavede] en eller anden [lov om], at hver organisation, hvad hedder det, at de laver en lov til dem om, at de bare skal give arbejde til indvandrere ik'. Fordi jeg ved, at der er mange [udlændinge], der er dovne, de gider ikke lave noget, men der er [også] mange ligesom mig, der ikke gider sidde derhjemme og sidde og lave ingenting. Og når man søger [efter] arbejde, søger søger søger, og så det altid er "nej, du er ikke god nok, du er ikke god nok, hvad skal man så?

Int: Så synes du, at der mangler nogle love, der hjælper jer med at finde arbejde?

I: Ja, eller det er ikke kun hjælpe med at finde arbejde, det er bare ligesom til alting, [som] den organisation har. [Love] der siger til dem, at de skal ansætte indvandrere ik'.

Int: Okay, så love der siger, at virksomhederne skal ansætte flygtninge og indvandrere?

I: Ja, fordi hvis de gør det, så synes jeg, at de også vil få det bedre og [også] os. Så vil... hvad jeg mener [er], så vil staten eller kommunen få det bedre, også os. Fordi jeg tror hvis de ikke gør det, så er der ingen der gider, de gider ikke ansætte indvandrere, det gør de ikke. Især afrikanere og sunni-muslimer.

Int: Nå, hvorfor tror du det specielt er afrikanere og sunni-muslimer?

I: Jeg synes, at de er racistiske.

Int: Altså, virksomhederne er racistiske?

I: Det er ikke kun virksomhederne, jeg synes... altså de siger altid, at det ikke er alle sammen, men for mig er det alle danskere, der er racistiske.

Int: Ja, okay.

I: Jeg siger bare, hvad det handler om, fordi altså det som folk laver nu... den her undersøgelse... jeg har bare prøvet at spørge så mange: 'hvad er det?', og der er ingen... der er nogle, der lyver overfor mig, der er også nogle der har fortalt mig sandheden om, hvordan det er, men der er så mange der ikke gider sige noget.

Int: Okay, hvad mener du, der er mange, der ikke gider sige noget?

*I: Altså, de vil ikke sige noget, de siger bare: "nej, de ved ikke hvorfor, men de tror ikke bla bla", men der er [også] bare mange, der siger det som det er, at de er racistiske, og de bare hader... Danskerne, når de ser en sort, hvad de har i deres hoved, det er bare fattigdom, og du kommer til vores land for at få det bedre, og det er pga. dig, at vi betaler høj skat, og når de ser en muslim, så er det bare terrorister, 'du skal hjem'. Det er hvad der foregår i den her kultur. Hvad jeg ikke forstår det er, okay, hvis I synes, at vi kommer her, og I betaler høj skat, hvorfor giver I ligesom ikke arbejde til os? Hvis vi siger nej til det, så kan I bare snakke alt det I kan."*²⁰²

Maria taler om en barriere, som ikke kan overkommes ved at søge mere proaktivt. Hun har haft sendt adskillige ansøgninger ud både i forhold til job og praktik, men gang på gang har hun fået afslag. Hun taler om nogle 'usynlige mure', som gør sig gældende for udlændinge, særligt afrikanere og muslimer grundet de forestillinger som knyttes til den 'sorte' afrikanske krop og muslimers religion. Visse etniske og religiøse grupper er, ifølge Maria, mere sårbare overfor diskrimination end andre. Barriererne er 'usynlige', fordi der ikke altid bliver sat ord på, hvorfor personer som Maria har svært ved at finde arbejde og blive anerkendt. For Maria er racisme en plausibel forklaring på eksklusionen, og hendes erfaring er, at diskriminationen fortsætter på selve arbejdspladsen i forhold til løn og typen af tildelte arbejdsopgaver (jf. analyseniveau 1).

Maria har svært ved at tro på en fremtid i Danmark, og hun italesætter ligeledes en udvandringsstrategi. Beslutningen om udvandring skal dog forstås i en større sammenhæng og ikke kun i forhold til ovenfornævnte oplevelser. Maria fortæller ligeledes om en svigerfamilie, der har svigtet hende ved at komme med racistiske udtalelser, og om sin familie, som er blevet nægtet visum og ikke kan besøge hende i Danmark (grunden til visumafslaget var, ifølge Maria, familiens nationalitet). Marias afstandstagen fra Danmark synes at bygge på en oplevelse af, at det omgivende samfund ligeledes lægger afstand til hende. "*Yeah, det er en hård verden, du ved, det er en kalkulation i ens hoved, vil man nogensinde blive accepteret, du ved, vil man nogensinde blive god nok.*"²⁰³ Maria ville sandsynligvis kunne nærme sig en orientering mod at blive i Danmark, hvis positive ændringer indtraf, jf. Jagd. Jeg er ikke sikker på, at Maria fuldstændigt har afskrevet muligheden for at blive boende i Danmark - hun er trods alt gået i gang med en dansk erhvervsuddannelse - men den manglende anerkendelse har på flere områder, gjort det svært for hende at forestille sig andre muligheder end udvandring, og hendes strategi er måske egentlig et udtryk for afmagt i stedet for modborgerskab.

²⁰² Maria. Op.Cit., s.5f

²⁰³ Maria. Ibid., s.19 (oversat)

Uden at have indgående kendskab til de stillinger som Maria har søgt eller til arbejdsgivernes begrundelse for at fravælge Maria, er hendes fornemmelse for diskrimination måske ikke helt ubegrundet. Andre undersøgelser har ligeledes dokumenteret, at diskrimination er en central barriere i forhold til flygtninge og indvandreres integration på det danske arbejdsmarked. Hvad kan denne eksklusion imidlertid skyldes? I en undersøgelse af en række statslige arbejdsgivere har man påvist, at eksklusionsmekanismer skyldes, at der rekrutteres ud fra et 'genkendelighedsprincip'.²⁰⁴ Dem der 'ligner' prioriteres, fordi de formodedes at passe ind i den allerede eksisterende medarbejder- eller virksomhedskultur. Logikken hedder, at man tager hensyn til arbejdspladsens eksisterende sociale fællesskab.²⁰⁵ Det problematiske omkring denne rekrutteringsmetode synes at være, at man risikerer at institutionalisere og legitimere diskriminatoriske praksisser samt overse værdien af forskellighed (bevidst eller ubevidst). Derudover har man vist, at der eksisterer udbredte fordomme om flygtninge og indvandrere. Danske arbejdsgivere forventer eksempelvis, at etniske minoriteter mangler både erhvervsfaglige kompetencer, uddannelse, sprog samt personlige og sociale færdigheder for at kunne begå sig på det danske arbejdsmarked.²⁰⁶ Både 'genkendelighedsprincippet' og fordommene risikerer at gøre det ekstra svært for indvandrere og flygtninge at overbevise arbejdsgivere om, at de kan være ligeså kompetente og kvalificerede som en dansker. Flygtninge og indvandrere eller systemet synes med andre ord ikke at kunne holdes eneansvarlige for arbejdsmarkedsintegration. Arbejdsgiverne har ligeledes et ansvar.

Maria efterspørger nogle love, som tillader positiv særbehandling af etniske minoriteter, så deres chancer på det danske arbejdsmarked forbedres. I Danmark er positiv særbehandling af etniske minoriteter fortsat ulovligt. Europa-kommissionen påpeger, at positiv særbehandling kan være nødvendigt for at bekæmpe diskrimination og sikre lige muligheder for alle i samfundet: *"Der kan være behov for særlige foranstaltninger for at kompensere for ulemper som følge af en persons race eller etniske oprindelse, alder eller andre særlige egenskaber, der kan føre til, at den pågældende behandles uretfærdigt."*²⁰⁷ Man kunne samtidig indvende, at man med positiv

²⁰⁴ Teknologisk Institut Arbejdsliv. *Med mangfoldighed som mål: En undersøgelse af muligheder og barrierer for etnisk ligestilling og integration af etniske minoriteter på statslige arbejdspladser*. 1999.

<http://arkiv.perst.dk/db/filarkiv/4390/1999-08-00_Mangfoldighed_som_maal.pdf> [14. feb. 2011]. s.8

²⁰⁵ Jagd. Op.Cit., s.195ff

²⁰⁶ Moes og Thomsen. Op.Cit., s.3

²⁰⁷ Ec.europa.eu Europa-kommissionens officielle website.

<http://ec.europa.eu/employment_social/fdad/cms/stopdiscrimination/resources/glossary/index.html?langid=da#P> [14. feb. 2011]

særbehandling risikerer at gøre en gruppe mennesker til 'ofre', som skal reddes, alene på grund af deres etnicitet. Udover offergørelsen fortsætter man med at overse kompleksiteten i individer, fordi man lader ét træk definere en persons position på arbejdsmarkedet.

Diskrimination i forhold til evner og uddannelse

Jeab har oplevet diskrimination i forhold til den uddannelsesvejledning, hun modtager af systemet. Hun fortæller, at forventningerne til særligt flygtninge er lave. De forventes at kunne varetage lavstatus jobs og opmuntres ikke til at avancere. Hun italesætter en diskrepans mellem sin selvopfattelse og omverdens forventninger:

*"Hvorfor bliver du ikke SOSO hjælper?" Alle har en vrangforestilling om, at alle flygtninge skal blive ufaglærte. Men vi har også kvaliteter (...) Men Danmark er bedre end andre lande, fordi i samfundet udenfor, når jeg går rundt i byen og lever i mit boligkvarter, er der ingen diskrimination, og mit barn bliver også passet meget godt i dagplejen. Så jeg er meget tilfreds med det, men med arbejde og uddannelse... Vi skal få bedre uddannelse."*²⁰⁸

Desuden har hun i sprogskolen ladet sig fortælle, at udlændinge generelt helst ikke ses blive optaget på danske universiteter, da de først og fremmest er for danskere. Jeab taler om, hvordan hun oplever at blive socialiseret til at tro på begrænsninger frem for muligheder.

*"Jeg vil tage på universitetet, hvis jeg ikke kan få arbejde [indenfor hendes nuværende profession]. Jeg vil prøve at få [dansk] uddannelse. Gratis uddannelse er meget godt i Danmark, men ingen opfordrer flygtninge til, at de kan få gratis uddannelse. Så jeg fortæller alle jeg kender, [at de] kan prøve dette eller dette. De vil ikke lytte til, hvad jeg fortæller. Det er ikke deres skyld. Ved du hvorfor, de er bekymret for det... En lærer sagde, at de [danskerne] er bekymret for, at uddannede udlændinge vil optage pladser på universitetet, fordi der kun er få universiteter, og hvis udlændinge først begynder at optage pladser, så kan danskere ikke komme ind på universitetet. De sagde, at de er bekymret for det."*²⁰⁹

Andre er ligesom Jeab blevet anbefalet at tage SOSU-uddannelsen, men ikke alle ser det som en fornærmelse. Lad mig understrege, at SOSU-uddannelsen ikke er problemet, og at sagsbehandlere og jobkonsulenter sikkert i bedste mening foreslår denne. Problemet er imidlertid,

²⁰⁸ Jeab. Op.Cit., s.5

²⁰⁹ Jeab. Ibid., s.6f (oversat)

hvis flygtninge og indvandrere rådes til at opsøge bestemte arbejdslivskarrierer samt fravælge andre alene af den grund, at deres etnicitet og status som flygtning eller indvandrer ikke inviterer til højere forventninger. I forhold til SOSU-uddannelsen, forventer man, at der i fremtidens Nordjylland vil blive mangel på SOSU-uddannede.²¹⁰ Det virker dermed fornuftigt at medtænke efterspørgselssiden, når udlændinge skal vejledes om uddannelsesmuligheder. Målet er som sagt at gøre vejen ud på arbejdsmarkedet så kort som muligt. Dog finder jeg det problematisk, hvis man lader sådanne beregninger styre flygtninge og indvandreres arbejdsmarkedsintegration. Man kunne risikere at skabe 'flygtninge-indvandrere-brancher', som kunne være med til at udbrede nogle stereotype opfattelser af, hvad udlændinge er disponeret til at arbejde som.

Flere er enige om at det danske arbejdsmarked er svært tilgængeligt, men de færreste taler sig ind i en diskurs om diskrimination. Dette kan blandt andet skyldes, at jeg ikke direkte har spurgt ind til dette forhold. Mine informanter har været optaget af at svare på de stillede spørgsmål. De færreste har fortalt mere frit. Det kan også betyde, at de faktisk ikke har oplevet diskrimination. Det kan ligeledes være, at de ikke er bevidste om, at de faktisk har været udsat for diskrimination.²¹¹ Måske forskelsbehandling og krænkelser skal være kontinuerlige og tilstrækkeligt tydelige før folk oplever det som diskrimination? Kunne det derudover tænkes, at diskrimination er noget der italesættes modstræbende, nedtones og afdramatiseres, fordi det åbenlyst refererer til undertrykkelsesprocesser – et emne som kan være svært at tale om?

Andre hverdagslivsomstændigheder

I tillæg til det jeg har kaldt for danskhed, nævner informanterne mange andre forhold, som er med til at præge deres arbejdslivsperspektiv og strategi. Det er kombinationen af flere forskellige faktorer, som former og præger informanternes tænke- og handlemåde. Jeg skal i dette afsnit fremhæve helbred, økonomi, familien og socialt netværk.

Helbred

Flere informanter italesætter deres helbred som en faktor af betydning for deres forhold til arbejde og uddannelse. Der er tale om henholdsvis fysiske og mere psykiske problemer. Irena forklarer eksempelvis, at hun har problemer med tænderne, og hun mener, at det påvirker hendes jobchancer negativt. Ifølge Irena sender dårlige tænder et negativt signal til potentielle

²¹⁰ Br.nordjylland.dk Beskæftigelsesregion Nordjyllands officielle webside.

<<http://www.brnordjylland.dk/Viden-om-arbejdsmarkedet/Publikationer/Publikationer-udbud-og-eftersporgsel.aspx>> [14. feb. 2011]

²¹¹ Jagd. Op.Cit., s.177

arbejdsgivere, men hun har ikke råd til, at tage til tandlægen (jf. analyseniveau 1). En del af mine informanter beretter om en stram økonomi, begrænset økonomisk kapital, som indskrænker deres handlemuligheder betragteligt.

Irena udpeger imidlertid ikke sine dårlige tænder som altafgørende for om hun kan finde arbejde, men det er et forhold som i tillæg til andre omstændigheder er medvirkende til at skabe en følelse af at være hæmmet. Min pointe er blot, at systemet måske bør være opmærksomt på den slags barrierer, der ikke kan overkommes via typiske beskæftigelsesrelaterede tilbud, jf. introduktionsprogrammet – danskuddannelse, virksomhedspraktik osv. Sådanne er nemlig ligeledes af betydning for den pågældende persons forhold til arbejde og syn på arbejdsmuligheder. Eskelinen og Olesen har i en nylig undersøgelse interviewet en gruppe kontanthjælpsmodtagere om deres arbejdsmuligheder samt deres samspil med systemet. Flere har i den forbindelse ligeledes nævnt deres helbred som en barriere i forhold til arbejde, og det at få bevilget en tandbehandling kan for nogle være helt afgørende for om de magter at søge arbejde proaktivt.²¹²

Selma har ligeledes problemer med helbredet, dog af mere psykisk karakter. Problemerne med ægtemanden (og svigermoderen) har efterladt nogle psykiske men. Derudover er Selma ikke længere selvforsørgende, da hun er gået ned i tid på sit arbejde. Selvom Selma har det bedre i dag, har hun ikke fået helt ro på nerverne, og hun føler sig blandt andet ikke helt klar til at påbegynde påtænkte uddannelse. Selma har et godt forhold til sin sagsbehandler (og familierådgiver), som hun rådfører sig med om sin situation. Hun oplever at der lyttes til hende, og at der er en gensidig forståelse (jf. analyseniveau 1). På samme måde som Irena beretter Selma om et problem, som hverken skyldes manglende dansk kundskaber, uddannelse eller dansk erhvervserfaring. Der er tale om et problem, som fordrer en anden type hjælp. I Selmas tilfælde synes anerkendelsen og støtten fra systemet at hjælpe hende igennem krisen med ægtefællen.

Familien

Flere nævner familien som et centralt forhold, der driver flere af informanterne ud i såkaldte rollekonflikter, hvor familie og karriere skal balanceres. Deres arbejdslivsperspektiv og strategi afhænger i høj grad af hvorledes de prioriterer. Familien er desuden et forhold, som er karakteristisk blandt de informanter, som praktiserer en ikke-professionsbaseret strategi. I det

²¹² Eskelinen og Olesen. Op.Cit., s.63-68

følgende vil jeg eksemplificere, hvordan nogle af informanterne har svært ved at håndhæve flere identiteter samtidigt.

De informanter, som har børn, taler om et forsørgelsesansvar. Et ansvar som er medvirkende til at motivere nogle til at prioritere bestemte strategier over andre. Ona fortæller eksempelvis, at hun er ansvarlig for at betale for sin ældste søns uddannelse i oprindelseslandet, hvorfor det er vigtigt for hende, at hun snart finder et job. Hun har imidlertid svært ved at finde arbejde indenfor sit fagområde, og hun har derfor besluttet sig for at søge ufaglært arbejde. Hun ved, at lønnen formentlig er lavere, men i det mindste vil hun få en indkomst, og dermed være i stand til at efterleve sit forsørgelsesansvar (jf. analyseniveau 1). I henhold til Burke hierarkiseres et individs identiteter, hvis det er svært at håndhæve alle på samme tid. Ona erfarer, at hun har svært ved både at håndhæve rollen som mor og rollen som professionel og højtuddannet, fordi hun ikke kan finde arbejde, som stemmer overens med hendes uddannelse. Der er tale om en rollekonflikt, hvor Ona i modsætning til flere af de andre informanter, som ligeledes er universitetsuddannede, vælger at lade rollen som forælder træde i forgrunden. Samtidig nedprioriterer hun sin karriere og sin rolle som professionel og højtuddannet. Ona foretager det som Julia Orupabo kalder for en nedadgående klasserejse.²¹³

Andre udover Ona beretter om lignende rollekonflikter. Amir fortæller, at han har ansvaret for at forsørge familien. Samtidig har han et ønske om at læse til læge. *”Nu er jeg færdig med 9. klasse. Første plan til mig var at blive læge (...) Men jeg stoppede den plan for økonomi, det er svært for mig.”*²¹⁴ I Danmark har han fået mulighed for at realisere en gammel drøm, som ikke kunne lade sig gøre i hans oprindelsesland. Det tager imidlertid lang tid at uddanne sig til læge, fordi han skal igennem et længere uddannelsesforløb, som starter med danskuddannelse, 9. klasse, 10. klasse, HF og universitetet. Han har derfor besluttet sig for at tage en kortere uddannelse, så han indenfor en overskuelig tid vil kunne skabe sig en indtægt. Parallelt med sin nyvalgte uddannelse har han imidlertid tænkt sig at forberede sig til lægestudiet. *”Jeg kan få arbejde om eftermiddagen, og om morgenen går jeg i skole.”*²¹⁵ Rollen som familiens forsørger konflikter med rollen som karrieremenneske, og Amir må ligesom Ona hierarkisere de identiteter, der bringes i spil i forhold til arbejde. Amir fremhæver sin rolle som familiens forsørger, og således nedprioriterer han sin

²¹³ Orupabo, Julia. 'En klassereise nedover.' I *Klassebilder: Ulikhet og social mobilitet i Norge*, red. af Kenneth Dahlgren og Jørn Ljunggren, 71-83. Oslo, Universitetsforlaget, 2010.

²¹⁴ Amir. Op.Cit., s.1f

²¹⁵ Amir. Ibid., s.2

karriere og ambitioner. Dog holder han fast i karrieremennesket ved ikke at udelukke lægeuddannelsen helt.

Selmas fortælling er et andet eksempel på en rollekonflikt. Hun forklarer, at hendes ægtemand efter ankomsten til Danmark havde svært ved at acceptere, at hun blev udearbejdende, mens han gik hjemme og skulle sørge for det huslige. Ifølge Selmas mand bør kvinden være den hjemmegående. Selma er samtidig glad for sit lønnede arbejde og sin rolle som skatteborger (jf. analyseniveau 1). Der er tale om en rollekonflikt, fordi Selma har svært ved at skabe overensstemmelse mellem hendes rolle som hustru, og de krav hun bliver mødt med af sin mand, og hendes nye rolle som udearbejdende lønmodtager. Selma vælger at beholde sit arbejde, og hun planlægger ligeledes at tage sig en uddannelse. Som konsekvens af hendes prioritering er hun blevet alenemor og er på vej til at blive skilt. Man kunne foranlediges til at tolke Selmas fortælling ud fra et kulturspørgsmål - forklare Selmas kamp med reference til forskellige og uforenelige kulturelle forventninger. I mine øjne handler Selmas dilemma snarere om køn og klasse - nogle ulighedssystemer som Selma i Danmark får mulighed for at udfordre, da hun for første gang i sit liv kommer i skole og sidenhen får job. Kvinder har gennem historien været mænd underlegne i forhold til uddannelse og arbejde. De har været forvist til familien og privatsfæren. Startskuddet for de køns- og klasserejsende danske kvinder var uddannelse. Indtrædelsen i det offentlige rum gav mulighed for at udfordre de dominerende forestillinger om kvindelighed.²¹⁶ Selmas rejse starter ligeledes med uddannelse. Samtidig understreger hun, at hendes børn er det vigtigste i hendes liv, og karrieren er således ikke hendes førsteprioritet. Selma er desuden klar over, at hendes karrieremuligheder er begrænsede, og hun kan eksempelvis ikke blive læge. *"Hvis jeg [havde] haft education, måske jeg [så] kunne blive læge, fordi jeg kan lide at give mennesker liv, jeg kan lide at hjælpe. Men jeg kan ikke, fordi jeg mangler education, så jeg kan ikke."*²¹⁷ Ifølge Faber bliver moderskabet blandt den lavere middelklasse og arbejderklassen en måde at finde styrke og værdighed, som kan kompensere for manglende muligheder for at avancere arbejdsmæssigt. Børnene bliver således typisk en indikator for anstændighed.²¹⁸

²¹⁶ Mørck, Yvonne og Bente Rosenbeck. 'Rejser og forandring: Intersektioner af klasse, køn og etnicitet.' Kvinder, Køn og Forskning 19. årg. nr. 1 (2010) 7-16.

²¹⁷ Selma. Op.cit., s.14

²¹⁸ Faber. Op.Cit., s.126,196ff

Socialt netværk

Informanterne ser systemet som en vigtig kontakt og kilde til viden, og flere efterspørger mere orientering om det danske arbejdsmarked og deres arbejdsmuligheder. Da informanterne har et begrænset socialt netværk i Danmark, som de kan trække på i forbindelse med uddannelse og arbejde, bliver systemet en central sparringspartner for migranterne. Irena, formulerer sig eksempelvis på følgende måde, da hun skal beskrive den rolle systemet spiller i hendes liv: *"Jeg har svært ved selv at finde arbejde, fordi jeg ikke kender så mange mennesker i Danmark. Det er [mest] indvandrere, som jeg kender. Men de skal også gå lang tid [i] praktik (...) Jeg kender ingen mennesker, der kan hjælpe, kun Jobcenteret."*²¹⁹ Irenas netværk er begrænset, fordi det primært består af andre arbejdsløse indvandrere, som kæmper med lignende problemer som hun selv. De kan ikke være hende behjælpelig med kontakter til arbejdsmarkedet eller råd om ansøgningsprocedurer (inklusiv hendes mand, som er førtidspensionist, har flygtningebaggrund og et begrænset dansk netværk).

Det antages at være en ressource at have danske venner eller en dansk ægtefælle.²²⁰ Maria fortæller imidlertid, at hendes danske ægtefælle har svært ved at hjælpe hende, hvorfor systemet for hende ligeledes er en central kontakt. *"Det kan godt være, at jeg ikke hele tiden ringer her [Jobcenteret] og gerne vil [have] hjælp, men det er bare engang imellem, at jeg mangler hjælp, og min mand kan ikke hjælpe mig, fordi, nogle gange er han bare ligesom en indvandrers. Når jeg spørger ham [laver en måbende lyd]... 'skal du ikke ringe til Jobcenteret og finde ud af det?', ja."*²²¹ I forhold til at lære dansk kan det muligvis være en fordel at være dansk gift, men i forhold til at skabe kontakt til arbejdsmarkedet synes det ikke nødvendigvis at være en ressource.

Samspillet med systemet

I dette afsnit forsøger jeg at give et mere systematisk billede af migranternes samspil med systemet. De empiriske eksempler er taget fra kontakten til henholdsvis sagsbehandlere og (private og offentlige) jobkonsulenter, men beskrivelsen gør sig ligeledes gældende i relationen til sproglærere samt andre systemrepræsentanter.

Informanterne er forskellige steder i deres liv, de har gjort sig forskellige erfaringer, og de har forskellige forudsætninger. Deres behov for støtte og vejledning varierer dermed. Nogle mangler

²¹⁹ Irena. Op.Cit., s.4,14

²²⁰ Rennison, Betina Wolfgang. *Kampen om Integrationen: Diskurser om etnisk mangfoldighedsledelse*. Hans Reitzels Forlag, 2009. s.85

²²¹ Maria. Op.Cit., s.14

eksempelvis endnu at blive afklaret omkring deres muligheder og ønsker, mens andre allerede har en klar arbejds- eller uddannelsesplan. Informanternes opfattelse og vurdering af systemet synes at kunne inddeles i tre overordnede kategorier. Der er tale om de informanter, som betoner samspil, dialog og systemets konstruktive indflydelse, de som italesætter ineffektive institutionelle indsatser, manglende dialog og modspil, og de som fremhæver selvbestemmelse, selvstændighed samt uafhængighed af systemet. Der er her tale om en 'vil klare sig selv' attitude. Jeg vil i de følgende afsnit give et eksempel på hver kategori, som er en idealtipe. Dette betyder, at informanterne sjældent kun matcher én af kategorierne. Deres erfaringer med systemet er mere kompleks end hvad min treinddeling tillader. Dog kan den give et godt overblik over nogle tendenser i mit materiale.

Konstruktivt samspil og dialog

De informanter, der udvikler uddannelses- og arbejdsplaner i samarbejde med systemet, virker generelt mindre kritiske. Der er særligt tale om de, som ikke har en erhvervskompetencegivende uddannelse fra oprindelseslandet, de der har besluttet sig for at lade sig omskole eller de som støtter sig op af en ikke-professionsbaseret strategi. Denne gruppe informanter betoner et samspil med systemet, og de lægger ikke alene vægt på egne mål og initiativer som værende drivkraften bag deres livsforløb. Systemet tilskrives en vigtig rolle i forbindelse med at forme deres livsforløb. Ona fortæller eksempelvis, at hun har svært ved at se, hvilke arbejdsmuligheder hun har i Danmark, hvorfor hendes private jobkonsulent bliver en vigtig sparringspartner for hende:

*"Vi mødes ikke så tit, men snakker tit i telefon, måske en gang ugen, men vi skal mødes efter en måneds praktik [Ona skal den efterfølgende dag starte i et nyt praktikforløb]. Vi skal mødes igen, og se hvordan det gik, [se om] de skal forlænge praktik, eller måske de skal finde et andet job. Det ved jeg ikke. Det er hende [den private jobkonsulent] der bestemmer nu (...) Det er svært for mig, jeg kan ikke se, at jeg kan alt muligt i Danmark. Det er svært at finde job, det er svært at finde praktik."*²²²

Flere ligesom Ona beskriver systemet som en konstruktiv medspiller, som hjælper én/dem med at se muligheder frem for begrænsninger. Irena understreger eksempelvis i en senere samtale, at det var den private jobkonsulent, som foreslog hende at søge ind på pågældende uddannelse, efter Irena havde ytret sine interesser. Det at informanterne tillader, at systemet griber ind og påvirker dem til at gå i forskellige retninger, må imidlertid ikke ses som udtryk for, at informanterne er

²²² Ona. Op.Cit., s.3f

passive individer uden en stemme i deres eget liv. Irena, Ona og de andre indgår i et samspil, hvor der er tale om en gensidig påvirkning. Selma forklarer det således:

*”Nogle gange bestemmer de for mig, [og] nogle gange bestemmer jeg også for dem (...) Hvad jeg mener [er], sidste gang sagde min sagsbehandler: ’nej Selma, når du [har] 15 timer, det er meget lidt, du skal bare give op med dit arbejde, og [lade mig] finde praktik til dig’. Jeg sagde ’nej, jeg vil gerne fortsætte med mit arbejde. Jeg kan ikke gå [i] praktik, fordi jeg betaler også skat, så jeg vil gerne fortsætte med [hendes arbejde]’. Så bestemmer jeg. Men nogle gange bestemmer de for mig og fortæller: ’Selma, du får [de] penge, fordi du har for meget løn den måned’. Så har de bestemt for mig. Så vi forstår hinanden, ja.”*²²³

Modspil, ineffektivitet og manglende dialog

I mit materiale er der en tendens til, at de informanter, som er meget målrettede, og som har en klar holdning til, hvilken type arbejde de ønsker, og hvilken type hjælp de behøver, er særligt kritiske overfor udbyttet af samarbejdet med henholdsvis sagsbehandlere og jobkonsulenter. Desuden synes de i højere grad at betone egne indsatser og initiativer. Deres arbejdsønsker er ofte blevet defineret uafhængig af systemet, og de tager blandt andet afsæt i de uddannelser og arbejds erfaringer, de har med fra oprindelseslandet.

Deres kritik af de institutionelle indsatser går både på, at hjælpen ofte begrænser sig til standardløsninger - at der ikke er mulighed for at imødekomme mere individuelle behov - og at selve kvaliteten af tilbuddene er utilfredsstillende. I forhold til sidstnævnte fortæller Mam eksempelvis, at hun undrer sig over de henvisninger hun får af sin private jobkonsulent. Hun er blandt andet blevet henvist til stillinger, som ikke længere eksisterer.

*”Stederne de tilbyder mig er virkelig underlige. Lad mig fortælle dig noget. Sidste gang med min private jobkonsulent, [da] fortalte hun mig, at der er [en relevant stilling i nærområdet], jeg ved ikke. Og så var jeg sådan ’oh, sejt, endelig har jeg en chance, jeg må ansøge’, så jeg bad min mand om at ringe [til pågældende arbejdssted], og så fortalte personalet der ’nej, vi har ikke længere [pågældende stilling], måske heller ikke næste år, vi havde [pågældende stilling], men ikke længere’. Men så tænker jeg, hvorfor? Hun fortalte mig ’der er en chance, du skulle ansøge’.”*²²⁴

²²³ Selma. Op.Cit., s.8

²²⁴ Mam. Op.Cit., s.9 (oversat)

I tråd med Mams erfaring fortæller Jeab, at anden aktør synes at mangle kendskab til de lokale beskæftigelsesmuligheder, hvilket får deres indsatser til at fremstå som useriøse. Derudover gør enkelte opmærksom på, at der mangler dialog med henholdsvis Jobcenteret og anden aktør, og at ens anmodninger om hjælp ikke høres. Maria oplever eksempelvis, at hendes selvstændighed og sproglige succes fejlagtigt ses som udtryk for, at hun ikke har brug for hjælp:

*”Jeg har ikke fået noget her. Det er kun når de skal snakke med mig, så ringer de til mig eller sender breve [henviser til opfølgningssamtalerne] (...) Jeg skriver den danske prøve [9.klasseeksamen], da jeg kun havde været her et år, og så bestået, jeg fik virkelig god karakter, så det er altid det, [der får Jobcenteret] til at tænke ’okay, hun er så god nu og bla bla bla, så hun har ikke brug for os’ (...) Så hvis jeg skal gøre det her igen, altså komme til Danmark og gøre det igen, så vil jeg bare være doven og lave ingenting, så får jeg hjælp, som det skal være.”*²²⁵

Maria oplever, at hendes anmodninger om hjælp ikke bliver taget op. Kun når Jobcenteret indkalder til de obligatoriske opfølgningssamtaler, åbner der sig en mulighed for vejledning. Den ringe grad af samspil med systemet bevirker imidlertid, at Maria er kommet til at opleve opfølgningssamtalerne som et kontrolinstrument og et irritationsmoment.

*”Alt det jeg laver, det vil de gerne vide (...) Så sagde jeg til ham [sagsbehandleren ved sidste opfølgningssamtale] ’I vil gerne vide alt hvad der foregår med mig, men hvordan hjælper I mig? I laver ikke en skid’ (...) Jeg blev virkelig sur, jeg ved ikke, det gik ikke så godt, for jeg var simpelthen så sur på ham [over] alt det der foregår her (...) Lige nu så starter de [Jobcenteret] med at ringe til EUC, de håber, [at] de får [at vide], hvad der ligesom foregår, alle rapporter [om] hvordan det går med [mig] og bla bla bla. Alle de gode ting siger de [EUC] til dem [Jobcenteret], og så skriver de det, og det er én af de ting, der påvirker mig, det påvirker mig, fordi de [Jobcenteret] stadigvæk skyder mig til siden. ’Hun er god, hun er god, hun kan klare sig’.”*²²⁶

Marias kritik går på, at hun ikke bliver hørt. En kritik som andre ligeledes italesætter. Tatjana har eksempelvis erfaring med, at den private jobkonsulent ikke ringer tilbage som lovet. *”Hvis jeg*

²²⁵ Maria. Op.Cit., s.12f

²²⁶ Maria. Ibid., s.14

har spørgsmål eller sender sms eller ringer til dem, så ringer de aldrig tilbage (...) Jeg var så vred på dem, for jeg forstår ikke, de er umenneskelige tror jeg."²²⁷ Den brudte tillid har resulteret i, at hun ikke længere ønsker at deltage i projektet på trods af et fortsat behov for vejledning.

Eskelinen og Olesen skriver, at denne type klienter, som har en klar idé om, hvad der vil gavne dem, og som egentlig er ganske selvstændige og gerne vil kunne klare sig selv, kan være vanskelige for systemet, fordi de qua deres ekspertise er mere kritiske og øver modspil. Udfordringen bliver at opdage klienternes ressourcer samt matche deres ekspertise med de egentlige tilbud, der foreligger.²²⁸ Derudover synes der at eksistere en risiko for, at målrettede og selvstændige udlændinge kan blive opfattet som 'nemme sager' med den konsekvens, at de måske nedprioriteres, selvom der egentlig er et behov for mere omfattende hjælp.

Uafhængighed og selvbestemmelse

Andre informanter betoner uafhængighed af systemet. Beslutningen om at lægge afstand til institutionelle indsatser skyldes ikke nødvendigvis negative erfaringer. Det handler snarere om et ønske om selvbestemmelse, og informanterne fremhæver ligeledes egne mål og initiativer, når de skal beskrive deres livsforløb. Systemet spiller en underordnet rolle i deres fortælling, og informanterne nedtoner eventuel institutionel indflydelse. Geetha og hendes mand har eksempelvis besluttet sig for at blive selvstændige. Det er her tydeligt, hvordan der lægges vægt på selvbestemmelse og uafhængighed af systemet. Geetha fortæller blandt andet, at hun ikke ønsker hjælp fra den offentlige jobkonsulent (jf. analyseniveau 1). *"Man kommer på jobcenteret, man går på kommunen, [det er] ligesom man ikke er mand."*²²⁹ Hun foretrækker, at familien klarer sig selv, og hun mener desuden, at økonomisk hjælp frarøver folks selvrespekt.

Opsamling

Formålet med andet analyseniveau har været at give indsigt i, hvad der ligger til grund for informanternes arbejdslivsperspektiv og strategi. Jeg har diskuteret en række forskellige forhold, og jeg har analyseret hvorledes mine informanter ræsonnerer og reagerer. *Informanternes strategi og arbejdslivsperspektiv er blevet skabt i samspil med omgivelserne, herunder systemet.* I tabellen nedenfor fremhæver jeg i grove træk, de forhold der kan siges at være særligt karakteristiske for de forskellige måder migranterne takler deres situation. Mere generelle forhold og forhold som

²²⁷ Tatjana. Op.Cit., s.7

²²⁸ Eskelinen og Olesen. Op.Cit., s.93

²²⁹ Geetha. Op.Cit., s.13

optræder mere tilfældigt skal jeg i denne opsamling ikke uddybe nærmere. I stedet henviser jeg til den opmærksomhed, de allerede er blevet givet i selve analysen.

Figur 5 Oversigt over strategier

Omskolingsstrategi (Amir, Irena)	Denne strategi er en slags forbedringsstrategi, hvor man ved at 'danisere' sine kompetencer søger at forbedre ens arbejdsmuligheder i Danmark. Man betoner systemets indflydelse og betydning, men fremhæver ligeledes egne mål og initiativer. Man praktiserer både med- og modspil.
Professionsbaseret strategi (Mam, Jeab, Tatjana)	Her fremhæver man sine faglige kompetencer fra oprindelseslandet. Man ønsker at genoptage sin karriere som professionel, og man holder fast i en status som højtuddannet. Man betoner i højere grad egne mål og initiativer, og man forholder sig ofte kritisk til de institutionelle indsatser.
Ikke-professionsbaseret strategi (Ona, Janina)	Her er familien i centrum. Man fremhæver et forsørgelsesansvar og et ønske om at forbedre familiens økonomi. Man nedtoner spørgsmålet om uddannelse. Målet er at opnå en indkomst, og man er åben overfor ufaglært arbejde. Man fremhæver systemets indflydelse og betydning, dog uden at undergrave egne indsatser. Der er tale om både med- og modspil. ²³⁰
Iværksætterstrategi (Geetha)	Man har erfaret et svært tilgængeligt arbejdsmarked samt ustabile ansættelsesforhold. Strategien bygger på et ønske om selvbestemmelse og selvstændighed – et ønske om at tage kontrol over ens arbejdslivskarriere. Man fremhæver en overvejende uafhængighed af systemet.
Erhvervskompetencegivende uddannelsesstrategi (Hassan, Yasmin, Selma)	I forhold til uddannelse og arbejde, har man i Danmark fået flere muligheder, og man ønsker at avancere. Man betoner systemets indflydelse og betydning, men fremhæver ligeledes egne mål og initiativer. Systemet omtales som en konstruktiv medspiller.
Udvandringsstrategi (Maria)	Erfaringer med arbejdsmarkedsdiskrimination og andre negative personlige oplevelser er her i centrum. Man betoner en overvejende manglende støtte fra systemet, hvorfor egne initiativer fremhæves. Modspil er fremtrædende.

²³⁰ Janina har grundet sin barsel endnu begrænset erfaring med systemet, hvorfor beskrivelsen primært bygger på Onas erfaringer.

Jeg finder det desuden vigtigt at understrege, at mine informanter ikke er ofre, fordi de kan have sværere ved at finde arbejde i Danmark sammenlignet med danskere - heller ikke de som til tider må slås med diskrimination og udbredte fordomme. De handler på deres erfaringer og de betingelser, som er dem givet, hvorfor jeg mener, det ville være misvisende at karakterisere dem som hjælpeløse ofre. Det har med andre ord været mit mål at vise, at migranterne er handlende aktører, der aktivt oplever, vurderer og takler sociale udfordringer og søger at skabe sig en vej ud på det danske arbejdsmarked.

KONKLUSION

I dette speciale har jeg undersøgt en gruppe flygtninge og indvandrere, som af forskellige grunde er kommet til Danmark. Migrationen har afstedkommet et brud i hverdagen samt arbejdsløshed, og jeg har været interesseret i at afdække, hvorledes disse mennesker reagerer på og takler en sådan social udfordring. Jeg har imidlertid efterstræbt ikke at analysere migranterne som en isoleret enhed. Jeg har i stedet analyseret udviklingen af arbejdslivsperspektiver og strategier i relation til forhold i den danske kontekst, særligt institutionelle indsatser. Med andre ord har jeg belyst, hvordan migranternes tænke- og handlemåde skabes i et samspil med omgivelserne.

Henover sommeren 2010 har jeg interviewet 12 migranter, som er blevet udvalgt i samarbejde med et Jobcenteret i en nordjysk Kommune. Med udgangspunkt i denne empiri er følgende problemstilling søgt besvaret:

- 1. Hvordan oplever og håndterer en gruppe flygtninge og indvandrere i en nordjysk kommune deres situation som arbejdsløse i et hverdagslivsperspektiv?*
- 2. Hvad ligger til grund for flygtningene og indvandrernes måder at opleve og håndtere deres situation?*

Tilgangen har været overvejende eksplorativ og induktiv, og første problemstillingsled lægger ligeledes op til en deskriptiv analyse, hvor målet har været at få et indblik i informanternes situation, sådan som de selv oplever den. Lad mig kort opsummere de vigtigste konklusioner på dette spørgsmål. Der ses en bredde og variation i migranternes fortællinger. På trods af deres forskellighed har der dog tegnet sig nogle mønstre i forhold til deres strategi, som afspejler et særligt arbejdslivsperspektiv. I den forbindelse har jeg på første analyseniveau udviklet seks

analytiske konstruktioner. Der er tale om kategorierne 1) *professionsbaseret strategi* 2) *omskolingsstrategi* 3) *ikke-professionsbaseret strategi* 4) *udvandringsstrategi* 5) *erhvervskompetencegivende uddannelsesstrategi* 6) *iværksætterstrategi*.

På spørgsmålet om hvad der kan forklare informanternes arbejdslivsperspektiv og strategi, har jeg på andet analyseniveau fremhævet en række forhold, som tilsammen udgør en kompleks forklaringsramme med rødder i den enkeltes hverdagslivssituation. Visse forhold synes at knytte sig til bestemte arbejdslivsperspektiver og strategier, mens andre ikke synes at operere tendentielt. Samspelet med systemet er et aspekt, som jeg har været særligt optaget af. I lyset af at det offentlige på en meget direkte måde griber ind i migranternes livsverden og institutionaliserer deres hverdagsliv, har det interesseret mig at undersøge dette samspil nærmere, dvs. hvordan migranterne oplever, at systemet muliggør og begrænser. I nedenstående afsnit skitserer jeg meget overordnet mine hovedresultater.

Informanterne italesætter generelt en mangel på det man kunne betegne som 'dansk kapital'. Jeg har undersøgt underskuddet af såkaldt danskhed i forhold til uddannelse, sprog og diskrimination. Særligt uddannelsesaspektet præger flere af informanternes arbejdslivsperspektiv og strategi. Flere erfarer, at deres eventuelle uddannelse fra oprindelseslandet kan være svær at aktualisere i en dansk kontekst, fordi den ikke matcher danske standarder. I stedet oplever de at blive opfordret til at tage en dansk uddannelse. En dansk uddannelse forbindes således af mange med forbedrede arbejdsmuligheder.

De informanter som praktiserer en professionsbaseret strategi fastholder imidlertid at finde arbejde indenfor deres fagområde, og de betoner værdien af deres allerede oparbejdede kvalifikationer og kompetencer. Med andre ord ønsker de umiddelbart ikke at danisere deres kompetenceprofil. De identificerer sig med den arbejdsstatus, de havde i oprindelseslandet, og de tager således afstand fra ufaglært arbejde.

Andre beslutter sig for at lade sig omskole, danisere deres kompetencer, i forventningen om, at det vil sikre dem bedre arbejdsmuligheder. Migranterne vælger ikke nødvendigvis at uddanne sig indenfor samme fagområde, men går nogle gange nye veje. Denne omskolingsstrategi er en slags forbedringsstrategi, hvor informanterne søger at fremme deres 'danske kapital'.

Der er ligeledes en gruppe informanter, hvor beslutningen om en dansk uddannelse ikke kan betegnes som omskoling, fordi de af forskellige årsager ikke har kunnet tage en

erhvervskompetencegivende uddannelse i oprindelseslandet. Eftersom de i udgangspunktet mangler en erhvervskompetencegivende uddannelse, udtrykker opfordringen om en dansk uddannelse ikke begrænsninger, som i tilfældet med de der praktiserer en omskolingsstrategi, men snarere forbedrede vilkår.

Andre informanter vælger helt at nedtone betydningen af uddannelse, både fra deres oprindelsesland og en dansk uddannelse. Der er her tale om en ikke-professionsbaseret strategi. Et ønske om at forbedre sin økonomiske situation indenfor en overskuelig fremtid, så man eksempelvis kan efterleve et forsørgelsesansvar motiverer informanterne til at søge bredt, herunder ufaglært arbejde. Familieforpligtigelse bliver brugt som en måde at legitimere deres strategi.

Familien er imidlertid et forhold som ikke kun tages op af de, der praktiserer en ikke-professionsbaseret strategi. Flere beretter om, hvordan familien tenderer mod at konflikte med arbejde – det er svært både at være en 'god' ægtefælle eller forælder og et karrieremenneske. Hvorledes informanterne balancerer arbejde og familie er af central betydning for deres arbejdslivsperspektiv og strategi. Selvom familieaspektet opererer mere generelt, er det dog særligt fremtrædende hos den ikke professionsbaserede strategi.

Udvandringsstrategien afspejler manglende anerkendelse, og pågældende som praktiserer denne strategi fremhæver manglende danskhed i form af gentagen etnisk betonet diskrimination og svigt, både på et personligt og et institutionelt plan. Hun italesætter med andre ord et stigma, som begrænser hende betragteligt, og det gør det svært for hende at tro på en fremtid i Danmark. Jeg har vist, at diskrimination både forekommer på arbejdsmarkedet og i forhold til den vejledning migranterne modtager af systemet.

Diskrimination er imidlertid et forhold som kun to informanter bringer i spil. Flere konkluderer dog, uden at tale sig ind i en diskurs om diskrimination, at det danske arbejdsmarked opleves som svært tilgængeligt. Flere betoner i den forbindelse manglende danskkundskaber som en plausibel grund, et forhold som ligeledes relaterer til spørgsmålet om danskhed. Iværksætterstrategien udspringer af erfaringer hermed samt et ønske om selvbestemmelse og selvstændighed.

I forbindelse med sprogtilegnelse oplever migranterne generelt gode danskkundskaber som helt centrale i forhold til deres uddannelses- og arbejdschancer. Gode danskkundskaber kommer

således ikke blot til at handle om kommunikation men ligeledes livschancer. Derudover har jeg påpeget, at der i Danmark hersker mange sproglige fordomme, som blot forstærker et fokus på sprogtilegnelse. Undervisningsstederne bliver således vigtige kontekster for migranterne. Jeg har påpeget vigtigheden af et anerkendende undervisningsmiljø samt vigtigheden af at sammenkæde danskundervisning med en mere praktisk kontekst. Derudover synes sprogskolen at være en social kontekst, hvor informanterne orienterer sig om deres muligheder ved at lære af klassekammeraternes erfaringer.

I tillæg hertil har jeg vist, hvordan andre hverdagslivsomstændigheder påvirker informanterne. Flere har eksempelvis lav økonomisk kapital, hvilket indskrænker deres handlemuligheder væsentligt. Derudover har jeg søgt at gøre opmærksom på barrierer, såsom helbredsproblemer, som kræver en anden type institutionelle indsatser end danskuddannelse, virksomhedspraktik osv.

Eftersom migranternes sociale netværk ofte begrænser sig til klassekammeraterne i sprogskolen bliver systemet en central sparringspartner, en vigtig kilde til viden, støtte og vejledning. Migranternes behov for hjælp varierer, fordi de er forskellige steder i deres liv og har forskellige forudsætninger. Selve samspillet med systemet har jeg beskrevet ved at definere tre idealtypiske samspilsformer. De tre samspilsformer synes samtidig at kunne relateres til de forskellige arbejdslivsperspektiver og strategier. I praksis er kontakten til systemet dog mere kompleks, end hvad mine analytiske konstruktioner tillader, og informanterne italesætter ofte flere forskellige samspilsformer afhængig af, hvilken institutionel aktør de interagerer med.

Den første type samspil er karakteriseret ved konstruktivt samspil og dialog. Informanterne ser systemet som en konstruktiv medspiller, som hjælper dem med at se muligheder frem for begrænsninger. Der er tale om en vekselvirkning, som overvejende ses i forbindelse med omskolingsstrategien, den erhvervskompetencegivende uddannelsesstrategi og den ikke-professionsbaserede strategi.

Den anden samspilsform udtrykker modspil, ineffektivitet og manglende dialog. Informanterne er ofte meget målrettede og har en klar idé om, hvad der vil gavne dem, hvorfor de ofte er mere kritiske. Derudover er de på sin vis selvstændige og vil gerne kunne klare sig selv, hvilket fejlagtigt kan blive tolket som om, at der ikke er et behov for hjælp. Et utilfredsstillende udbytte af systemkontakten får flere til at fremhæve egne indsatser. Disse erfaringer ses overvejende hos informanter, som praktiserer en professionsbaseret strategi samt en udvandringsstrategi.

Sidste type samspil bærer præg af et ønske om uafhængighed og selvbestemmelse. Beslutningen om at lægge afstand til institutionelle indsatser skyldes ikke nødvendigvis negative erfaringer. Informanterne fremhæver egne mål og initiativer, når de skal beskrive deres livsforløb. Systemet spiller således en underordnet rolle i deres fortælling. Dette samspil ses typisk i forbindelse med iværksætterstrategien.

Opsummeringsvist er udviklingen af informanternes arbejdslivsperspektiv og strategi kompleks, fordi multiple forhold med rødder i den enkeltes hverdag er i spil. Det er kombinationen af flere forskellige faktorer, som former og præger informanternes tænke- og handlemåde. Således har jeg ligeledes påvist seks forskellige arbejdslivsperspektiver og strategier.

I mit arbejde med migranternes fortællinger er nye spørgsmål imidlertid opstået. I analysen har jeg meget kort nævnt arbejdsgivernes ansvar i denne integrationsproces. Det kunne eksempelvis være interessant at fokusere skarpere på samspillet mellem migranterne og de danske arbejdsgivere i et mangfoldighedsperspektiv, både i forbindelse med jobsøgning og efter ansættelse. Hvordan ser betingelserne ud for mangfoldige arbejdspladser? Dette ville imidlertid fordrer en lidt anden informantgruppe. Som nævnt i metodeafsnittet har størstedelen af mine informanter begrænset erfaring med at søge jobs. De befinder sig endnu i en slags forberedelsesfase.

Som afsluttende kommentar til min undersøgelse vil jeg tilføje, at eftersom jeg ikke kan garantere mættet data, vil jeg anbefale, at man sammenholder mine resultater med lignende undersøgelser, for derigennem at nå frem til en mere nøjagtig og uddybet besvarelse.

LITTERATURLISTE

Akademiet for Migrationsstudier i Danmark (AMID) for Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. *Integrationsforskningen i Danmark 1980-2002*. 2002

<http://www.nyidanmark.dk/bibliotek/publikationer/rapporter/2002/integrationsforskning2002/INM_250sider.pdf> [14. feb. 2011].

Alheit, Peter. 'Historier og strukturer – metodologiske overvejelser over narrativitet.' I *Livshistorisk fortælling og fortolkende socialvidenskab*, red. af Anders Siig Andersen, Bettina Dausien og Kirsten Larsen, 127-155. Roskilde Universitetsforlag, 2005.

Amir. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 24. juni 2010.

Antoft, Rasmus og Trine Lund Thomsen. 'Når livsfortællinger bliver en sociologisk metode – en introduktion til det biografisk narrative interview.' I *Liv, Fortælling, Tekst: Strejftog i kvalitativ sociologi*, red. af Michael Hviid Jacobsen, Søren Kristiansen og Annick Prieur, 157-181. Aalborg Universitetsforlag, 2002.

Antoft, Rasmus og Heidi Houlberg Salomonsen. 'Det kvalitative casestudium: introduktion til en forskningsstrategi.' I *Håndværk og Horisonter*, red. af Rasmus Antoft, Michael Hviid Jacobsen, Anja Jørgensen og Søren Kristiansen, 29-57. Syddansk Universitetsforlag 2007

Bech-Jørgensen, Birte. *Når hver dag bliver til hverdag*. Akademisk Forlag, 1994.

Berger, Ronald J. og Richard Quinney. 'The Narrative Turn in Social Inquiry.' I *Storytelling Sociology: Narrative as Social Inquiry*, red. af Ronald J. Berger og Richard Quinney, 1-13. Lynne Rienner Publishers, 2005.

Bourdieu, Pierre og Loic J. D. Waquant. *An invitation to Reflexive Sociology*. Polity Press, 1992.

Bourdieu, Pierre. *Distinksjonen: En sosiologisk kritikk av dømmekraften*, oversat af Annick Prieur. Oslo, Pax Forlag, 1995.

Bourdieu, Pierre. *Symbolsk makt – Artikler i utvalg*, oversat af Annick Prieur. Oslo, Pax Forlag, 1996.

Bourdieu, Pierre: 'Hvad skaber en social klasse'. Oversættelse af 'What makes a social class? On the Theoretical and Practical Existence of Groups.' *Berkeley Journal of Sociology* vol.32, oversat af Inga Axelsen og Gerd Halskov, 1987/2001.

<<http://www.hexis.dk/bourdieu.sociale.klasser.html>> [14. feb. 2011].

Br.nordjylland.dk Beskæftigelsesregion Nordjyllands officielle webside.

<<http://www.brnordjylland.dk/Viden-om-arbejdsmarkedet/Publikationer/Publikationer-udbud-og-efterspoergsel.aspx>> [14. feb. 2011] .

Burke, Peter J. 'Identity Processes and Social Stress.' *American Sociological Review* 56 no.6 (1991) 836-849.

Burke, Peter J og Jan E. Stets. *Identity Theory*. Oxford University Press, 2009.

Carstens, Annette. *Aktivering - klientsamtaler og socialpolitik*. København, Hans Reitzels Forlag, 1998.

Ec.europa.eu Europa-kommissionens officielle webside.

<http://ec.europa.eu/employment_social/fdad/cms/stopdiscrimination/resources/glossary/index.html?langid=da#P> [14. feb. 2011].

Eskelinen, Leena, Søren Peter Olesen og Dorte Caswell. *Potentialer i socialt arbejde*. København, Hans Reitzels Forlag, 2008.

Eskelinen, Leena og Søren Peter Olesen. *Beskæftigelsesindsatsen og dens virkninger set fra kontanthjælpsmodtagernes perspektiv*. København, AKF, Anvendt Kommunal Forskning, 2010.

Eucnord.dk EUC Nords officielle webside.

<http://www.eucnord.dk/Eftervidereuddannelser/Uddannelse_for_flygtninge_indvandrere_udenlandske_borgere/Sider/default.aspx> [09. august 2010].

Faber, Stine Thidemann. 'Den subjektive oplevelser af klasse.' *Dansk Sociologi*, nr. 1/21 (2010) 75-89.

Fischer-Rosenthal, Wolfram. 'Biographical work and biographical structuring in present-day societies.' I *The turn to biographical methods in social science: comparative issues and examples*, red. af Prue Chamberlayne, Joanna Bornat og Tom Wengraf, 109-125, Routledge, 2000.

Geetha. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 14. juli 2010.

Goffman, Erving. *Stigma: om afvigerens sociale identitet*. Samfundslitteratur, 2. udg. 2009.

Goul Andersen, Jørgen. *Holdninger til uddannelse og arbejde blandt unge indvandrere, danskere og deres forældre*. Odense, Syddansk Universitetsforlag, 2008.

Gubrium, Jaber E. og James A Holstein. 'Introduction: Trying Times, Troubled Identities.' I *Institutional selves: Troubled Identities in a Postmodern World*, red. af Jaber E. Gubrium og James A Holstein. 1-20. New York, Oxford University Press, 2001.

Hassan og Yasmin. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 13. juli 2010.

Horsdahl, Marianne. *Livets fortællinger – en bog om livshistorier og identitet*. Borgen, 1999.

Irena. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 18. juni 2010.

Jacobsen, Michael Hviid. 'Fra moderne arbejdsetik til senmoderne selvvalgt slaveri? En kritisk analyse af arbejdets betydning hos Bauman, Beck og Sennett.' I *Arbejdssamfundet*, red. af Michael Hviid Jacobsen og Jens Tonboe, 69-108. København, Hans Reitzels Forlag, 2004.

Jacobsen, Michael Hviid og Søren Kristiansen. 'Hverdagslivssociologiens variationer.' I *Hverdagslivet – sociologier om det upåagtede*, red. af Michael Hviid Jacobsen og Søren Kristiansen. 9-40. Hans Reitzels Forlag, 2005.

Jagd, Christina Bækkelund. *Medborger eller modborger: Dansksomalieres kamp for at opbygge en meningsfuld tilværelse i det danske samfund gennem arbejde*. Ph.D. række nr. 13, Institut for Antropologi, 2007.

Janina. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 20. juli 2010.

Jeab. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 24. juni 2010.

Jenkins, Richard. *Rethinking Ethnicity: Arguments and Explorations*. Sage Publications, 1997.

Jenkins, Richard. *Pierre Bourdieu*. Routledge, 2003.

Jenkins, Richard. *Social Identity*. Routledge, 3. udg. 2008.

Järvinen, Margaretha. 'Interview i en interaktionistisk begrebsramme.' I *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv: Interview, observationer, dokumenter*, red. af Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer, 27-48. Hans Reitzels Forlag, 2005.

Järvinen, Margaretha. 'Pierre Bourdieu.' I *Klassisk og moderne samfundsteori*, red. af Heine Andersen og Lars Bo Kaspersen, 345-366. Hans Reitzels Forlag, 2007.

Jöhncke, Steffen. 'Velfærdsstaten som integrationsprojekt.' I *Integration – Antropologiske Perspektiver*, red. af Karen Fog Olwig og Karsten Pærregaard, 37-62. København, Museum Tusculanums Forlag, 2007.

Jørgensen, Anja. 'Hermeneutik, fænomenologi og interaktionisme – tre sider af samme sag?' I *At forstå det sociale*, red. af Michael Hviid Jacobsen og Keith Pringle, 221-244. København, Akademisk Forlag, 2008.

Kvale, Steinar. *InterView: En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*, oversat af Bjørn Nake. Hans Reitzels Forlag, 1997.

Larsen, Flemming. *Kommunal beskæftigelsespolitik: kommunale jobcentre mellem statslig styring og kommunal autonomi*. Frydenlund Academic, 2009.

Larsen, Claus. 'Uddannelse og danskkundskaber.' I *Integrationen i Danmark omkring årtusindeskiftet: Indvandrernes møde med arbejdsmarkedet og velfærdssamfundet*, red. af Gunnar Viby Mogensen og Poul Chr. Matthiessen, 48-94. Rockwool Fondens Forskningsenhed. Aarhus Universitetsforlag, 2000.

Layder, Derek. *New Strategies in Social Research: An Introduction and Guide*. Polity Press, 1993.

Liversage, Anika. *Finding a Path: Labour Market Life Stories of Immigrant Professionals*. Frederiksberg C, Samfundslitteratur, 2005.

Mam. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 02. juli 2010.

Maria. Interview af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 19. juli 2010.

Maxwell, Joseph A. *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. Sage Publications, 2. udg. 2005.

Medarbejderinterview. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 17. maj 2010.

Mikkelsen, Morten og Lars Henriksen. 'Danskerne er fulde af sproglige fordomme' i Kristeligt Dagblad, 22. nov. 2007.

<http://www.kristeligt-dagblad.dk/artikel/270046:Danmark--Danskerne-er-fulde-af-sproglige-fordomme?article_page=1> [14. feb. 2011].

Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. 'Integrationsloven,' LBK 1062 af 20/08/2010,

<<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0900.aspx?s21=integration+&s22=%7c10%7c&s113=0>> [14. feb. 2011].

Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. 'Loven om danskuddannelse til voksne udlændinge,' LBBK 1010 af 16/08/2010,

<<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0900.aspx?s21=danskuddannelse&s22=%7c10%7c&s113=0>> [14. feb. 2011].

Moes, Mette og Margit Helle Thomsen. 'Kompetencer mellem kulturalisering og mangfoldighed: om brugen og bedømmelsen af etniske minoriteters kompetencer og ressourcer på det danske arbejdsmarked.' Amid working paper 9/2002.

Mørck, Yvonne og Bente Rosenbeck. 'Rejser og forandring: Intersektioner af klasse, køn og etnicitet.' Kvinder, Køn og Forskning 19. årg. nr. 1 (2010) 7-16.

Ona. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 30. juni 2010.

Orupabo, Julia. 'En klassereise nedover.' I *Klassebilder: Ulikhet og social mobilitet i Norge*, red. af Kenneth Dahlgren og Jørn Ljunggren, 71-83. Oslo, Universitetsforlaget, 2010.

Rambøll. *Integrationsministeriet: undersøgelse af greencard ordningen*. Rambøll, 2010.

<http://www.nyidanmark.dk/NR/rdonlyres/7D130980-B0D0-433F-B6D0-29D7EC623101/0/ramboll_greencardrapport_oktober_2010.pdf> [14. feb. 2011].

Rennison, Betina Wolfgang. *Kampen om Integrationen: Diskurser om etnisk mangfoldighedsledelse*. Hans Reitzels Forlag, 2009.

Selma. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 23. juni 2010.

Sennett, Richard. *The Culture of the New Capitalism*. Yale University Press, 2006.

Skytte, Marianne. 'livshistorier som videnskilde i socialt arbejde.' I *At forstå det sociale*, red. af Michael Hviid Jacobsen og Keith Pringle, 245-264, Akademisk Forlag, 2008.

Stets, Jan E. og Peter J. Burke. 'A Sociological Approach to Self and Identity.' I *Handbook of Self and Identity*, red. af Mark R. Leary og June Price Tangney, 128-152, The Guilford Press, 2003.

Strauss, Anselm L. *Mirrors and Masks: The search for identity*. Transaction Publishers, 2.udg. 1997.

Tatjana. Interviewet af Tanja Westfall Brøndum. Optaget. Pågældende Kommune. 01. juni 2010.

Teknologisk Institut Arbejdsliv. *Med mangfoldighed som mål: En undersøgelse af muligheder og barrierer for etnisk ligestilling og integration af etniske minoriteter på statslige arbejdspladser*. 1999. <http://arkiv.perst.dk/db/filarkiv/4390/1999-08-00_Mangfoldighed_som_maal.pdf> [14. feb. 2011].

Thomsen, Trine Lund. *Immigrant Entrepreneurship as Gendered Social Positions: A study on Motivations and Strategies in a biographical perspective*. SPIRIT & Department of History, International and Social Studies Aalborg University, 2006.

Tonboe, Jens. 'I dit ansigts sved... Danmark som arbejdssamfund.' I *Arbejdssamfundet*, red. af Michael Hviid Jacobsen og Jens Tonboe, 27-53. København, Hans Reitzels Forlag, 2004
Udlændingesservice og Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. *Tal og fakta - indvandrere og efterkommeres tilknytning til arbejdsmarkedet og uddannelsessystemet*. København, 2009.

Vucnordjylland.dk VUC Nordjyllands officielle webside.

<<http://www.vucnordjylland.dk/uddannelser/fagpakker.aspx>> [09. august 2010].

Wilken, Lisanne. *Pierre Bourdieu*. Roskilde Universitetsforlag, 2006.

BILAG

Bilag I

Interviewguide (medarbejdere i Jobcenteret)

De følgende spørgsmål stilles ifm. at få et indtryk af, hvordan I oplever de rammer, som i arbejder indenfor samt indholdet i jeres arbejde. I er meget velkomne til at supplere mine spørgsmål med yderligere information. Jeg har måske ikke været opmærksom på det, som I faktisk vurderer at være noget af det vigtigste.

Organisering

- Er sagsbehandlingen opdelt i forskellige afdelinger?
 - o Henholdsvis for modtagere af starthjælp alene med ledighed som problem og for starthjælpsmodtagere med problemer udover ledighed?
 - o I forbindelse med hvordan sagsbehandlingen på aktiveringsområdet er organiseret, er der da tale om en specialistmodel, generalistmodel, eller en helt anden model?
- Er det blevet generelt vanskeligere at levere en helhedsorienteret indsats efter der er sket en adskillelse af ydelses- og beskæftigelsesdelen?
- Hvordan oplever I samarbejdet mellem de forskellige forvaltninger, specialister og andre aktører som er inde at vurdere på borgeren
 - o Eks. socialforvaltningen, læger etc.
- Hvor intensivt er samarbejdet med lokale virksomheder i forbindelse med integration af ledige på arbejdsmarkedet?
 - o Er der en efterspørgsel og er denne langsigtet?
- Hvor intensivt er samarbejdet med uddannelsesinstitutioner?
 - o Anvendelsen af uddannelseselementer i aktiveringsindsatsen
- I hvilken udstrækning anvendes andre aktører og til hvilke målgrupper og opgaver?
 - o Hvad er de væsentligste parametre for at kommunerne henholdsvis anvender eller ikke anvender andre aktører?
- Anvendes der præstations- og resultatomål for den enkelte sagsbehandler?
 - o Differentieres der i løn i forhold til evt. præstationer og resultater?
- Hvordan oplever I at jeres opgavevaretagelse påvirkes af dokumentationskravene og andet administrativt arbejde?
 - o Evt. angiv procent af arbejdstiden, hvor 100% er al jeres tid
- I hvilken udstrækning følges de standardiserede procedurer, og i hvilket omfang har det indflydelse på jeres beslutninger og skøn i det daglige arbejde?
 - o Kan I give nogle konkrete eksempler på situationer, hvor dette eksemplificeres?

- Hvilke primære redskaber og metoder anvender I i jeres daglige arbejde?
- Dokumentations- og resultatkrav
- Visitation, matchning og metoder
- Oplever I at I har en høj grad af autonomi i forbindelse med at tilrettelægge de forskellige indsatser?
- Vurderer I at rammerne for jeres arbejde er passende i forbindelse med at matche de problemer som jeres klienter har, og hvorfor?

Indhold

- Er der sket et skift fra en mere helhedsorienteret indsats til en stærkere beskæftigelsesorientering, og hvilken betydning har det?
 - Redskabsanvendelse.
- Hvilke redskaber og tilbud anvendes der hovedsageligt i den kommunale indsats over for de forskellige målgrupper – ikke arbejdsmarkedssparate og arbejdsmarkedssparate, unge og ældre etc.?
 ○ Typen af tilbud (vejledning og opkvalificering, uddannelse, praktik, løntilskud etc.), varigheden og graden af individuel tilpasning?
- Udnyttes sanktionsmulighederne til fulde eller tages der udstrakt hensyn til den enkeltes særlige situation før sanktioner iværksættes?
 ○ Afslag af formidlet arbejde, udeblivelse fra en formidlings- kontakt- eller opfølgningssamtale samt aktiveringstilbud, undladelse af meddelelse af sygdom
- Har I udviklet en særlig indsats overfor ledige selvforsørgende?
 ○ I forbindelse med introduktionsperioden, tilbyder man beskæftigelsesrettede tilbud eller kun tilbud om danskundervisning?
- Hvad oplever I er jeres kerneopgaver?
 ○ I behøver ikke at være enige
- Hvor meget ved I om jeres klienters baggrund og livshistorie?
- Har I oplevet konflikter med nogle af jeres klienter?
- Afholder I gruppebaseret vejledning og andre beskæftigelsesrettede kurser eller afholder I kun enkeltmandssamtaler mellem klient og sagsbehandler?
 ○ Jeg har læst at nogle kommuner har valgt denne model p.g.a. de stramme standardiserede procedurer eks. jævnlige opfølgningssamtaler som ikke altid er nødvendige men i stedet tidsrøvere
- Hvilke 3 vigtigste faktorer oplever I har betydning for at flygtninge og indvandrere kan blive integreret?

- Er det de samme 3 faktorer som I vil fremhæve i forbindelse med at blive selvforsørgende?
- Hvilke 3 vigtigste ressourcer oplever I at flygtninge og indvandrere har?
- Hvordan vil I karakterisere flygtningene og indvandrerne i Jobcenteret, og hvor lang tid går der typisk før en de bliver selvforsørgende?
- Hvilke fordele og ulemper oplever I ved en henholdsvis personlig og standardiseret sagsbehandlerstil, og hvordan vil I beskrive jeres stil?
- Når I skal vurdere om en person skal matches som 1, 2 eller 3 – er arbejdsmarkedsparat eller ikke arbejdsmarkedsparat – hvad fokuserer I da primært på?
 - Afgrænser I samtale til at fokusere på nogle bestemte forhold – eks. som helbred, uddannelse, beskæftigelse, pasningsmuligheder ifm. evt. børn og klientens tidligere og nuværende situation (Anette Carstens)? Visitationsværkstøjskassen udpeger fem hovedområder ifm. at vurdere borgerens ressourcer: eget arbejdsmarkedsperspektiv, faglige og praktiske kvalifikationer, personlige kompetencer, økonomi og netværk, helbred (Arbejdsmarkedsstyrelsen)
 - Tales der om langsigtede beskæftigelsesmål?
 - Taler I om klientens procesrettigheder, og hvorfor?
- Tilbudsafdelingen i Hjørring varetager kommunens aktivering af ledige borgere på kontanthjælp, gælder samme tilbud for flygtninge og indvandrere på starthjælp

Bilag II

Interviewguide (migranterne)

- Tak fordi du vil deltage i dette interview
- Lidt om mig selv og undersøgelsen (studerende ved Aalborg universitet, ikke fra kommunen, kan derfor ikke tage imod vigtige beskeder til eksempelvis Jobcenteret og kan ikke skaffe job)
- Anonymitet (dit navn og andre afslørende oplysninger vil blive sløret i undersøgelsen)
- For at jeg kan huske dine svar så optager jeg interviewet på denne diktafon, men det vil blive slettet, når jeg har afsluttet undersøgelsen.
- Tilbage melding af resultater (når jeg er færdig kontakter jeg dig igen for at fortælle om undersøgelsens resultater)
- Informeret samtykke (ved at skrive under du giver mig tilladelse til at bruge dit interview i min undersøgelse, derudover kan du give mig tilladelse til at se dine papirer ved Jobcenteret og disse vil blive behandlet fortroligt)
- Hvis der er spørgsmål som er uklare, så sig endelig til, så skal jeg prøve at spørge på en bedre måde.
- Interviewets forløb (spontan hovedfortælling + uddybende spørgsmål)
 - o *Hvis du vil starte med at fortælle fra du kom til Danmark og frem til nu hvor du er arbejdsløs og i kontakt med jobcenteret?*

Uddybende spørgsmål til hovedfortællingen:

Nuværende situation og relation til arbejdsmarkedet

- Kan du beskrive hvordan din situation ser ud nu i forhold til at komme i arbejde? (job- eller uddannelsesplan, hvilket arbejde ønskes der, hvilket arbejde kan der opnås)
- Hvilke ønsker og forventninger har du til at finde arbejde?
- Har dine forventninger til arbejde ændret sig med tiden?
- Kan du fortælle hvordan en almindelig hverdag ser ud for dig?
- Hvad gør du for at finde arbejde?

Historiske forudsætninger + baggrundsspørgsmål

- Kan du uddybe baggrunden for din nuværende situation? (forudsætninger)
- Hvilken uddannelse har du (fra oprindelseslandet og evt. i DK)?
- Hvilke arbejds erfaringer har du her i landet?
- Hvor lang tid har du boet i DK?
- Hvor er du født?
- Er du gift?

- Har du børn?
- Hvad er din alder?

Beskæftigelsesindsatser

- Hvilket beskæftigelsestilbud deltager du i nu?
- Oplever du at du har fået den hjælp du mener du har brug for? (hvem hjælper med hvad, evt. forskel på aktørerne)
- Hvordan er dit forhold til systemet? (jobkonsulent, lærer, sagsbehandler, lovgivning osv.)
- Hvilke former for hjælp har du førhen modtaget af jobcenteret?
- Er der noget du har savnet?
- Er der noget du synes har været godt og kunne tænke dig mere af?
- Er der noget du synes har været dårligt og kunne tænke dig mindre af?
- Hvad har det betydet for dig at være i kontakt med jobcenteret, hvordan har det påvirket dit liv? (skabt muligheder/begrænsninger, type vejledning)

Identitet

- Kan du beskrive hvad det ville betyde for dig at få et arbejde? (hvad betyder det at være arbejdsløs)
- Kan du beskrive hvordan du ser dig selv i forhold til arbejde og arbejdsmarkedet? (evner, muligheder)
- Hvad er dine holdninger til selvforsørgelse (selv tjene nok penge) via arbejde og overførselsindkomst (penge fra kommunen)?
- Hvad synes du selv du er god til, og synes du at du kan bruge dette i et arbejde? (vurdering af egne kompetencer, egenværdi i forhold til arbejde)
- Hvorfor tror du at du har svært ved at finde arbejde?
- Hvilke ønsker og forventninger har du til fremtiden? (plan hvis personen kommer i arbejde, plan hvis personen ikke kommer i arbejde)

Andet

- Er der andre ting, som du synes er vigtige at nævne i forhold til din situation? (sociale netværk, helbred, familie, misbrug, sociale problemer, støttende relationer osv.)

Bilag III

Undersøgelse

Fortællinger om livet som arbejdsløs flygtning eller indvandrер

18. juni 2010

Tanja Westfall
Brøndum
Stud.scient.soc
Tel. 61 35 97 56

Samtykkeerklæring 1

Jeg giver hermed samtykke til at deltage i ovennævnte undersøgelse. Jeg er informeret om undersøgelsens formål og er villig til at lade mig interviewe til undersøgelsen. Derudover er jeg sikret anonymitet i undersøgelsen. Jeg vil blive kontaktet på et senere tidspunkt i forbindelse med formidling af resultater.

Navn: _____

Adresse: _____

Evt. tlf-nummer
og e-mail: _____

Dato: _____

Underskrift: _____

Samtykkeerklæring II

Jeg giver min tilladelse til, at Tanja Westfall Brøndum, må gennemgå mine sagsakter hos Hjørring jobcenter, som vil blive behandlet strengt fortroligt og destrueret, når undersøgelsen er afsluttet.

Dato: _____

Underskrift: _____

Bilag IV

Informationsbrev

Interviewdeltagere søges

Dansk

Mit navn er Tanja W. Brøndum, og jeg er studerende ved Aalborg Universitet. Jeg er i gang med at skrive speciale om integration af arbejdsløse flygtninge og indvandrere i Danmark. Jeg vil høre, om I kunne tænke jer at deltage i et interview? Her får I mulighed for at fortælle jeres historie; om jeres rejse til Danmark, livet i Danmark, hvordan I oplever kontakten med Jobcenteret og hvordan det er at være arbejdsløs i Danmark. Jeg er meget interesseret i at høre jeres fortællinger og oplevelser, fordi det er vigtigt, at Danmark lærer noget mere om sine nye borgere og lærer at inddrage deres viden.

Når undersøgelsen er færdig, så fortæller jeg gerne om mine resultater til jer. Derudover fortæller jeg kommunen om min undersøgelse, så de kan blive klogere på Danmarks nye borgere. Jeg vil gerne understrege at I selvfølgelig alle er sikret anonymitet – dvs. at jeres identitet ikke vil blive afsløret i undersøgelsen, eller når jeg fortæller kommunen om mine resultater.

Jeg håber, at I har lyst til at sætte ca. 1-2 timer af til et interview. Inden I beslutter jer, så er I meget velkomne til at ringe mig op og stille spørgsmål. Jeg håber rigtig meget at høre fra jer. I må have en rigtig god dag.

Venlig hilsen Tanja W. Brøndum, stud.scient.soc.

Telefonnummer: 61 35 97 56 (mellem 13-19)

English

I am a student at Aalborg University and at the moment I am writing my master thesis. I am writing about integration of unemployed refugees and immigrants in Denmark. I would like to ask whether you would be interested in participating in an interview. You are given the opportunity to tell your story; your journey to Denmark, your life in Denmark, your experiences with the municipality, and how you experience being unemployed in Denmark. I am very

interested in listening to your stories and experiences. Denmark needs to learn more about its new citizens and how they experience things.

When I finish my master thesis I happily inform you about my results. In addition, I will be presenting my results to the municipality in order to broaden their knowledge about Denmark's new citizens. I strongly emphasize that all of you are ensured anonymity. Thus, your identity will not be revealed in my report or when I inform the municipality about my results.

I strongly hope that you are interested in participating in an interview. It will take approximately 1-2 hours. You are more than welcome to call me if you have any further questions. I look forward to hear from you.

Have a nice day.

Yours sincerely Tanja W. Brøndum, stud.scient.soc.

Ph.no.: 61 35 97 56 (between 13-19)

Bilag V

Redigeringsteknik

'...' indikerer en ufuldendt sætning.

'[...]' indikerer at jeg har redigeret ved eksempelvis at tilføje ord som hjælper på forståelsen af informantens budskab. I tilfælde af grammatikfejl, markerer jeg ikke, hvornår der redigeres.

'(...)' indikerer udeladte passager, enten fordi det i transskriberingen ikke har været muligt at høre, hvad der bliver sagt. Andre gange udelader jeg i selve analysen passager fra et citat, som ikke er relevante, eksempelvis fordi der er tale om gentagelser.

Bilag VI

Transskriberede interviews

Interviewet med medarbejderne i pågældende Jobcenter samt samtlige interviews med medvirkende flygtninge og indvandrere findes på vedlagte cd-rom. Listen hedder:

- Medarbejderinterview
- Geetha
- Ona
- Tatjana
- Jeab
- Mam
- Amir
- Maria
- Hassan og Yasmin
- Selma
- Irena
- Janina